

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО

Науковий журнал

Виходить 4 рази на рік

Заснований у січні 2010 р.

Журнал визнано МОН України

як фахове видання з економічних наук
категорії «Б»

2025
№1 (138)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

МАЗАРАКІ Анатолій Антонович, д. е. н., професор, ректор ДТЕУ (Україна)

Заступник головного редактора

ПРИТУЛЬСЬКА Наталія Володимирівна, д. т. н., професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи ДТЕУ (Україна)

Відповідальний секретар

ГЕРАСИМЕНКО Анжеліка Григорівна, д. е. н., професор,
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків ДТЕУ (Україна)

Члени редакційної колегії

БАЙ Сергій, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
БЛАКИТА Ганна, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
БОЙКО Маргарита, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ВАШЕНКО Юлія, д. ю. н., професор, КНУ ім. Т. Шевченка (Україна)
ВЛАШОВ Петер, доктор філософії, професор з економіки Університету Гринвіча (Велика Британія)
ВОЛОСОВИЧ Світлана, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ГАЙДУКЕВИЧ Агнешка, д. е. н., професор, Краківський економічний університет (Польща)
ГАРАФОНОВА Ольга, д. е. н., професор, КНЕУ ім. В. Гетьмана (Україна)
ГЛОВСЬКА Катаржина, д. т. н., доцент Гірничо-металургійна академія в Кракові (AGH) (Польща)
ГОНЕТ Войцеш, д. е. н., доцент Університету природничо-гуманітарних наук у Седльце (Польща)
ГОНЧАРЕНКО Олена, д. ю. н., доцент, Головне науково-експертне управління Апарату ВР України (Україна)
ГОРДОПОЛОВ Володимир, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ГУРЖІЙ Тарас, д. ю. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ДОБІЯ Мечислав, д. е. н., професор, Краківський університет економіки (Польща)
ДУГНЕНЦЬ Ганна, д. е. н., професор ДТЕУ (Україна)
ЗАПОРОЖЕЦЬ Ірина, к. т. н., професор Університету Східної Фінляндії (Фінляндія)
ЗАПОТОЦЬКА Олена, д. ю. н., доцент, ДТЕУ (Україна)
ІЛЬЧЕНКО Наталія, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
КАВКА Інга, д. ю. н., професор, Інститут права, адміністрації та економіки Краківського педагогічного університету (Польща)
КАВУН-МОШКОВСЬКА Ольга, к. е. н., доцент, ДТЕУ (Україна)
КАЛЮЖНА Наталія, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
КАНСВА Тетяна, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
КАРАВАЄВ Тарас, д. т. н., професор, ДТЕУ (Україна)
КЕПА Моніка, д. ю. н., доцент Університету Марії Кюрі-Склодовської (Польща)
КЛАШКІВ Любов, доктор філософії, доцент Університету Марії Кюрі-Склодовської (Польща)
КЛЮЧНИК Альона, д. е. н., професор, МНАУ (Україна)
КОЛІСНИЧЕНКО Пауліна, д. е. н., проректор з міжнародної співпраці Академії прикладних наук у Познані (Польща)
КОРОЛЬ Світлана, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
КУМАР Гоеш Амїт, доктор філософії, доцент Інтегрального університету Лакхнау (Індія)
ЛАЦЕ Наталія, д. е. н., професор, Ризький технічний університет (Латвія)
МАЗАРАКІ Наталія, д. ю. н., професор, ДТЕУ (Україна)
МЕЛЬНИК Тетяна, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
МОТОРИН Руслан, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
НАЗАРОВА Каріна, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ОНІШЕ Адабеге Яхая, доктор філософії, доцент Академії оборони Нігерії (Нігерія)
ОСИКА Сергій, к. ю. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ПАВАР Авінаш, доктор філософії, доцент Інституту менеджменту доктора Д. Й. Патіла (Індія)
ПАРАСІЙ-ВЕРГУНЕНКО Ірина, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
РЕМЕЙКІСНЕ Ріта, д. е. н., старший науковий співробітник Вільнюського університету (Литва)
САПІНСКИЙ Олександр, доктор філософії, Академія прикладних наук у Бельско-Бяла (Польща)
СОБАКАРЬ Андрій, д. ю. н., професор, ДДУВС (Україна)
ТИЩЕНКО Олександр, д. е. н., професор, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана (Україна)
ТИМАШОВ Віктор, д. ю. н., доцент, ДТЕУ (Україна)
ТРУНІНА Ірина, д. е. н., професор, КрНУ імені Михайла Остроградського (Україна)
УМАНЦІВ Юрій, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ФЕДУН Ігор, д. е. н., професор, ННГІ НА СБУ (Україна)
ФОМІНА Олена, д. е. н., професор, ДТЕУ (Україна)
ХМЕЛКО Ірина, д. ф. н., доцент, Університет Теннессі в Чаттануга (США)
ЧЛОЧІ Рафасель, д. е. н., професор Технічного університету Молдови (Молдова)
ЧУНХІНА Тетяна, к. е. н., доцент, ДТЕУ (Україна)
ШЛЮСАРЧИК Богуслав, д. е. н., професор, Жешувський університет (Польща)
ШНИРКОВ Олександр, д. е. н., професор, КНУ ім. Т. Шевченка (Україна)
ЯКУШЕВИЧ Адам, д. ю. н., доцент Інституту права, адміністрації та менеджменту Університету Казимира Великого в Бидгощі (Польща)
ЯНКОВЕЦЬ Тетяна, к. е. н., доцент, ДТЕУ (Україна)
ЯСТРЕМСЬКА Олена, д. е. н., професор, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця (Україна)

Засновник, редакція,
видавець і виготовлювач

**ДЕРЖАВНИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Директор Центру
періодичних видань
І. В. Кривицька
Редактори: І. С. Салай,
Л. М. Данченко

Художньо-технічний редактор
Л. В. Чорнокозинська

Підписано до друку 06.03.2025.
Тираж 200 пр. Зам. 73.

Адреса редакції, видавця,
виготовлювача:
вул. Кіото, 19, м. Київ,
Україна, 02156
Телефон редакції: 531-31-16
E-mail: zt@knute.edu.ua
[https://journals.knute.edu.ua/
foreign-trade/golovna](https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/golovna)

Внесено до Реєстру суб'єктів
у сфері друкованих медіа
за рішенням
Національної ради України
з питань телебачення
і радіомовлення
№ 798 від 31.08.2023 та присвоєно
ідентифікатор R30-01230

Індекс журналу в Каталозі видань
України на 2025 рік – 09641

Надруковано на обладнанні ДТЕУ
Свідчення суб'єкта видавничої
справи серія ДК № 7656
від 05.09.2022

Видається за рекомендацією
Вченої ради ДТЕУ
(протокол засідання № 6
від 27.02.2025)

Журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Index Copernicus, Реєстр наукових видань України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Crossref, Dimensions, Research Bible.

© Державний торговельно-економічний університет, 2025

З М І С Т

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

МАЗАРАКІ А., МЕЛЬНИК Т.	Конкурентоспроможність української економіки в реаліях європейської проблематики	4
ГОНЧАРЕНКО О.	Глобальний вимір шерингової економіки	23
ВИСОЧИН І., ЖУК О.	Інтеграція України в цифровий глобальний простір	42
ПОЛЩУК С.	Парадокси трансфертного ціноутворення у пост- <i>BEPS</i> епоху	75

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

СТЕПАНЕНКО С., ЛАРІНА Т., НЕПРАН А.	Цінові тренди у світовій торгівлі агропродукцією	94
ВЛАСЕНКО І., ТЕРНОВА А.	Регіональні пріоритети зовнішньоторговельної діяльності	113

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

ФОМІНА О., СЕМЕНОВА С., КОРОЛЬ С.	Імплементация <i>CSRD</i> у практику українських корпорацій	131
--	---	-----

C O N T E N T

WORLD ECONOMY

MAZARAKI A., MELNYK T.	The Ukrainian economy's competitiveness in the realities of European challenges	4
HONCHARENKO O.	Global dimension of the sharing economy	23
VYSOCHYN I., ZHUK O.	Ukraine's integration into the digital global space	42
POLISHCHUK S.	Transaction pricing paradoxes in the post- <i>BEPS</i> era	75

INTERNATIONAL TRADE

STEPANENKO S., LARINA T., NEPRAN A.	Price trends in world agricultural trade	94
VLASENKO I., TERNOVA A.	Regional priorities of foreign trade activity	113

EUROPEAN INTEGRATION

FOMINA O., SEMENOVA S., KOROL S.	<i>CSRD</i> implementation in the Ukrainian corporations' practice	131
---	---	-----

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

DOI: 10.31617/3.2025(138)01

УДК 339.137.2:330.1(061.1ЄС)

МАЗАРАКІ Анатолій,

д. е. н., професор, ректор
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
rector@knote.edu.ua

MAZARAKI Anatolii,

Doctor of Sciences (Economics),
Professor, Rector
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1817-0510

МЕЛЬНИК Тетяна,

д. е. н., професор, завідувач кафедри
міжнародного менеджменту
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
t.melnyk@knote.edu.ua

MELNYK Tetyana,

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Head of the Department of International
Management
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3839-6018

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В РЕАЛІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Актуальність теми дослідження визначається специфікою нинішнього етапу євроінтеграції України, що зумовлена комплексом різноспрямованих впливів, викликів і загроз, які відбиваються на здатності України ефективно конкурувати на європейських ринках. Виконуючи положення Угоди про асоціацію з ЄС і орієнтуючись на мету отримання повноправного членства у Євросоюзі, Україна передусім має забезпечити поступову власну інтеграцію у спільний економічний та соціальний простір об'єднаної Європи, інтегруючи його цінності, взаємозв'язки, стандарти, норми та ухвалені інституціями ЄС "порядки денні" соціально-економічного розвитку. Здійснено комплексний аналіз внутрішніх і зовнішніх чинників, що позначаються на процесі приєднання України до ЄС, як-от турбулентність геополітичних процесів, проблемні тенденції на теренах ЄС, внутрішні соціально-економічні деформації й ускладнення економічного становища, вплив російської агресії на рух України до євроспільноти тощо. З огляду на проведений аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз та можливостей європейської інтеграції

THE UKRAINIAN ECONOMY'S COMPETITIVENESS IN THE REALITIES OF EUROPEAN CHALLENGES

The research relevance is determined by the specifics of the current stage of Ukraine's European integration, which is due to a complex of multi-directional influences, challenges and threats that affect Ukraine's ability to compete effectively in European markets. Implementing the provisions of the Association Agreement with the EU and focusing on the goal of obtaining full membership in the European Union, Ukraine must first of all ensure its gradual integration into the common economic and social space of the united Europe, integrating its values, relationships, standards, norms and "agendas" of social and economic development adopted by the EU institutions. A comprehensive analysis of internal and external factors affecting the process of Ukraine's accession to the EU has been carried out, such as the turbulence of geopolitical processes, problematic trends in the EU, internal social and economic deformations and complications of the economic situation, the impact of Russian aggression on Ukraine's movement towards the European community, etc. Given the analysis of external and internal threats and opportunities for Ukraine's European

Copyright © Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Україні висунуто, перевірено і знайдено підтвердження гіпотези щодо спроможності України, попри зовнішню агресію та внутрішні виклики, продовжувати шлях, спрямований на утвердження демократичних цінностей і свобод, удосконалення інститутів правової держави, зміцнення вітчизняного соціально-економічного простору, сприяння розвитку громадянського суспільства. Розглянуто основні виклики з боку ЄС, відповідність України економічним критеріям для вступу, поточні темпи економічного зростання і стан зовнішньої торгівлі з Євросоюзом. Особливу увагу приділено проблемам зовнішнього боргу, істотній різниці в масштабах між ринками України та ЄС, поширенню тіншових схем в економіці, корупції, офшоризації й практикам рейдерства. Проаналізовано потенційні можливості України щодо пропозицій для ЄС та окреслено умови, за яких держава може стати рівноправним членом європейської спільноти.

Ключові слова: конкурентоспроможність, європейська інтеграція, статус кандидата у члени ЄС, соціально-економічний розвиток, зовнішня торгівля, промислова політика.

integration, the hypothesis was put forward, tested and confirmed regarding Ukraine's ability, despite external aggression and internal challenges, to continue the path aimed at establishing democratic values and freedoms, improving the institutions of the rule of law, strengthening the national social and economic space, and promoting the development of civil society. The main challenges from the EU, Ukraine's compliance with the economic criteria for accession, the current rates of economic growth, and the state of foreign trade with the European Union were considered. Special attention was paid to the problems of external debt, the significant difference in scale between the Ukrainian and EU markets, the spread of shadow schemes in the economy, corruption, offshoring, and raiding practices. The potential capabilities of Ukraine regarding proposals for the EU were analyzed and the conditions under which the state can become an equal member of the European community were outlined.

Keywords: competitiveness, European integration, EU candidate status, social and economic development, foreign trade, industrial policy.

JEL Classification: F02, Q24, O11, P12.

Вступ

Членство в ЄС стане для України справжнім цивілізаційним проривом, що передбачатиме не лише економічні вигоди, але й повну інтеграцію в цінності та інституції європейського цивілізаційного простору. Воно стане запобіжником від політичного регресу та сприятиме гармонізації України з країнами, які успішно подолали тінь авторитаризму. Процес інтеграції зміцнить відданість України демократичним принципам, верховенству права та ринковим реформам.

23 червня 2022 р. Європейська Рада надала Україні офіційний статус країни-кандидата. Це означає, що ЄС визнає перспективу членства України в Союзі, але подальші кроки залежать від виконання низки вимог.

Повномасштабна війна, розв'язана РФ проти України, пришвидшила євроінтеграційні процеси у політичному плані (зокрема завдяки демонстрації готовності Європи підтримати Україну). Водночас воєнні дії ускладнюють можливість швидких реформ, негативно впливають на економічні показники та стримують інвестиції. Після закінчення бойових дій знадобляться ресурси та час для повноцінного відновлення економіки та інфраструктури до рівня, сумісного зі стандартами ЄС. Отже, ключовими чинниками лишаються швидкість реформ, стан економіки, боротьба з корупцією та відповідність стандартам ЄС.

Вступ України до ЄС – це не тільки ширший доступ до ринків і додаткові можливості розвитку, а й суттєві зобов'язання та виклики. Процес інтеграції неможливо "пропустити" чи скоротити, оскільки він передбачає глибокі реформи та відповідність високим стандартам ЄС у різних сферах (право, суди, держуправління, економіка, права людини тощо).

Якщо Україна успішно впорається з цими викликами та реформує країну за європейськими зразками, переваги від членства можуть суттєво переважити потенційні недоліки. Водночас шлях до ЄС потребує ресурсів, сильного політичного лідерства і консолідованої підтримки суспільства, готового до системних змін.

Прискорення економічного розвитку України та подальше поглиблення її торговельно-економічних відносин з країнами ЄС можливі лише за умови, що влада і суспільство в цілому матимуть чітке уявлення про головні чинники, тенденції та ризики сучасної світової, особливо європейської, економіки. Саме через їхнє розуміння або, у певних випадках, попри них, країна буде посилювати свою конкурентоспроможність, підвищувати рівень добробуту громадян та гармонійно інтегруватися в європейський цивілізаційний простір.

Серед вітчизняних вчених, що висвітлювали проблемні питання приєднання України до ЄС, на сучасному етапі можна зазначити праці Варналія (2024), Гужви (2024, 29 листопада), Макаренка (2024), Шапрана В. та Шапран Н. (2024), Марчука (2024) та інших. Однак сучасні наукові публікації більше фокусуються на складнощах політико-правового аспекту інтеграційного процесу, мало приділяючи уваги внутрішнім ризикам соціально-економічного характеру й економічним чинникам підвищення конкурентоспроможності української економіки в контексті наявних реалій європейської проблематики.

З огляду на це метою статті є визначення можливих шляхів рівноправного партнерства України з ЄС з урахуванням ризиків зовнішнього і внутрішнього характеру. На основі проведеного аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз та можливостей європейської інтеграції України висунуто гіпотезу, що Україна, попри зовнішню агресію та внутрішні виклики, спроможна продовжувати шлях, спрямований на утвердження демократичних цінностей і свобод, удосконалення інститутів правової держави, зміцнення вітчизняного соціально-економічного простору, сприяння розвитку громадянського суспільства.

Основними *методами* дослідження є методи статистичного аналізу, синтезу, порівняння, групування, табличного та графічного відображення результатів. Використано аналітичні звіти та статистичні дані Міжнародного валютного фонду (*IMF*), Єврокомісії (*EC*), Євростату (*Eurostat*), Бюро статистики праці США (*BLS*), Національного банку України (НБУ), Міністерства фінансів України (МФУ), Міністерства економіки України (МЕУ), Агентства США з міжнародного розвитку (*USAID*), *Transparency International Ukraine*, *Forbes Ukraine*.

За структурою стаття складається з трьох розділів. Оскільки динаміка вступу до ЄС залежатиме від двох сторін – як від України у досягненні критеріїв членства (*merit-based approach*), так і від готовності ЄС і всіх його поточних країн-членів до вступу України в ЄС, у першому розділі розглянуто реальне становище та зовнішні ризики (зі сторони можливостей розширення ЄС), які стають на заваді

безперервному інтеграційному процесу. Другий розділ присвячено дослідженню сучасного соціально-економічного стану України в контексті відповідності національних показників економічним критеріям для вступу. У третьому розділі окреслено умови та шляхи рівноправного партнерства з ЄС.

1. Виклики з боку ЄС

Попри те, що Україна демонструє явне прагнення до членства в ЄС, а Євросоюз офіційно визнав її європейські перспективи, існує низка внутрішніх для ЄС факторів (політична воля, економічні розрахунки, безпекові побоювання та інституційні бар'єри), які можуть суттєво вплинути на темпи і результати переговорів про вступ.

Наразі ЄС перебуває у фазі трансформації економіки та сповільненого зростання. Детальну оцінку проблем Європи надав у своєму фундаментальному звіті відомий економіст, ексглава ЄЦБ Маріо Драгі. Автор робить висновки, що без кардинальних змін у макроекономічній політиці та значних структурних реформ Європейський Союз матиме дедалі менше можливостей для виконання поставлених стратегічних завдань, таких як, наприклад, збільшення інвестицій у власну оборону, боротьба зі зміною клімату, підтримка й адаптація мільйонів біженців із країн, де йде війна, зокрема з України та Сирії, а також захист навколишнього середовища. Зниження темпів економічного зростання та хронічне відставання від темпів зростання економік США, Китаю та інших швидкозростаючих економік світу несе ризики погіршення позицій блоку у світовій торгівлі, зменшення податкових надходжень і збільшення відносних показників боргу (*European Commission, 2024, September*).

Завершення євроінтеграційного процесу потребуватиме від європейців політичної волі та мужності. Незавершена інтеграція, фрагментарність макроекономічних інструментів не дозволяють їм здійснювати ефективну не тільки безпекову, але й інноваційну політику, на практиці ЄС вже продемонстрував зниження темпів розвитку порівняно зі США і Китаєм (*табл. 1*).

Таблиця 1

Зміна реального ВВП в країнах світу, %

Країна	2019	2020	2021	2022	2023	2024
США	2.6	-2.2	6.1	2.5	2.9	2.8
Китай	6	2.2	8.4	3	5.2	4.8
Японія	-0.4	-4.2	2.7	1.2	1.7	0.3
ЄС	2	-5.6	6.4	3.7	0.6	1.1
Німеччина	1	-4.1	3.7	1.4	-0.3	0
Франція	2.1	-7.6	6.8	2.6	1.1	1.1
Італія	0.4	-8.9	8.9	4.7	0.7	0.7
Іспанія	2	-10.9	6.7	6.2	2.7	2.9

Джерело: побудовано за даними *IMF (n. d.)*.

Торговельна війна, яку може розпочати нова адміністрація новообраного президента США Дональда Трампа проти Європи, також посилюватиме економічні проблеми європейського регіону. Зокрема, перспектива запровадження прямих мит на імпорт з Європи до США, розвиток тенденції до сегментації світової економіки, а також розпад світової економіки на окремі конкуруючі блоки ставить під сумнів можливість подальшого швидкого одужання економіки Європи без суттєвих змін у власній стратегії розвитку.

Економісти МВФ вважають низький потенціал зростання у найближчій перспективі слабким місцем у ЄС. Згідно з їх даними, дохід на душу населення, який є ключовим показником добробуту, в найбагатших європейських країнах на третину нижчий, ніж у США, і не очікується, що цей розрив скоротиться в цьому десятилітті. Крім того, донедавна стримуючим фактором була масштабна політика жорсткої економії в Європі, відома як "внутрішня девальвація".

Європейська економіка за останнє десятиліття показала, що позитивне сальдо торговельного балансу не приводить до автоматичного підвищення продуктивності. Якщо до початку XXI ст. темпи зростання продуктивності праці в ЄС та США були порівнянними, то надалі Європа все більше відставала від США. У постпандемічний період ще помітніше збільшився розрив у продуктивності праці між єврозоною та США, що є наслідком відставання як у структурних факторах, так і в технологічному прогресі загалом. Так, за даними Євростату та Бюро статистики праці США, між 1995-м і 2019-м рр. продуктивність праці на одну годину в США зросла на 50%, або в середньому на 2.1% на рік. Натомість у єврозоні вона збільшилася лише на 28%, або на 1% на рік (рис. 1).

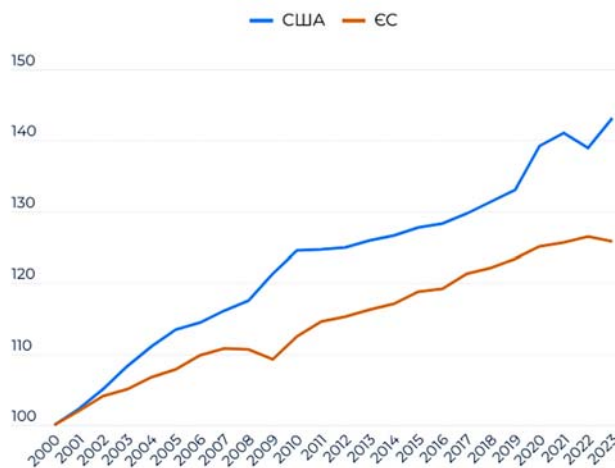

Рис. 1. Зростання продуктивності у США та ЄС, індекс, 2000 р. = 100

Джерело: побудовано за даними Євростату¹, Бюро статистики праці США².

¹ Labour productivity per person employed and hour worked (EU27_2020=100). <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teseml60/default/bar?lang=en>

² State and Regional Labor Productivity. Bureau of Labour Statistics. <https://www.bls.gov/productivity/tables/>

З початком сегментації світового ринку вся економіка ЄС в цілому була більш відкритою, ніж інші економічні центри світу, що стало іншим фактором гальмування (рис. 2).

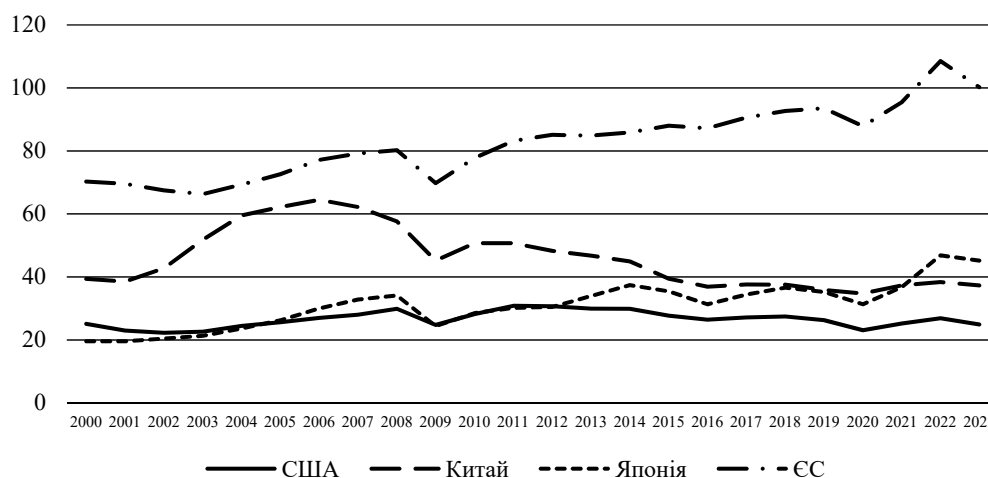

Рис. 2. Частка зовнішньої торгівлі до ВВП, %

Джерело: побудовано за даними *World Bank Group* (n. d.)

На зовнішню торгівлю припадає більш як половина загального економічного виробництва Європи. Тому зміна процесу глобалізації на зворотну тенденцію сегментації, розрив багатьох технологічних ланцюжків і зменшення темпів зростання світової торгівлі найбільш вдалилися саме по європейській економіці.

Також, за оцінками звіту Маріо Драгі, ЄС дедалі більше відставав у технологічному прогресі порівняно зі США та "азійськими тиграми", зокрема у виробництві та використанні мікропроцесорів, у штучному інтелекті тощо (*European Commission, 2024, September*). У результаті лише чотири із 50 найбільших технологічних компаній є європейськими.

Погіршення на ринку праці є ще одним актуальним викликом для європейського регіону. У багатьох країнах ЄС спостерігається зниження народжуваності та збільшення частки літніх людей, що призводить до скорочення робочої сили й посилює тиск на системи соціального забезпечення (пенсії, медичне обслуговування). Крім того, кожна нова хвиля розширення ЄС викликає побоювання щодо масового виїзду робітників у розвиненіші країни-члени, особливо якщо рівень оплати праці в нових державах значно нижчий, оскільки внаслідок цього посилюються регіональні диспропорції ринку праці та зростає внутрішня конкуренція на деяких ринках праці країн ЄС.

Загострення економічних проблем у Європі може сприяти приходу до влади більш популістських та радикально налаштованих політичних рухів, які виступають проти підтримки України та закликають послабити або цілком скасувати економічні санкції щодо росії. Це, з одного боку, може сповільнити просування на шляху до ЄС, а з іншого – послабити обороноздатність України у війні з росією.

2. Процеси євроінтеграції для України

На шляху до вступу до ЄС, крім урахування вимог ЄС до гармонізації нормативно-правового поля, Україна повинна самостійно досягти рівня розвитку відповідно до низки економічних критеріїв, затверджених Маастрихтською угодою (так звані Копенгагенські критерії 1993 року). Це умови, які передбачають функціонування ринкової економіки та здатність впоратись із конкуренцією та ринковими силами в ЄС. Серед них можна зазначити:

- частка державного бюджету по відношенню до ВВП – на рівні 30%;
- частка дефіциту державного бюджету до ВВП – бажано 3%;
- відношення державного боргу до ВВП – не більше ніж 60%;
- номінальна відсоткова ставка як ціна грошей на грошових ринках – на низькому рівні, але не більше ніж 1.5% кращих аналогічних показників країн-членів;
- інфляція – на рівні природного значення, з огляду на цінову стабільність країн-членів;
- валютний курс – у межах, визначених механізмами країн-членів;
- відмова від національної валюти й перехід на євро.

На сьогодні для України проблемними для виконання виглядають усі наведені критерії. Зупинимось детальніше на можливостях виконання цих умов (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка макроекономічних показників України

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП, індекс фізичного обсягу до попереднього року, %	102.4	102.4	103.5	103.2	96.2	103.4	71.2	105.5	102.4
Дефіцит державного бюджету у ВВП, %	2.4	1.6	1.7	2.0	5.2	3.7	17.6	20.4	20.6*
Видатки Державного бюджету до ВВП, %	28.7	28.1	27.7	27.0	30.7	27.3	52.1	61.4	23.1*
Частка валового зовнішнього боргу у ВВП, %	121.7	103.9	87.7	79.2	80.8	64.9	81.5	90.4	92**
Індекс споживчих цін (рік до попереднього року, %)	13.9	14.4	10.9	7.9	2.7	9.4	20.2	12.9	6.5
Облікова ставка НБУ, % річних	17.3	13.2	17.5	16.7	7.4	7.7	20.7	21.6	13.6

Джерело: складено авторами за даними Національного банку України (б. д.); Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (2024, 24 липня).

* Проект Державного бюджету України на 2024 рік.

** Оцінка *Forbes Ukraine*.

Частка державного бюджету на рівні 30% ВВП для України під час війни є недосяжною величиною. Через воєнний стан при розробленні Проектів Державного бюджету тимчасово зупинені норми

Бюджетного кодексу, що включають: неперевикнення дефіциту 3% номінального ВВП; неможливість перевищення показника граничного обсягу дефіциту держбюджету, визначеного Бюджетною декларацією; неперевикнення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу 60% річного номінального ВВП тощо.

Отже, в Україні ці показники значно перевершують встановлені критерії. І хоча це бюджет воєнного часу, у повоєнний період потребуватимуться не менші суми на відновлення. Для виконання цього завдання ВВП України має бути у 2-3 рази більшим. Це, відповідно, вплине на скорочення дефіциту державного бюджету та державного боргу. Як демонструють наведені дані, державний борг України значно перевищує так званий допустимий рівень.

Станом на кінець 2024 р. державний борг України сягнув близько 7 трлн грн. Отже, відношення державного боргу до ВВП становило 92%. Згідно з повідомленням аналітиків *Forbes Ukraine*, у структурі державного боргу лівова частина (96%) припадає на прямий борг держави, решта 4% – на борги, гарантовані державою (Блінов, 2025, 9 січня).

Високий рівень облікової ставки НБУ унеможливило активний інвестиційний процес для малого і середнього бізнесу, впливає на робочі місця в економіці, на повернення біженців, а відтак – на перспективи відновлення економіки.

Як свідчать дані, наведені в *табл. 2*, єдиним показником, що відповідає вимогам, є інфляція в Україні (ІСЦ) 6.5%. Але досягнуто це було надто значною ціною – надвеликими значеннями облікової ставки, витісненням робочої сили.

Внаслідок проведення надзорської монетарної політики в країні завищений курс національної валюти. Індикатором цього виступає велике від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу. За даними НБУ, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2023 р. становив 9.6 млрд дол. США (5.4% від ВВП). Найбільше експорт знизився (на 2.9 млрд дол. США, або на 11.6%) до країн ЄС, частка яких в експорті зросла з 60.7% до 63.2%. Водночас відбулося значне збільшення імпорту з європейських країн (на 5.6 млрд дол. США, або на 22.5%). У 2024 р. ситуація ще погіршилася: у січні – листопаді дефіцит сягнув 13,9 млрд дол. США (за одинадцять місяців 2023 р. – 8.7 млрд дол. США) (Національний банк України, 2024, 19 вересня).

Обсяг імпорту з ЄС у 2023 р. становив майже 40 млрд євро (*рис. 3*). Основними імпортними статтями були: мінеральне паливо та мінеральні оливи (16.6% загального імпорту), автомобілі (9.9%), машини (9.1%), електричні машини (8.9%) та зброя і боєприпаси (4.3%). Польща відіграла ключову роль у кожній із цих категорій.

Основними товарами українського експорту до ЄС за вартістю були зернові культури (21.9% від загального експорту), тваринні або рослинні жири та олії (9.2%), руди, шлак і зола (8.3%), насіння

олійних культур (8.2%) та залізо і сталь (7.9%). У 2022 р. Україна залишалася третім за величиною джерелом імпорту агропродовольчої продукції в ЄС за вартістю (*European Commission, 2023, April 13*). Ембарго на продаж зерна до п'яти країн Центральної Європи не мало негативного впливу на загальний обсяг українського експорту, оскільки були знайдені нові напрями в інших країнах ЄС (передусім в Іспанії).

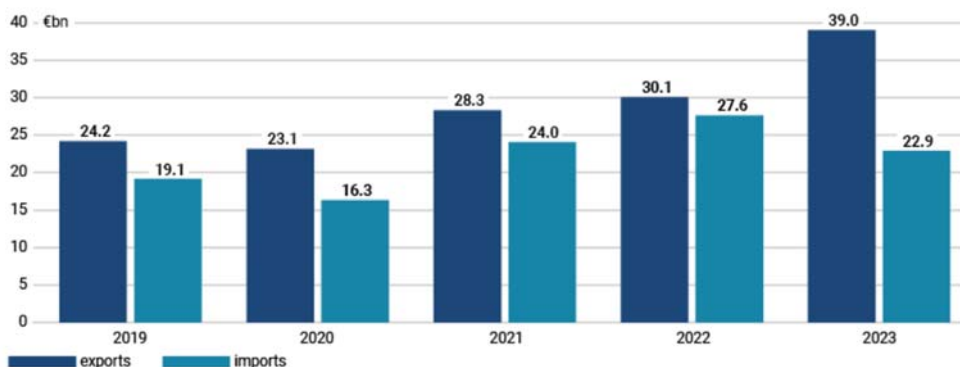

Рис. 3. Обсяг торгівлі товарами ЄС – Україна у 2019–2023 рр., млрд євро, *Eurostat (n. d.)**

* Наведено дані експорту ЄС в Україну та імпорту ЄС з України.

Усі найважливіші партнери України з ЄС, особливо Німеччина, збільшили постачання імпорту в Україну (*рис. 4*). У випадку Німеччини їх вартість зростає на 67/3% порівняно з 2022 р.

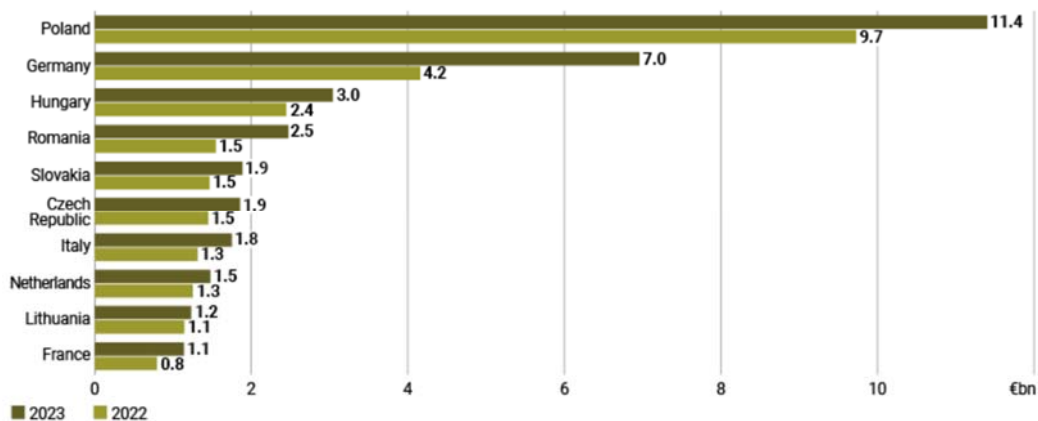

Рис. 4. Найбільші європейські країни-імпортери у 2022-му та 2023-му рр., *Eurostat (n. d.)*

Обсяг українського експорту товарів скоротився переважно до країн-сусідів України, а також до Болгарії. У квітні – травні 2023 р. ці країни запровадили ембарго на частину української сільськогосподарської продукції. Іспанія була єдиним великим реципієнтом українських товарів, який спостерігав значне зростання імпорту, в основному завдяки збільшенню обсягу імпорту зерна з України на 51%. Продажі

українського зерна до ЄС зросли на 10.3% у вартісному та на 23.9% у натуральному вираженні. Зменшення вартості експорту рослинних олій (переважно соняшникової) на 29.6% пов'язане з падінням ціни, оскільки тоннаж реалізації був вищим на 7.4%.

Однак на прикладі Польщі можна продемонструвати значення України в торгівлі з ЄС. Так, у 2023-му, як і в попередньому році, Польща була найбільшим торговим партнером України в ЄС, досягнувши 25% частки загальної торгівлі ЄС з Україною. Польща посіла перше місце серед країн ЄС-27 як за імпортом (30.6%), так і за експортом з України (19%).

Водночас Україна залишається незначним ринком для польських товарів: у 2023 р. товари, експортовані з України, становили лише 1.3% від загального імпорту Польщі. У польському імпорті частка України була більшою – 3.2%. Це означає, що значення України як торговельного партнера Польщі можна порівняти зі значенням Словаччини, населення якої більш ніж ушестеро менше за населення України (Matuszak, 2024, March 4).

Внаслідок введеної у квітні 2023 р. у Польщі заборони імпорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику український експорт до Польщі скоротився ще більше. Іншим чинником стало зниження цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках, що вплинуло і на українські товари. Наприклад, вартість імпортової соняшникової олії (яка не підлягає жодним обмеженням) у 2023 р. впала на 33.6%, але її обсяг зріс майже на 9%. Так само було і з металургійним виробництвом, наприклад виробами з чавуну, сталі чи феросплавів.

Окрім розглянутих чинників, що накладають певні економічні обмеження на зближення України з ЄС, слід зупинитися й на такому об'єктивному чиннику, як різниця в масштабах між економіками та ринками України та ЄС.

Згідно з даними *табл. 3*, яка наочно демонструє макроекономічні показники ЄС та України, масштаби їх економік істотно різняться.

Таблиця 3

Порівняння економічних показників України та ЄС, 2023 р.
(Шапран В. & Шапран Н., 2024)

Показник	Україна	ЄС	Україна / ЄС, %
ВВП за купівельною спроможністю, млрд дол. США	559.98	24 177	2.32
ВВП номінальний, млрд дол. США	178.76	18 350	0.97
Населення, млн осіб	35.661	451.815	7.89
Реальний ВВП на душу населення, дол. США	16 200	53 800	30.11
Експорт, млрд дол. США	51.09	9 712	0.53
Імпорт, млрд дол. США	88.49	9 004	0.98
Кредити приватному сектору, млрд дол. США	18.6	5 661.7	0.33
Співвідношення між кредитами та номінальним ВВП, %	10.39	30.85	–

Порівняльний аналіз дав можливість виявити кілька диспропорцій. *По-перше*, частка експорту України в експорті ЄС за підсумками 2023 р. становила 0.53%, а частка номінального ВВП – близько 1%. Тобто у 2023 р. спостерігалось скорочення експортного потенціалу України внаслідок війни. *По-друге*, населення України становило 7.89% від населення ЄС, а номінальний ВВП – всього близько 1%. Відставання відбувалося, зокрема, через різницю у продуктивності праці та у структурі галузевих ринків. Таке відставання відобразилося на показнику ВВП на душу населення, який в Україні був у 3,32 раза меншим, ніж в ЄС, що створило фундамент для різниці в номінальних доходах населення. *По-третє*, кредитні ресурси банків України та банків ЄС (навіть за різниці в методах оцінювання на користь України) різняться ще більше, ніж показники ВВП та експорту України і ЄС. Так, за підсумками 2023 р., кредитний портфель європейських банків був у 305 разів більшим за кредитний портфель банків України. Фондовий ринок навіть не було сенсу порівнювати.

Україні потрібно переорієнтувати структуру галузевих ринків, посилюючи переробні галузі та збільшуючи роль сектору послуг у ВВП. Для досягнення цієї мети зовсім не обов'язково вступати в конфлікт з ЄС, натомість доцільно залучати європейські компанії до створення в Україні високотехнологічних виробничих потужностей. Такий підхід успішно реалізували Польща та Угорщина: він дає змогу державі цілеспрямовано впливати на зростання частки пріоритетних секторів економіки.

Отже, у процесі євроінтеграції Україна має відстоювати власні інтереси, застосовуючи виважений протекціонізм і забезпечуючи ефективне управління інтеграційними процесами.

Вийти Україні на шлях стабільного економічного зростання перешкоджає криза на ринку праці.

Як зазначає економічний експерт О. Куш, з одного боку, в Україні спостерігається значна кількість безробітних – майже 15% економічно активного населення, за методологію МОП (до війни було 9%, у перший рік війни – 20–25%). З іншого боку, на ринку наявний суттєвий дефіцит висококваліфікованої робочої сили, причому ця тенденція характерна як для приватного сектору, так і для державного (Куш, 2025, 2 січня). За оцінками НБУ, чистий відтік населення у 2024 р. становить 500 тис. осіб, у 2025-му – 200 тис. Тому у 2025 р. криза ринку праці може вийти на перший план через продовження мобілізаційних заходів, які будуть відбуватися за рахунок вилучення економічно активного населення з економічної системи (Національний банк України, 2024, жовтень).

Вкрай негативний вплив на інтеграцію України з країнами ЄС мають інституційні деформації, що набувають системного та комплексного характеру, на відміну від офіційних реформ практично у всіх сферах. Як зазначає проф. З. Варналій: "...інституційні деформації – це якісні викривлення інституційних форм політичної, економічної, соціальної та інших систем" (Варналій, 2024, с. 11). Можна виділити

основні загрозливі форми внутрішніх інституційних деформацій в Україні: *тіньова економіка, корупція, рейдерство, непродуктивний відплив капіталу (офшоризація) та тіньова парадержава*. Навіть в умовах повномасштабної війни з рф саме ці форми інституційних деформацій є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами національній безпеці України, а також гальмівним чинником євроінтеграційних прагнень України.

За даними Міністерства економіки України, 40% української економіки перебуває "у тіні" (*Finance.ua*, 2024, 26 червня). Системними наслідками тінізації в Україні є: втрата дієвості важелів грошово-кредитної політики внаслідок значного обсягу оборотів гривневої та валютної маси, який не підпадає під регулювання засобами банківської системи; втрата дієвості фіскальних інструментів, марнотратство дефіцитних бюджетних ресурсів; втрата потенціалу соціальної політики, занепад соціальної сфери, поширення тіньової зайнятості, зростання диференціації доходів населення; зниження рівня нагромадження в суспільстві та втрата ним інвестиційного потенціалу, відплив ресурсів з процесу суспільного відтворення; гальмування переходу до інноваційної моделі розвитку через недостатній розвиток інвестування та неефективне відтворення людського капіталу (Варналій, 2024).

Іншим вагомим чинником інституційної деформації в Україні є *корупція*. Корупція з різним рівнем існує у всіх без винятку країнах світу, і проблема протидії їй є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно складною і важливою справою. Однак, попри це, для України ця проблема особливо загострилася в умовах війни, оскільки реально загрожує конституційному ладу держави та її національній безпеці. Так, за даними результатів опитування українців, проведеного Проєктом *USAID* "Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні "Взаємодія" (*SACCI*), сприйняття громадянами корупції як основної проблеми залишається стабільно високим: у 2024 р. 92% українців вважали корупцію серйозною національною загрозою, яка поступається лише війні. Рівень громадського занепокоєння щодо корупції залишається незмінно високим протягом останніх двох десятиліть: у 2007 р. 90% громадян вважали корупцію головною проблемою, у 2000-му – 93%, у 2011-му – 92%, а в 2015, 2018 і 2021 рр. – 94%. Незначне зниження до 89% у 2023 р. не змінило загальної тенденції (*USAID*, 2024, 25 листопада). Сприйняття політичної корупції залишається особливо гострим, що підкреслює актуальність цієї проблеми.

Корупція як соціальне явище перебуває в певних інституційних межах, де на неї впливають економічні, політичні, правові й соціальні процеси. Водночас сама корупція формує умови для функціонування економіки, політики, правових норм, суспільної свідомості й ідеології. У країнах, де вона стає широко розповсюдженою та вагомо позначається на соціально-економічних процесах, корупція перестає бути

винятком (аномалією) і поступово переходить у розряд загальноприйнятих практик. Отже, вона перетворюється на звичний спосіб вирішення життєвих труднощів, стає нормою діяльності влади й частиною повсякденного життя значної кількості громадян.

За Індексом сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index – CPI*) у 2023 р. Україна посіла 104 місце зі 180 країн у *CPI*, отримавши лише 36 балів (стільки ж, як в Алжиру, Бразилії та Сербії) (*Transparency International Ukraine, 2024*). У цьому контексті цікаво порівняти рівні корупції за *CPI* серед країн – претендентів на вступ до ЄС та країн, що межують з Україною (табл. 4).

Таблиця 4

CPI-2023 України та деяких інших країн

Країна	Місце (зі 180 країн)	Бали
Україна і країни – кандидати на членство в ЄС		
Грузія	49	53
Чорногорія	63	46
Молдова	76	42
Північна Македонія	76	42
Албанія	98	37
Україна	104	36
Сербія	104	36
Боснія і Герцеговина	108	35
Туреччина	115	34
Країни – сусіди України		
Польща	47	54
Словаччина	47	54
Румунія	63	46
Угорщина	76	42
Білорусь	98	37
росія	141	26

Джерело: побудовано авторами за даними *Transparency International Ukraine* (2024).

Удосконалення чинних спеціально-кримінологічних заходів полягає, зокрема, у виправленні недоліків (прогалин, суперечностей, розмитих положень) антикорупційного законодавства, які створюють підґрунтя для корумпування суспільних відносин. Одним із провідних напрямів спеціально-кримінологічного запобігання корупції має стати формування антикорупційних стандартів – єдиної для певної сфери правового регулювання системи правил поведінки, службових процедур, обмежень і заборон, покликаної унеможливити або суттєво знизити ймовірність корупційних проявів у цій сфері.

Вкрай небезпечною, специфічною та багаторівневою формою інституційної деформації економіки України є *тіньова парадержава*. Тіньова парадержава – це утворення макроекономічного рівня державного типу, в якому, внаслідок високого рівня корупції та тінізації, державні послуги та суспільні блага розподіляються за ринковими принципами. У такому утворенні остаточно формуються та ефективно діють корупційні ринки державних послуг і суспільних благ (Варналій, 2024). Тіньова парадержава включає ринки: адміністративно-господарських рішень, державних посад, кадрової політики, державних привілеїв,

державної освіти та науки, державного захисту прав і свобод громадян, виборчу систему тощо. Інституційним базисом існування та розвитку тіньової парадержави є високий рівень тіньової економіки і корупції. Саме "органічний сплав", з'єднання тіньової економіки та корупції, з одного боку, є передумовою, а з іншого – наслідком (результатом) існування тіньової парадержави.

Ще однією загрозливою інституційною деформацією економічної та фінансової системи України, особливо під час війни, є *рейдерство* – захоплення підприємства або неправомірне заволодіння його власністю (майновими правами на власність): коштами, технікою, продукцією підприємства, зайнятими підприємством територіями, будинками й спорудами, засобами виробництва, бізнесом загалом тощо. До того ж рейдерські захвати "по-українськи" зазвичай відбуваються через силове захоплення підприємств із посиленням на чинні чи удавано чинні правові підстави. Це явище набуло в Україні системного характеру й становить загрозу не лише для бізнесу, а й для економічного розвитку та безпеки держави в цілому. Так, з початку 2024 р. в Україні зросла кількість випадків рейдерства. Про це красномовно свідчить статистика "Опендатабот", яка вказує на збільшення кількості справ приблизно на 30% порівняно з аналогічним періодом 2023 р. При цьому в перші два роки війни тенденція була зворотною, кількість випадків рейдерства знижувалась (Опендатабот, 2024, 26 червня).

Ще однією інституційною деформацією, що згубно впливає на економічне зростання країни і ставить під загрозу її економічну та фінансову безпеку, є *офшоризація*, або непродуктивний вплив капіталу. Це операції, які здійснюються з метою оптимізації умов інвестування, ухилення від оподаткування, легалізації коштів тощо (Шляхетко та ін., 2024). Основними каналами та схемами непродуктивного виведення капіталів є: операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності; інвестиційні операції; операції з цінними паперами; операції фіктивного страхування та пере-страхування тощо.

За деякими оцінками експертів, в офшорах перебуває понад 170 млрд дол. США "українського походження". Окрім того, офшорну діяльність почали порівнювати з кримінальною: адже дуже зручно виводити гроші в офшори за повної анонімності. Про надзвичайні масштаби офшоризації наголошує В. Шляхетко зі співавторами. Науковці зазначають, що обсяг капіталу, розміщеного в офшорах, значно перевищує державний борг (Шляхетко та ін., 2024).

Отже, важливим механізмом захисту від цього явища є суворе дотримання правових норм, захист прав інвесторів у судових процесах, а також рішуче виконання законодавства правоохоронними та регуляторними органами. Ці питання були центральними під час переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема у контексті адаптації українського законодавства до європейських стандартів і реформування системи правоохоронних органів після подій 2014 р. Проте деякі з цих проблем досі залишаються невирішеними.

3. Можливості та перспективи євроінтеграції

З огляду на сучасний європейський досвід і потребу в досягненні цілей зближення Україні необхідні нові формати та сучасні підходи до реалізації соціально-економічної політики. Передусім це потребує відповідного макроекономічного підґрунтя, яке б відзначалося високою продуктивністю праці та збалансованою структурою економіки, що є характерним для розвинених країн. Наразі "вікно можливостей" у макроекономічному вимірі для побудови суспільства на засадах "європейської моделі" залишається доволі вузьким. Тож перехід до політики європейського зразка соціально-економічного зростання та розвитку передбачає вирішення одночасно двох ключових завдань. *По-перше*, розширення наявного "вікна можливостей" шляхом структурної оптимізації та зростання продуктивності національної економіки. І, *по-друге*, створення та зміцнення інституційного середовища, необхідного для впровадження європейської моделі, насамперед через посилення ролі державного стратегічного планування соціально-економічного розвитку.

Складність полягає в тому, що в особливих обставинах повоєнної відбудови України не вдасться повноцінно застосувати всі методи, принципи, інструменти й індикатори, передбачені європейською моделлю соціально-економічного зростання, яка розроблялася для мирної Європи. Тому актуальною стає необхідність переосмислення та пристосування міжнародних підходів до соціально-економічної конвергенції до реалій повоєнної України з урахуванням усіх наслідків війни. Відповідно, можна стверджувати, що відчутне підвищення конкурентоспроможності та рівня добробуту можливе лише за умови глибоких трансформацій у системі державного управління, які слід розпочинати невідкладно, без очікування завершення бойових дій.

Для досягнення взаємовигідних результатів доцільно вже зараз закріпити стратегічні орієнтири промислового розвитку України на рівні державної стратегії або окремого законодавчого акта. Паралельно варто готувати проекти та комерційні пропозиції для започаткування спільних ініціатив із країнами-членами ЄС і відповідними приватними структурами, що забезпечить можливість кооперативного виробництва. Серед найактуальніших напрямів такої співпраці можна виділити:

авіакосмічна галузь: спільний збір і аналіз даних, виробництво супутників, виведення їх на орбіту, а також розробка й впровадження навігаційних систем;

оборонно-промисловий комплекс (ОПК): налагодження спільного виробництва балістичних ракет і дронів на території України для задоволення потреб як самої України, так і європейських партнерів;

виробництво критичних матеріалів: спільний видобуток і максимальна обробка та переробка в Україні. Такий підхід вигідний обох сторонам, оскільки, по-перше, економічно доцільніше переробляти сировину у місці її видобутку, і в Україні це дешевше. А по-друге, для

видобутку і переробки знадобиться європейське обладнання, що спонукатиме країни ЄС до нарощування виробництва та експорту високотехнологічних рішень для України.

Якщо спрямувати зусилля на довгострокові цілі, зокрема на спільне виробництво продукції, засноване на новітніх технологіях, сировинних та технологічних ресурсах, а також враховувати потреби ринку, цей шлях може стати фундаментом для зростання та підвищення рівня життя громадян як України, так і Європейського Союзу.

Україна наразі перебуває на важливому історичному етапі, коли є можливість не лише відновити зруйновану економіку, а й створити нову, з технологічною та промисловою базою, здатною забезпечити стабільний розвиток країни та національну безпеку.

У цих умовах надзвичайно важливо на державному рівні сформулювати стратегічні пріоритети розвитку переробної промисловості України та розробити алгоритми реалізації промислової політики у контексті війни і перспективного членства в ЄС.

Відсутність чіткої промислової політики може спричинити катастрофічні наслідки як для економіки, так і для населення, і це слід змінювати. Варто не прогавити нагоду відродити промисловість, провести технологічну модернізацію країни і забезпечити взаємовигідне членство України в ЄС. Адже рішення, ухвалені зараз, визначатимуть майбутнє країни на багато років уперед.

Висновки

Попри значні досягнення України у процесі євроінтеграції, зокрема укладення Угоди про асоціацію та прогрес у виконанні її положень, країна стикається з викликами, які потребують комплексного підходу. Наразі європейський соціально-економічний простір зазнає суттєвих трансформацій під впливом затяжної економічної рецесії, невирішених питань зайнятості та міграції, низького потенціалу зростання і регіональних дисбалансів соціального розвитку. Крім цього, спостерігається збільшення відставання ЄС у продуктивності праці та інноваційному розвитку порівняно зі США та Китаєм. Отже, погіршення соціально-економічної ситуації в Європі може викликати зростання розбіжностей і суперечностей між країнами ЄС щодо подальших дій на українському напрямі й уповільнити процес євроінтеграції України.

Майже всі економічні критерії, затверджені Маастрихтською угодою, для України виглядають проблемними для виконання. До того ж війна уповільнила темпи соціально-економічного реформування в рамках реалізації Угоди про асоціацію Україна – ЄС, тією чи іншою мірою ускладнила процес імплементації пакета рекомендацій Єврокомісії. Низькі темпи економічного зростання, значний рівень зовнішнього боргу, бюджетного дефіциту, висока облікова ставка, значні коливання валютного курсу та зростання дефіциту зовнішньоторговельного балансу – ці показники далеко не відповідають встановленим критеріям.

Загальні тенденції торговельних відносин з ЄС свідчать про те, що в останні роки спостерігається нарощування постачання, однак

якщо ЄС займає частки 66% в українському експорті та 53% – в імпорті, то в європейських експорті та імпорті Україні належить близько 1%. Тому, незважаючи на вільну торгівлю і надані преференції під час війни з боку ЄС, Україна залишається незначним ринком для європейської торгівлі. При цьому зростає негативне сальдо взаємного обміну товарами. Основними статтями українського експорту до ЄС були сировинні товари та з низьким рівнем переробки – агро- та металопродукція, що вказує на те, що підприємства України досить повільно інтегруються в європейські мережі доданої вартості.

Результати порівняння масштабів між економіками та ринками України та ЄС, які є об'єктивним фактором впливу на євроінтеграцію, показують, що перевагами зближення України з країнами ЄС можуть бути: доступ до європейських кредитів та інвестицій, до технологій, які збільшують продуктивність праці, а також доступ українських експортерів до європейських ринків. Однак, з іншого боку, різниця в масштабах може зумовлювати ризики, як-от зменшення чисельності трудових ресурсів в Україні через їх еміграцію до країн ЄС, витіснення європейськими технологічними товарами товарів українських виробників через двобічне зняття торгових обмежень, поглинання української фінансової системи європейськими фінансовими групами та подальша залежність від них. Тому постає завдання для України відстоювати власні інтереси, застосовуючи виважений протекціонізм і забезпечуючи ефективне управління інтеграційними процесами.

Вкрай негативний вплив на процес інтеграції України з країнами ЄС мають інституційні деформації, які проявляються в таких формах, як тіньова економіка, корупція, рейдерство, непродуктивний відплив капіталу (офшоризація) та тіньова парадержава. Усунення цих деформацій і протидія їм можливі за реалізації комплексних дій, що передбачають наявність волі та об'єднання виконавчої влади, парламенту, бізнесу, громадськості. Лише за таких умов Україна значно зближатиметься та здійснюватиме процес формування комплексу схожих ознак з країнами ЄС.

Фундаментом для економічного зростання та підвищення рівня життя громадян як України, так і Європейського Союзу може стати спрямування зусиль на довгострокові цілі, зокрема на спільне виробництво продукції з урахуванням потреб ринку, засноване на новітніх технологіях, сировинних і технологічних ресурсах. Актуальними напрямками співпраці з ЄС можуть стати спільні проекти у сфері ОПК, авіабудуванні та створенні критичних матеріалів.

Отже, підтверджується висунута гіпотеза, що Україна, попри зовнішню агресію та внутрішні виклики, спроможна продовжувати шлях, спрямований на утвердження демократичних цінностей і свобод, удосконалення інститутів правової держави, зміцнення вітчизняного соціально-економічного простору, сприяння розвитку громадянського суспільства. З іншого боку, важливе значення для стабілізації внутрішньої ситуації має поглиблення економічного співробітництва з ЄС, поступове розширення присутності України на європейських ринках.

Це сприятиме як процесу подальшої євроінтеграції України, так і зміцненню її протистояння країні-агресору.

У контексті зазначеного перспективою наших подальших розвідок за цим напрямом є пошук можливих додаткових конкурентних переваг України в аспекті глобальної геополітичної турбулентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

European Commission. (2023, April 13). Good performance of EU agri-food trade in 2022 despite challenges. <i>Agriculture and rural development</i> . https://agriculture.ec.europa.eu/news/good-performance-eu-agri-food-trade-2022-despite-challenges-2023-04-13_en	
European Commission. (2024, September). <i>The future of European competitiveness</i> . Part A. https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20_%20A%20competitiveness%20strategy%20for%20Europe.pdf	
Eurostat. (n. d.). <i>Extra-EU trade by partner</i> . https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_maineu/default/table?lang=en&category=ext_go.ext_go_agg.ext_go_lti.ext_go_lti_ext	
Finance.ua. (2024, 26 червня). У Мінекономіки підрахували, яка частина української економіки перебуває "в тіні". https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaye-v-tini	Finance.ua. (2024, June 26). <i>The Ministry of Economy has calculated what part of the Ukrainian economy is "in the shadows"</i> . https://news.finance.ua/ua/u-minekonomiky-pidrahuvaly-yaka-chastyna-ukrains-koi-ekonomiky-perebuvaye-v-tini
IMF. (n. d.). <i>Real GDP growth</i> . https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/EURO	
Matuszak, S. (2024, March 4). <i>A key partner. Ukraine – EU trade in 2023</i> . https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-03-04/a-key-partner-ukraine-eu-trade-2023	
Transparency International Ukraine. (2024). <i>Антикорупція на паузі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024</i> . https://cpi.ti-ukraine.org/	Transparency International Ukraine. (2024). <i>Anti-corruption on pause. Ukraine in the Corruption Perception Index – 2024</i> . https://cpi.ti-ukraine.org/
USAID. (2024, 25 листопада). <i>Стан корупції в Україні 2024: сприйняття, досвід, ставлення</i> . https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2024-spryjniattia-dosvid-stavlennia/	USAID. (2024, November 25). <i>The state of corruption in Ukraine 2024: perceptions, experiences, attitudes</i> . https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2024-spryjniattia-dosvid-stavlennia/
World Bank Group. (n. d.). <i>World Development Indicators</i> . https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#	
Блінов, О. (2025, 9 січня). Державний борг України сягнув 92% ВВП – оцінка Forbes. <i>Forbes Ukraine</i> . https://forbes.ua/news/derzhavniy-borg-ukraini-syagnuv-92-vvp-otsinka-forbes-09012025-26148	Blinov, O. (2025, January 9). Ukraine's public debt reached 92% of GDP – assessment Forbes. <i>Forbes Ukraine</i> . https://forbes.ua/news/derzhavniy-borg-ukraini-syagnuv-92-vvp-otsinka-forbes-09012025-26148
Варналій, З. (2024). Інституційні деформації як загроза конвергенції України з країнами ЄС. У <i>Результати, перспективи і напрями конвергенції країн ЄС. Можливості для України</i> (с. 11–13). https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf	Varnalii, Z. (2024). Institutional deformations as a threat to Ukraine's convergence with the EU countries. In <i>Results, prospects and directions of convergence of the EU countries. Opportunities for Ukraine</i> (pp. 11–13). https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf
Гужва, І. (2024, 29 листопада). Промислова політика – ключ до перемоги і успішного членства в ЄС. <i>Дзеркало тижня</i> . https://zn.ua/ukr/macroeconomics/promislova-politika-kljuch-do-peremohi-i-uspishnoho-chlenstva-v-jes.html	Guzhva, I. (2024, November 29). Industrial policy is the key to victory and successful membership in the EU. <i>Mirror of the week</i> . https://zn.ua/ukr/macroeconomics/promislova-politika-kljuch-do-peremohi-i-uspishnoho-chlenstva-v-jes.html
Комітет Верховної Ради України з питань бюджету. (2024, 24 липня). https://budget.rada.gov.ua/print/78665.html	The Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Budget Issues. (2024, July 24). https://budget.rada.gov.ua/print/78665.html
Кушч, О. (2025, 2 січня). ВВП, інфляція та курс. Що очікує українську економіку у 2025-му. <i>Дзеркало тижня</i> . https://zn.ua/ukr/macroeconomics/vvp-infljatsija-ta-kurs-shcho-ochikuje-ukrajinsku-ekonomiku-u-2025-mu.html	Kushch, O. (2025, January 2). GDP, inflation and exchange rate. What awaits the Ukrainian economy in 2025. <i>Mirror of the week</i> . https://zn.ua/ukr/macroeconomics/vvp-infljatsija-ta-kurs-shcho-ochikuje-ukrajinsku-ekonomiku-u-2025-mu.html

<p>Макаренко, І. (2024) Конвергенція vs євроінтеграція: макроекономічний аспект. У <i>Результати, перспективи і напрями конвергенції країн ЄС. Можливості для України</i> (с. 19–20). https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf</p>	<p>Makarenko, I. (2024) Convergence vs European integration: macroeconomic aspect. In <i>Results, prospects and directions of convergence of EU countries. Opportunities for Ukraine</i> (pp. 19–20). https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf</p>
<p>Марчук, В. (2024) <i>Європейська інтеграція України: політичний і безпековий виміри</i>. https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-14</p>	<p>Marchuk, V. (2024) <i>European integration of Ukraine: political and security dimensions</i>. https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-14</p>
<p>Національний банк України. (2024, 19 вересня). <i>Платіжний баланс у 2023 році (за попередніми даними, за методологією шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції)</i>. https://bank.gov.ua/files/ES/State_y.pdf</p>	<p>National Bank of Ukraine. (2024, September 19). <i>Balance of payments in 2023 (according to preliminary data, according to the methodology of the sixth edition of the Balance of Payments and International Investment Position Manual)</i>. https://bank.gov.ua/files/ES/State_y.pdf</p>
<p>Національний банк України. (2024, жовтень). <i>Інфляційний звіт</i>. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q4.pdf?v=11</p>	<p>National Bank of Ukraine. (2024, October). <i>Inflation Report</i>. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q4.pdf?v=11</p>
<p>Національний банк України. (б. д.). <i>Статистика. Макроекономічні показники</i>. https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators</p>	<p>National Bank of Ukraine. (n. d.). <i>Statistics. Macroeconomic indicators</i>. https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators</p>
<p>Опендатабот. (2024, 26 червня). <i>Кількість справ про рейдерство зростає у півтора рази за місяць</i>. https://opendatabot.ua/analytics/raiders-2024-5</p>	<p>Opendatabot. (2024, June 26). <i>The number of raiding cases increased one and a half times per month</i>. https://opendatabot.ua/analytics/raiders-2024-5</p>
<p>Шапран, В., & Шапран, Н. (2024) Ефект різниці в економічних масштабах при євроінтеграції: переваги та ризики для України. У <i>Результати, перспективи і напрями конвергенції країн ЄС. Можливості для України</i> (с. 38–40). https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf</p>	<p>Shapran, V., & Shapran, N. (2024) The effect of differences in economic scales in European integration: benefits and risks for Ukraine. In <i>Results, prospects and directions of convergence of EU countries. Opportunities for Ukraine</i> (pp. 38–40). https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024_Converg_Issues_UKR_EU_UKR_ENG.pdf</p>
<p>Шляхетко, В. В., Фляк, В. В., & Гобела, О. В. (2024). <i>Офшоризація економіки України у воєнний період: причини, наслідки та шляхи протидії</i>. https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.73</p>	<p>Shlyakhetko, V., Flyak, V., & Gobela, O. (2024). <i>Offshorization of the Ukrainian economy during the war period: causes, consequences and ways of counteraction</i>. https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.73</p>

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Робота виконана в рамках науково-дослідної теми № 772/20 "Імперативи енергетичної безпеки України в умовах війни" з відповідним фінансуванням від Міністерства освіти і науки України.

Мазаракі А., Мельник Т. Конкурентоспроможність української економіки в реаліях європейської проблематики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2025. № 1. С. 4–22. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)01](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)01)

Надійшла до редакції 10.02.2025.
 Прийнято до друку 20.02.2025.
 Публікація онлайн 12.03.2025.

ГОНЧАРЕНКО Олена,
к. е. н., доцент кафедри світової економіки
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
o.v.goncharenko@knu.edu.ua

HONCHARENKO Olena,
PhD (Economics), Associate Professor
at the Department of World Economy
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2563-810X

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ШЕРИНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Глобальні економічні виклики, такі як посилення нерівності, ресурсні обмеження й екологічні загрози, потребують пошуку нових моделей економічного зростання, здатних забезпечити стійкий та справедливий розвиток. Шерингова економіка, орієнтуючись на ефективне використання активів через цифрові платформи, мінімізацію транзакційних витрат і розширення доступу до базових благ, є прогресивною альтернативою традиційним моделям. Розглянуто феномен шерингової економіки як важливого драйвера глобальних економічних трансформацій, зокрема її вплив на підвищення ресурсоефективності, зниження енергетичної інтенсивності та стимулювання економічного зростання. Досліджено роль цифрових платформ у поширенні цієї моделі, яка забезпечує нові механізми створення вартості, у т. ч. через мережеві ефекти. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, як-от порівняльний аналіз, узагальнення, систематизація, структурний підхід та метод контент-аналізу. Практична значущість дослідження полягає у систематизації моделей шеринг-економіки й аналізі їхнього впровадження на прикладі Airbnb, Uber, BlaBlaCar. Виявлено основні драйвери (технологічні інновації, зміна споживчих звичок, розвиток цифрових платформ) та бар'єри (регуляторні обмеження, соціальні та безпекові аспекти) розвитку шерингової економіки. Підтверджено гіпотезу, що зростання популярності шеринг-економіки сприяє підвищенню ВВП, зниженню енергетичних витрат та ефективнішому використанню ресурсів. Визначено ключові соціальні, економічні та технологічні чинники, що впливають на її розвиток. Обґрунтовано перспективи інтеграції шерингової економіки у глобальну економічну систему, її вплив на торгівлю, бізнес-моделі та ринок праці. Отримані результати можуть бути використані у формуванні економічної політики та стратегій розвитку цифрових платформ, сприяючи сталому економічному зростанню.

GLOBAL DIMENSION OF THE SHARING ECONOMY

Global economic challenges, including rising inequality, resource constraints and environmental threats, require the search for new models of economic growth that can ensure sustainable and equitable development. The sharing economy is a progressive alternative to traditional models, focusing on the efficient use of assets through digital platforms, minimising transaction costs and expanding access to basic goods. The phenomenon of the sharing economy as an important driver of global economic transformations is considered, in particular, its impact on increasing resource efficiency, reducing energy intensity and stimulating economic growth. The role of digital platforms in the spread of this model, which provides new mechanisms of value creation, in particular through network effects, is investigated. The methodological basis of the study is a combination of general scientific and special methods, including comparative analysis, generalisation, systematisation, structural approach and content analysis. In practical terms, the study is significant for systematising the models of the sharing economy and analysing their implementation on the example of Airbnb, Uber, and BlaBlaCar. The main drivers (technological innovations, changes in consumer habits, development of digital platforms) and barriers (regulatory restrictions, social and security aspects) of the development of the sharing economy have been identified. The hypothesis has been confirmed that the growing popularity of the sharing economy contributes to an increase in GDP, reducing energy costs and more efficient use of resources. The key social, economic and technological factors that influence its development are identified. The prospects for the integration of the sharing economy into the global economic system, its impact on trade, business models and the labour market are substantiated. The obtained results can be used in the formation of economic policies and strategies for the development of digital platforms, contributing to sustainable economic growth.

Ключові слова: глобальні трансформації, економічні диспропорції, ефективність використання, ресурсоефективність, соціально-економічний розвиток, шерингова економіка.

Keywords: global transformations, economic imbalances, efficiency of use, resource efficiency, socio-economic development, sharing economy.

JEL Classification: L86, O33.

Вступ

Глобальні виклики сучасності, зокрема поглиблення економічної нерівності, ресурсні обмеження та екологічні загрози, зумовлюють необхідність пошуку нових економічних моделей, здатних забезпечити стійке зростання та соціальну рівновагу. Відповідно до звіту "Вживання найбагатших" (Oxfam, 2023) 63% новоствореного глобального багатства у 2020–2022 рр. зосередилося в руках 1% найбагатших осіб світу. Такий дисбаланс свідчить про системний характер економічної нерівності, головними чинниками якої є розрив між темпами зростання інфляції та заробітної плати, що зачіпає щонайменше 1.7 млрд працівників у світі. Зменшення купівельної спроможності домогосподарств загрожує подальшим загостренням соціальної напруги та посиленням макроекономічної асиметрії.

В умовах глобальної економічної нестабільності шерингова економіка постає як прогресивна альтернатива традиційним моделям, що орієнтовані на надмірне споживання та неефективний розподіл ресурсів. Основою парадигми шерингової економіки є оптимізація використання активів, зниження транзакційних витрат та розширення доступу до базових благ через цифрові платформи. Така модель економіки віддзеркалює цілі сталого розвитку (United Nations Development Programme, n. d.), сприяючи відповідальному споживанню, зниженню екологічного впливу та зменшенню потреби в новому виробництві. Вона також стимулює економічне зростання, створює нові можливості для зайнятості та підприємництва, що допомагає подоланню бідності. Використання технологічних інновацій у шерингових платформах підтримує розв'язання інфраструктури, сталий розвиток міст та громад, а також полегшує боротьбу зі зміною клімату.

Шерингова економіка належить до онтологічної парадигми, яку досліджували А. Мазаракі та В. Лагутін, оскільки вона відображає зміни в сутності економічних відносин, що охоплюють нові форми доступу до ресурсів, замість традиційного володіння ними. Такий підхід акцентує на тимчасовому користуванні, а не на постійному володінні, що дає змогу підвищити ефективність і зменшити екологічний вплив (Мазаракі & Лагутін, 2022). Дослідження свідчать, що зростання популярності шеринг-економіки на 1% сприяє підвищенню ВВП на душу населення на 0.032% та зниженню енергетичної інтенсивності на 0.018% (Dabbous & Tarhini, 2021). Крім того, серед позитивних ефектів спостерігаються скорочення викидів транспортних засобів і загальна ресурсоефективність (Laukkanen & Tura, 2020). Ця економічна модель також

інтегрується в епістемологічний парадигмальний комплекс, оскільки передбачає нові методи дослідження, що базуються на синергетичних принципах і нелінійних взаємозв'язках у соціально-економічних процесах. Аналіз тенденцій розвитку шерингової економіки є важливим для розробки стратегій подолання соціально-економічних диспропорцій та забезпечення сталого розвитку. Отже, шерингова економіка є не лише новим підходом до організації економічної діяльності, а й основою для розуміння і формулювання нових економічних парадигм, що віддзеркалюють потреби та виклики сучасності.

Актуальні дослідження відображають багатогранність шерингової економіки як драйвера трансформацій у глобальній економіці. Зокрема, концептуальні засади, мотивацію учасників і чинники впровадження шерингових моделей в різних регіонах проаналізовано у дослідженнях *Hossain (2020)*, *Rathnayake et al. (2024)*. У праці *Gerwe & Silva (2020)* розроблено концептуальну типологію шеринг-економіки, а питання бізнес-моделей та регіональних особливостей розглянули *Curtis & Lehner (2019)*; *Curtis & Mont (2020)*. У дослідженні *Sánchez-Pérez et al. (2021)* висвітлено ключові тенденції розвитку шеринг-економіки; екологічні переваги розкрито у праці *Sharma (2022)*, а економічні аспекти – у публікації *Stepnov (2021)*. У звіті (*Governance Studies at Brookings, 2017*) окреслено вплив шеринг-економіки на локальне економічне зростання, тоді як фактори ефективності бізнес-моделей досліджено у *Rojanakit et al. (2022)*.

Українські науковці також здійснили значний внесок у дослідження шерингової економіки. Так, Галуцьких та Кошкарьова (2021) аналізували передумови та моделі розвитку шерингової економіки; А. Герасименко визначила шеринг як один із ключових трендів економічного розвитку (*Gerasymenko, 2020*); І. Гришова і К. Нестерова запропонували регуляторні заходи для підтримки шеринг-економіки (*Gryshova & Nesterova, 2021*); О. Гуцан дослідив правові та управлінські аспекти функціонування шерингових платформ (Гуцан, 2021), а К. Краус, Н. Краус та О. Марченко розглянули детермінанти їхнього зростання (*Kraus et al., 2023*).

Метою статті є визначення ролі шерингової економіки у трансформаційних процесах глобальної економіки, аналіз її впливу на соціально-економічний розвиток та формування нових бізнес-моделей. В основу дослідження покладено гіпотезу, що шерингова економіка є важливим драйвером економічного зростання, забезпечуючи оптимізацію використання ресурсів, зниження транзакційних витрат та розширення доступу до базових благ, що сприяє зменшенню соціально-економічних диспропорцій. Перевірка висунутої гіпотези здійснена із застосуванням комплексу методів наукового дослідження, зокрема порівняльного аналізу, узагальнення та систематизації, що дозволило провести класифікацію моделей шерингової економіки, виокремити її структурні компоненти та виявити ключові механізми функціонування.

Інформаційною базою дослідження є праці українських та зарубіжних науковців, аналітичні огляди міжнародних організацій, а також емпіричні дослідження, що присвячені аналізу шерингової економіки та її впливу на трансформаційні процеси в глобальній економіці. До цієї бази також належать аналітичні звіти глобальних організацій, як-от *Oxfam* (2023), *Deloitte* (n. d.), *PriceWaterhouseCoopers* (n. d.), *Gitnux* (n. d.), *Statista* (2024, April), *Brookings Institution* (Yaraghi & Ravi, 2016, December 29). Для збору даних у дослідженні застосовувалися методи аналізу вторинних даних, контент-аналіз наукових публікацій і звітів, а також методи систематизації та інтеграції інформації з актуальних наукових і аналітичних джерел.

Стаття зосереджена на важливих аспектах, які раніше не були достатньо досліджені, зокрема інтеграції шерингових моделей у глобальні економічні процеси, їхньому впливі на соціально-економічний розвиток, у т. ч. зменшенні економічної нерівності. Аналізуючи ці питання, запропоновано підхід до розуміння шерингової економіки як парадигми, що формує нові економічні моделі та трансформує традиційні економічні структури.

У першому розділі розглянуто концептуальні засади шерингової економіки, її еволюцію, теоретичні підходи та відмінності від традиційних економічних моделей. Другий розділ присвячено класифікації моделей шерингової економіки, систематизації бізнес-моделей та визначенню їхніх структурних характеристик у контексті ринкових механізмів. Третій аналізує ключові фактори розвитку шерингової економіки, зокрема соціально-економічні, технологічні та регуляторні аспекти, а також виявляє бар'єри її поширення. У четвертому розділі досліджено вплив шерингової економіки на глобальні економічні трансформації, її роль у забезпеченні сталого розвитку та перспективи інтеграції в глобальну економіку.

За підсумками дослідження очікується виявлення ключових механізмів впливу шерингової економіки на оптимізацію використання ресурсів, зниження транзакційних витрат та підвищення економічної ефективності. Отримані результати можуть стати основою для формування конкретних рекомендацій, вони матимуть потенціал для розробки стратегічних інструментів як для державної економічної політики, так і для бізнес-середовища, що дасть змогу зменшити соціально-економічні диспропорції та підвищити конкурентоспроможність, адаптивність і стійкість економічних систем у глобальному масштабі.

1. Концептуальні підходи до шерингової економіки

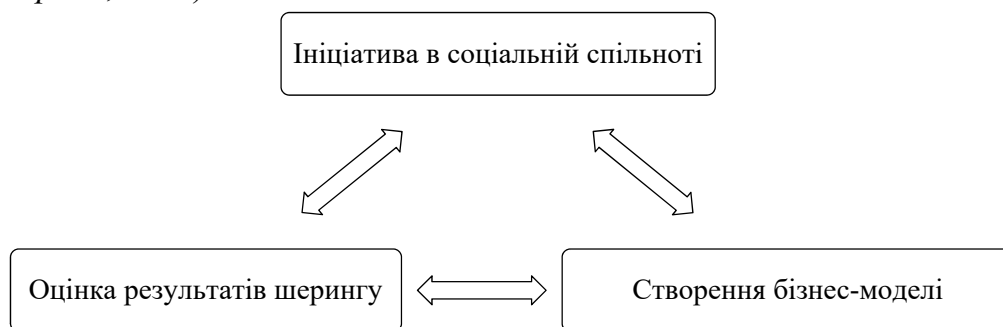
Швидкий розвиток цифрових технологій став основним чинником змін у споживчій поведінці, сприяючи появі нових моделей економіки. Однією з таких моделей є шерингова економіка, яка дозволяє орендувати чи позичати ресурси безпосередньо через онлайн-платформи (Новікова та ін., 2023). Ця модель, заснована на принципі "рівний до рівного", знижує витрати та підвищує гнучкість споживання, змінюючи традиційні підходи до власності та використання активів (*Hamari et al.*, 2015).

Концепція шерингової економіки почала активно розвиватися після глобальної економічної кризи 2008 р., хоча ідеї цієї моделі обговорювали ще наприкінці ХХ ст. Піонерами цієї економічної моделі стали такі компанії, як *BlaBlaCar*, *Airbnb* та *Uber*, які продемонстрували можливість спільного використання ресурсів, що змінило ринок споживання і стало потужним драйвером економічних змін.

Дефініційну дилему поняття "шерингова економіка" досліджували на основі аналізу в майже 1.5 тис. наукових публікацій (*Sánchez-Pérez et al., 2021*). У результаті ідентифіковано 50 визначень цього поняття, а тематичний аналіз дозволив виділити 9 ключових напрямів, що формують концепцію шерингової економіки: економічна ефективність, управління обміном, технологічна та бізнес-модель, культура споживання, екологічна стійкість, соціальна орієнтація, створення цінності та система виробництва.

Феномен шерингової економіки, який набуває дедалі більшої популярності серед компаній і науковців, характеризується значною термінологічною варіативністю. У дослідженнях часто використовуються такі терміни, як "шерингова економіка", "спільне споживання", "економіка спільного користування", "економіка спільної участі" (*Руда & Ільницький, 2020*), "мережева економіка" та "пірингова економіка". Однак відсутність єдиної дефініції створює наукову прогалину й ускладнює аналіз цього явища (*Görög, 2018*). Зазначені терміни мають певні концептуальні відмінності. Зокрема, шерингова економіка є більш вузьким поняттям, орієнтованим на повторне використання недовикористаних активів. Ключовою особливістю цієї моделі є те, що обмін активами та ресурсами часто відбувається за сигналами від споживачів без фінансової компенсації, що суттєво відрізняє її від ширшого поняття спільного споживання.

Оскільки шеринг розвивається на основі споживчих сигналів у вигляді соціального схвалення, то для оцінки створюваної цінності від повторного доступу до вже наданої послуги або ресурсу можна використовувати дво- або триступеневу модель: отримання сигналу від соціальної спільноти (ініціатива або тестування), створення бізнес-моделі та оцінка переваг шерингу для кінцевих споживачів (*рисунок*) (*Stepnov, 2021*).

Модель життєвого циклу шерингу

Джерело: побудовано автором.

На основі узагальнення наукових досліджень *шерингову економіку* слід трактувати як економічну модель, що базується на спільному використанні, обміні або оренді активів і ресурсів через цифрові платформи з акцентом на ефективність, екологічність та соціальну взаємодію. Такий підхід не лише узагальнює ключові концепції шерингової економіки, але й створює базу для її подальшого дослідження та практичного впровадження через інтеграцію сучасних технологій, розвиток нових бізнес-моделей та стимулювання сталого розвитку економічних і соціальних систем.

Основні концептуальні підходи демонструють, що шерингова економіка є багатогранною економічною моделлю, яка інтегрує різні теоретичні та практичні аспекти. Вона об'єднує економічні, соціальні та технологічні детермінанти, що визначають її структуру і функціонування. Цей комплексний підхід не тільки обґрунтовує теоретичні засади, а й позиціює шеринг як важливий фактор соціально-економічних змін, який потребує подальшого удосконалення методологій аналізу та прогнозування динаміки розвитку моделі.

2. Класифікація моделей шерингової економіки

Розрізняють чотири моделі шерингової економіки, кожна з яких фокусується на своїх ціннісних пропозиціях і стратегічних намірах, але всі вони акцентують на зростальній мінливості організаційних кордонів (*Constantiou et al., 2017*).

Ринок шерингової економіки базується на шерингових інтернет-платформах, які з'єднують однодумців і створюють довіру в режимі онлайн. Люди діляться товарами, знаннями, грошима, навичками, мережами, контентом та іншими споживчими цінностями. Такі платформи і формують ринок шерингу.

Слід зазначити, що існує плюралізм наукових поглядів щодо класифікації шерингової економіки. Наприклад, ґрунтуючись на аналізі літератури та емпіричних прикладах, виокремлено 13 бізнес-моделей шеринг-економіки, які охоплюють моделі доступу, платформи обміну та спільного виробництва (*Laukkanen & Tura, 2020*).

Комплексну структуру бізнес-моделей для аналізу шеринг-економіки з 26 ключових елементів систематизовано у трьох блоках: створення цінності, доставка цінності та захоплення цінності (*Ritter & Schanz, 2019*). Дослідження демонструє, що шеринг-економіка охоплює різні моделі, від економіки доступу до платформної економіки, які спрямовані на оптимізацію використання ресурсів і збільшення соціальної взаємодії. Автори підкреслюють, що 75% платформ базуються на моделі *B2C* ("бізнес-до-споживача"), тоді як інші – на моделі *P2P* ("рівний-рівному"). Запропонована структура дозволяє бізнесам і науковцям оцінювати довгостроковий потенціал моделей, враховуючи їх екологічний, соціальний та економічний вплив.

У дослідженні (*Gerwe & Silva, 2020*) класифікують шеринг-економіку як систему, що містить понад 30 різних платформних моделей, розділених за типами взаємодії щодо прав власності на актив (*B2B, B2C, P2P*) та ринковими механізмами обміну ресурсами (спільне використання, оренда, обмін).

До моделей шерингової економіки за ринковими механізмами належать:

- спільне використання фізичних ресурсів через оренду спільних житла, квартир/будинків, офісів, засобів транспорту;
- спільне створення та виробництво через спільноти, спільний дизайн, відкриті інновації, відкриті джерела;
- кооперація та взаємодопомога через кооперативи, коворкінги, платформи обміну знаннями та талантами, харчові кооперативи;
- фінансові моделі, як-от краудфандинг, краудсорсинг, крауд-інвестинг, соціальне кредитування;
- цифрові платформи для освіти й обміну знаннями через масові відкриті онлайн-курси та платформи обміну інформацією;
- торгівля та перепродаж.

У таблиці ці моделі структуровано за ринковими механізмами обміну ресурсами.

Таблиця

Структуризація моделей шерингової економіки за ринковими механізмами обміну ресурсами

Назва моделі	Зміст	Приклад	
		світ	Україна
<i>Спільне використання фізичних ресурсів</i>			
Спільне житло	Приватні домогосподарства інтегруються в спільноту для спільного використання житлових приміщень, зручностей і розподілу домашніх обов'язків, що сприяє соціальній взаємодії й ефективнішому управлінню ресурсами	<i>Bowden House Community</i> та <i>LILAC</i> у Великій Британії	"Дім Майбутнього", кооперативні поселення <i>Co-living One</i>
Платформи спільної оренди квартир/будинків	Платформи забезпечують зв'язок між власниками житла та мандрівниками, які шукають тимчасове проживання, дозволяючи господарям встановлювати ціни, зазначати доступні дати, а гостям обирати житло відповідно до своїх потреб щодо розташування, зручностей та бюджету	<i>Airbnb, Vrbo, and HomeExchange, Otodom, gratka.pl, gumtree.pl, Couchsurfing, Booking.com.</i>	<i>Dobovo, DIM.RIA, "OLX Недрухомість"</i>
Каршеринг	Короткострокова оренда автомобілів за погодинну або денну оплату для особистого користування	<i>SnappCar, Uber i Lyft, Turo</i> та <i>Zipcar Getaround Bolt</i>	<i>BlaBlaCar, GetmanCar</i>
Райдшеринг	Спільне використання транспорту, запропонованого приватними особами або платформами, з метою оптимізації витрат, підвищення ефективності мобільності та зменшення екологічного впливу	<i>Uber, Blablacar</i>	<i>Bolt, Uklon</i>
Карпулінг	Спільне використання приватного автомобіля декількома людьми, які мають спільний маршрут	<i>BlaBlaCar, Zimride</i>	<i>BlaBlaCar</i>
Шеринг велосипедів	Короткострокова оренда велосипедів через мережу станцій або мобільні платформи, сприяючи розвитку екологічного транспорту та зниженню рівня забруднення	<i>Bcycle, NextBike, Mevo</i>	<i>NextBike, Bikenow</i>
Шеринг самокатів	Короткострокова оренда електричних або механічних самокатів через мобільні додатки, сприяючи екологічній мобільності та зменшенню транспортних заторів у міських умовах	<i>jedenslad</i>	<i>Bolt, Kiwi</i>

Назва моделі	Зміст	Приклад	
		світ	Україна
<i>Спільне створення та виробництво</i>			
Спільне створення або спільний дизайн	Компанії просять зовнішніх експертів або клієнтів взяти участь у розробці або виробництві товарів чи послуг	компанія <i>Threadless</i> , що виробляє футболки	<i>Uklon</i> , співрозробка додатків, краудсорсингові платформи
Спільне виробництво, засноване на принципах спільноти	Люди самостійно об'єднуються у горизонтальні групи для спільної роботи над проектами з метою досягнення загального результату без ієрархічної структури чи централізованого управління	"Вікіпедія", місцеві громадські сади	<i>WikiUkraine</i> , громадські простори, <i>Urban Space</i>
Відкриті інновації	Використання цілеспрямованих притоків і відтоків знань для прискорення внутрішніх інновацій та розширення ринків для зовнішнього використання інновацій відповідно	<i>P&G Connect + Develop</i>	<i>Ukrinnovate</i>
Відкриті джерела	Надання доступу до вихідного коду програмного забезпечення або продукту з можливістю його змінення, адаптації та розповсюдження відповідно до умов відкритої ліцензії	<i>Github</i> та <i>Linux</i>	<i>OpenDataBot</i> , <i>Ukrainian IT-спільнота</i> , <i>OpenSource</i>
<i>Кооперація та взаємодопомога</i>			
Кооперативи	Підприємства або організації, які функціонують на засадах спільної власності їхніх членів, забезпечуючи справедливий розподіл прибутків та вигод серед учасників	місцеві громадські кооперативи, як от <i>Park Slope Food Coop</i> у Брукліні, Нью-Йорк	Сільськогосподарські кооперативи, кооперативні магазини
Коворкінг	Спільне використання офісних приміщень і ресурсів незалежними працівниками для оптимізації витрат та сприяння соціальній взаємодії	<i>WeWork</i> , <i>Hub</i>	<i>Creative States</i> , <i>iHUB</i> , <i>Platforma</i>
Платформи обміну знаннями та талантами	Взаємодія між професіоналами, фрилансерами та замовниками для надання послуг, виконання завдань чи обміну спеціалізованими знаннями	<i>TaskRabbit</i> , <i>Thumbtack</i> , <i>Talkspace</i> , <i>Fiverr</i> , <i>UpWork</i>	<i>Kabanchik.ua</i> , <i>Freelancehunt</i> , <i>Work.ua</i>
Харчові кооперативи	Продаж харчових продуктів безпосередньо від фермерів, сприяючи підтримці локальних виробників та скороченню ланцюга постачання	<i>Local-Rolnik.pl</i>	<i>LavkaLavka</i> , "Від Фермера"
<i>Фінансові моделі</i>			
Краудфандинг	Фінансування проєктів, ідей чи продуктів шляхом збору коштів від великої та різноманітної групи людей, які підтримують ці ініціативи	<i>Kickstarter</i> , <i>Indiegogo</i> , <i>JOBS Act</i> , <i>SEC's Regulation A+</i>	"Спільнокошт", <i>zrzutka.ua</i>
Краудсорсинг	Велика кількість людей залучається для вирішення завдань або розробки ідей через надання знань, навичок чи ресурсів на платній або безоплатній основі	<i>Topcoder</i> та <i>MIT's Climate CoLab</i>	"Велика Ідея", <i>NaUKMA Crowdsourcing</i>
Краудінвестинг	Велика кількість інвесторів надає фінансові ресурси підприємству в обмін на частку власності або акціонерний капітал	<i>CrowdCube</i> та <i>CircleUp</i>	<i>Startup.Network</i>
Соціальне кредитування або "пірингове кредитування"	Надання й отримання позик між приватними особами без посередництва традиційних фінансових установ	<i>Zopa</i> та <i>Lending Club</i>	Кредитні спілки
<i>Цифрові платформи для освіти та обміну знаннями</i>			
Масові відкриті онлайн-курси (<i>Massive Open Online Courses, MOOCs</i>)	Освітня модель, що забезпечує доступ до навчальних програм через онлайн-платформи для великої кількості студентів із різних регіонів і середовищ	<i>Coursera</i> , <i>Udemy</i>	<i>Prometheus</i> , <i>EdEra</i>
Обмін ресурсами	Обмін ресурсами, втраченими речами або іншими об'єктами, а також обмін інформацією, включно з даними про наявність ліків і відгуками про медичні заклади	<i>Yanosik</i> , <i>Doctoralia</i> , <i>MioDottore</i> , <i>DoctorTakvimi</i> , <i>ZnamyLekar</i>	"OLX Україна", "Мій Дім Online", <i>Tabletki.ua</i> , "Лікар.Онлайн", <i>Doc.ua</i>
<i>Торгівля</i>			
Перепродаж і торгівля	Купівля, продаж або обмін нових і вживаних товарів через цифрові платформи, що забезпечує зручність транзакцій без необхідності особистої взаємодії	<i>eBay</i> , <i>Amazon</i> , <i>Craigslist</i> , <i>Kidizen</i>	<i>OLX</i> , <i>Shafa.ua</i>

Джерело: складено авторами на основі *Botsman (2015)*.

Наведені моделі шерингової економіки за ринковими механізмами обміну ресурсами активно застосовуються як на глобальному, так і на українському ринку. Однак для ефективної реалізації цих моделей на цифрових ринках і маркетплейсах важливо також враховувати найбільш поширені бізнес-моделі отримання доходу. До таких моделей належать плата за послугу, *freemium*, а також модель повторного циклу і продажу, які дозволяють компаніям забезпечувати гнучкість і сталий дохід у рамках шерингових платформ.

Модель плати за послугу є однією з найбільш популярних форм шерингу, за якою організація чи компанія функціонує як посередник, з'єднуючи споживачів або покупців із продавцями або постачальниками товарів і послуг за певну комісію за надані посередницькі послуги. Наприклад, *AirBnB* стягує комісію з гостей (6–12%) та господарів (3%) за бронювання житла через платформу; а *Uber Technologies Inc.* отримує 20–25% від кожної виконаної поїздки. *BlaBlaCar SAS* також працює за цією моделлю, з'єднуючи водіїв із пасажирами, які розділяють витрати на подорож. *JustPark Parking Limited* забезпечує бронювання паркувальних місць та стягує комісію за свої послуги, тоді як *Spotahome Ltd.* полегшує довгострокову оренду житла, отримуючи фіксовану плату за обслуговування.

Модель Freemium передбачає надання користувачам базових послуг або доступу до платформ безкоштовно, проте з можливістю придбання додаткових функцій чи послуг за окрему плату. Такі моделі широко використовуються в цифрових сервісах і застосунках. Наприклад, *Swap.com* (онлайн-платформа для обміну, покупки або передачі вживаних товарів у США) пропонує безкоштовні послуги протягом перших 9 місяців. Після закінчення цього періоду користувачі отримують пропозиції на платні варіанти з розширеним функціоналом або перевагами. *Zoom* надає безкоштовний доступ до відеоконференцій з обмеженням за часом, тоді як платні плани пропонують розширений функціонал. *Dropbox* дозволяє безкоштовно зберігати обмежену кількість даних, а за розширення обсягу сховища пропонує платні опції. Подібним чином *LinkedIn* дає змогу безкоштовно використовувати базові функції, але пропонує преміумплани для рекрутерів, бізнесів і окремих користувачів.

Модель повторного циклу і продажу (On-Sale) передбачає купівлю товарів безпосередньо у споживачів, їх подальшу переробку, покращення або вдосконалення, а потім перепродаж за вищою ціною. Компанії, що працюють за цією моделлю, забезпечують зручність для клієнтів у продажу старих товарів, водночас переробляючи їх і пропонуючи нові або вдосконалені продукти. Прикладами такої моделі є *Gazelle.com*, *Decluttr.com*, які спеціалізуються на купівлі вживаних мобільних телефонів і електроніки, здійснюють їх переробку та перепродаж. Це дає змогу клієнтам знижувати витрати на нові гаджети, а також отримувати вигоду від продажу старих пристроїв. *Zipcar Inc.*

забезпечує зручність використання автомобілів без необхідності їх купівлі, зосереджуючись на оптимізації ресурсів. Компанії на кшталт *Fon Wireless Ltd.* також використовують цю модель, надаючи повторний доступ до інтернет-ресурсів через спільний *Wi-Fi*.

Наведені нижче моделі для отримання доходу демонструють, як шерингові платформи можуть не лише забезпечувати ефективність взаємодії між учасниками ринку, але й пропонувати гнучкі та інноваційні рішення для отримання доходів в мережах і маркетплейсах, заснованих на спільній роботі (*Česnuitytė et al., 2022*).

Фіксоване членство / підписка. Компанія стягує фіксований щомісячний або щорічний членський внесок незалежно від використання. Ця модель широко використовується в програмному забезпеченні. Наприклад, *Microsoft 365* пропонує фіксовану підписку, яка забезпечує доступ до офісних додатків і хмарних сервісів незалежно від інтенсивності використання. Подібним чином *Apple* використовує модель підписки в таких сервісах, як *Apple Music* і *iCloud*, дозволяючи користувачам отримувати безперервний доступ до музики, зберігання даних і синхронізації пристроїв за фіксовану плату. *Silvernest LLC* пропонує плани для орендарів і орендодавців, забезпечуючи доступ до зручного інструментарію для управління спільним проживанням. *BlaBlaCar SAS* також пропонує платні плани для користувачів, які часто подорожують і бажають отримувати додаткові знижки чи переваги.

Багаторівнева підписка. Компанія пропонує низку планів підписки за різними ціновими категоріями залежно від частоти використання або кількості бажаних товарів. Наприклад, *ChatGPT* від *OpenAI* пропонує базовий безкоштовний доступ, а платний план *ChatGPT Plus* забезпечує розширені можливості, такі як швидший доступ і покращена продуктивність. *Spotify*, популярна платформа для стримінгу музики, пропонує плани *Premium* для окремих користувачів, родин чи студентів із різними ціновими категоріями. Також *Dropbox* забезпечує багаторівневі плани підписки для зберігання даних з додатковими функціями для бізнесу.

У межах моделі членство плюс використання компанії стягують базовий членський внесок, а також додаткові платежі за користування конкретними послугами. Ця модель характерна для хмарних обчислень. Наприклад, *Amazon Web Services (AWS)* дає змогу користувачам оплачувати початковий доступ і додатково розраховує плату залежно від обсягу використаних ресурсів, таких як обчислювальна потужність чи сховище. *Google Cloud Platform* застосовує аналогічний підхід, пропонуючи плату за зберігання даних, використання віртуальних машин та інші ресурси залежно від обсягу споживання. *Uber* також застосовує цю модель у своїй послугі *Uber Pass*, яка передбачає фіксовану плату за доступ до знижок і додаткову оплату залежно від кількості поїздок.

У моделі білої етикетки компанія створює платформу або продукт, який може бути ліцензований іншим організаціям, що брендують його під своїм ім'ям. Наприклад, *Shopify* надає інструменти для створення онлайн-магазинів, які можуть бути адаптовані та налаштовані для конкретних брендів, дозволяючи компаніям запускати власні маркетплейси з використанням їхніх технологій. Аналогічно, *LimeBike* інтегрує свої рішення для міського транспорту в рамках партнерських програм із місцевими муніципалітетами. Провідні постачальники платіжних рішень *Apple Pay* та *Google Pay* пропонують інтеграцію для забезпечення безконтактних платежів.

Класифікація моделей шерингової економіки, що базуються на різних механізмах обміну ресурсами, уможлиблює здійснити глибоке узагальнення та систематизацію наявних підходів до організації економічних процесів. Це відкриває можливості для оптимізації стратегій впровадження інновацій у сучасні економічні системи. Структуризація різних підходів до організації ринкових механізмів обміну ресурсами не лише розширює розуміння економічної системи, а й створює передумови для інтерактивної оптимізації бізнес-практик у сфері спільного використання активів.

3. Основні фактори розвитку шерингової економіки

Фактори впливу на розвиток шерингової економіки охоплюють різноманітні аспекти, які можна розділити на драйвери, бар'єри та фактори з подвійною якістю (які можуть одночасно виступати як драйверами, так і бар'єрами). Загалом виділено 36 драйверів, 59 бар'єрів та 8 факторів із подвійною якістю (*Rathnayake et al., 2024*). Основні категорії факторів включають регуляторні, соціально-культурні, технологічні, економічні й екологічні аспекти.

Перехід до шерингової економіки значною мірою зумовлений впливом соціально-економічних чинників, як-от пандемія, інфляція та зростання культури додаткового заробітку (*side hustle*). Згідно з дослідженням *Deloitte (n. d.)*, 42% покоління Z і 39% міленіалів активно займаються додатковою діяльністю для покриття фінансових потреб. Ця тенденція, разом із популяризацією раціонального використання ресурсів, сприяла інтеграції особистого майна у моделі економіки спільного користування, перетворюючи його на джерело доходу.

Міленіали залишаються основними користувачами шерингової економіки, становлячи 52% учасників цього ринку. Переваги шерингу для цієї демографічної групи включають зниження витрат, доступ до високоякісних послуг і товарів без необхідності володіння ними, а також екологічність. Водночас представники покоління Z демонструють зростаючу зацікавленість у шерингових платформах, зумовлену їхніми споживчими звичками, орієнтованими на стійкість, технологічність та інновації.

Значну роль у розвитку шерингової економіки відіграє також зростання культури інфлюенсерів, яка стимулює створення платформ для оренди одягу за принципом "рівний-рівному", таких як *Loanhood* та *By Rotation*. Ці сервіси дозволяють монетизувати особисті речі, надаючи користувачам можливість створювати власні брендові вітрини.

Серед ключових драйверів стрімкого розвитку шерингової економіки можна виділити:

- швидке зростання населення, що спричиняє підвищення попиту на ефективне використання ресурсів;
- поширення бідності, яке стимулює пошук альтернативних способів доступу до товарів і послуг;
- розвиток інформаційних технологій, які полегшують взаємодію між користувачами;
- доступність та дешевизна інтернету та гаджетів, що сприяє популяризації цифрових платформ;
- зростання інтернет-спільнот, які формують нові соціальні зв'язки та довіру;
- затребуваність кастомізованих сервісів, орієнтованих на індивідуальні потреби споживачів;
- економічна раціональність, спрямована на ефективніше використання матеріальних ресурсів;
- зміна споживацьких уподобань: перевага локальних компаній із "людським обличчям" над корпораціями;
- відкритість користувачів до нових сервісів та досвіду;
- популярність тренду "користуватися замість володіти", яка змінює ставлення до власності (*PriceWaterhouseCoopers, n. d.*).

Окремо слід виділити такі фактори розвитку шерингової економіки, як формування глобальної екосистеми цифрових платформ, урядова лібералізація, існування рейтингових систем, досягнення екологічного та соціального ефектів.

Серед цих факторів особливо значущими є технологічні аспекти, які не лише визначають спосіб функціонування шерингових платформ, але й сприяють формуванню глобальної екосистеми цифрових сервісів. Технології стають фундаментом для створення нових бізнес-моделей, забезпечують ефективну взаємодію між користувачами та сприяють інтеграції екологічних і соціальних цілей. У цьому контексті важливо звернути увагу на ключові технологічні напрями, які визначають вектор розвитку шерингової економіки: соціальні мережі, штучний інтелект, інформаційна безпека, блокчейн.

Інновації в технологіях не тільки відкривають нові можливості для шерингової економіки, але й визначають нові правила гри на ринку, сприяючи сталим бізнес-практикам і глобальній інтеграції. Водночас, на відміну від традиційної економіки, шеринговий підхід потребує більшої адаптації споживача до надавача послуг. Наприклад, в оренді житла чи

авто власник зберігає право на власність, на відміну від колективної власності в територіальних громадах.

Бар'єри, які стримують розвиток цієї економічної моделі, охоплюють правові, інституційні та культурні аспекти. Легітимність шерингових платформ часто піддається сумніву через відсутність чіткої регуляції та законодавчої бази, що створює юридичні невизначеності. Інституційні бар'єри, такі як недостатня інфраструктура і державна підтримка, можуть перешкоджати розвитку шерингових ініціатив. Крім того, культурні бар'єри, включно з нерозумінням або несприйняттям ідеї спільного використання, також можуть обмежувати поширення таких моделей. Окремо варто виділити безпекові аспекти, зокрема ризики, пов'язані з конфіденційністю даних, захистом особистої інформації користувачів та безпекою фінансових транзакцій, що є важливими чинниками, які можуть суттєво вплинути на довіру до платформ та їх популяризацію.

Фактори з подвійною якістю включають, зокрема, підприємницьку діяльність, що може бути як рушієм розвитку шерингової економіки, так і джерелом проблем через конкуренцію з традиційними бізнес-моделями. Крім того, економічна та соціальна нерівність можуть обмежувати доступ до шерингових платформ для деяких соціальних груп, що знижує ефективність цих моделей у різних регіонах і середовищах.

Шерингова економіка відповідає сучасним потребам гнучкості, доступності та сталого розвитку, що сприяє її стрімкому зростанню. Оскільки ця модель продовжує прискорено розвиватися, вона, ймовірно, і надалі визначатиме те, як люди отримуватимуть доступ до товарів і послуг та користуватимуться ними в майбутньому.

Останніми роками популярність послуг шерингової економіки різко зростає. У 2023 р. в шеринговій економіці налічувалося понад 9,8 тис. компаній, які працювали у 133 країнах та 25 секторах (*Gitmux, n. d.*). *PWC* та *Deloitte* стверджують, що в стартапи шерингової економіки інвестовано понад 12 млрд дол. США, що більш ніж удвічі перевищує інвестиції в стартапи соціальних мереж, таких як *Facebook* і *Twitter* (*PriceWaterhouseCoopers, n. d.*; *Deloitte, n. d.*). Експерти очікують, що така тенденція збережеться, а загальна вартість глобальної шерингової економіки зросте більш ніж удвічі (*Statista, n. d.*).

Отже, синергія соціально-економічних, технологічних та культурних факторів створює сприятливе середовище для впровадження бізнес-моделей шерингової економіки, що забезпечують як локальний, так і глобальний вплив на економічну систему. Однак наявні бар'єри, а також фактори з подвійною якістю, які можуть виступати як драйверами, так і обмеженнями для подальшого розширення цієї моделі, потребують додаткового аналізу та подолання для забезпечення сталого й ефективного впровадження шерингових платформ у глобальну економічну систему.

4. Роль шерингових моделей у глобальній економіці

Глобальна вартість шерингової економіки зросла з 14 млрд дол. США у 2014 р. (*Governance Studies at Brookings*, 2017) до 145.22 млрд дол. США у 2022 р. (*Dharmadhikari*, 2024). За даними дослідження *Insider Intelligence*, у 2023 р. продажі цифрових продуктів лише в США зросли на 14.8% порівняно з попереднім роком (*Li*, 2023).

У дослідженні (*Hamari et al.*, 2016) виокремлено ключові мотиви участі в економіці шерингу, наголошуючи на її потенціалі у зменшенні соціальних проблем, зокрема надмірного споживання, забруднення навколишнього середовища та бідності. Зниження витрат на економічну координацію в рамках спільнот сприяє більш ефективному використанню ресурсів та інтеграції соціально відповідальних підходів. Це, своєю чергою, демонструє значущість шерингової економіки в контексті глобальних економічних трансформацій, оскільки вона підтримує стійке економічне і соціальне становлення в умовах змінюваного глобального середовища.

Шерингова економіка пропонує такі переваги, як економія коштів (збільшення різноманітності продуктів чи послуг), підвищення ефективності використання ресурсів (циркуляція ресурсів), зменшення впливу на навколишнє середовище (повне використання ресурсів) та зміцнення зв'язків між громадами (розвиток культури довіри, еволюція ролі організацій чи компаній).

Однією з ключових переваг шерингової економіки є гнучкість, яку вона надає учасникам ринку. Шерингова економіка створює можливості для самозайнятості, що дає змогу орендарям або продавцям самостійно визначати графік роботи, обсяг і тип пропонованих послуг. Такий підхід є привабливим для багатьох людей, які прагнуть адаптивності у роботі та можливості комбінувати її з іншими заняттями.

Іншим важливим аспектом є підвищення ефективності використання ресурсів. Ця модель сприяє зниженню потреби у виробництві нових товарів завдяки повторному використанню наявних, що зменшує навантаження на навколишнє середовище. Наприклад, платформи оренди житла або транспортних засобів дозволяють максимально використовувати активи, знижуючи їхню недоцільну експлуатацію.

Шерингова економіка також характеризується розвиненою комунікаційною інфраструктурою. Багато платформ забезпечують інтегровані сервіси обміну повідомленнями, які сприяють відкритому діалогу між споживачами та постачальниками. Це дає можливість обговорювати умови співпраці, вирішувати потенційні проблеми та підвищувати рівень довіри між сторонами. Така взаємодія є основою для розвитку стійких соціальних зв'язків і формування спільноти користувачів.

Окрім цього, економічні вигоди шерингової моделі полягають у зменшенні цін на товари та послуги. Завдяки низьким операційним витратам багато підприємств, що працюють за цією моделлю, пропонують

продукти та послуги за доступнішими цінами. Це особливо важливо для споживачів, які раніше не могли дозволити собі користуватися подібними сервісами.

За прогнозами, шерингова економіка зберігатиме динамічні темпи зростання. Очікується, що її обсяг досягне 246–335 млрд дол. США у 2025 р. (*The Business Research Company, 2025, January; Yaraghi & Ravi, 2016, December 29; Sharma, 2022*) та перевищить 600 млрд дол. США у 2027 р. (*O'Sullivan, 2023; Statista, 2024, April*). За іншими оцінками, середньорічні темпи зростання сектору становитимуть 32%, що дасть змогу досягти рівня 793.68 млрд дол. США до 2028 р. (*Globe Newswire, 2023, March 15*). Такий динамічний розвиток підтверджує зростальний вплив шерингової економіки на глобальні економічні процеси. Її ресурсоефективність, адаптивність та оптимізація витрат сприяють формуванню нових моделей споживання і виробництва, що забезпечують сталий розвиток. Включення шерингових механізмів у сучасні економічні системи не лише підвищує ефективність використання ресурсів, а й відіграє ключову роль у структурних трансформаціях світової економіки.

Отже, шерингова економіка поступово інтегрується у глобальну економічну систему, трансформуючи традиційні моделі споживання, виробництва та розподілу ресурсів. Її динамічне зростання свідчить не лише про економічну доцільність, а й про соціальну релевантність. Висхідна траєкторія розвитку цього сектору демонструє, що гнучкість, мережеві ефекти та раціональне використання активів стають новими орієнтирами сталого економічного розвитку. Це беззаперечно доводить, що шерингова економіка не лише реагує на сучасні виклики, а й формує довгострокові структурні зміни, які визначатимуть подальшу еволюцію глобальних ринків.

Висновки

Шерингова економіка як парадигма сучасності сприяє оптимізації використання ресурсів, підвищенню ВВП та цифровій трансформації економічних відносин, що підтверджується статистичними даними. Цифровізація та технологічні інновації створюють нові моделі взаємодії між економічними агентами, що, своєю чергою, допомагає зростанню конкурентоспроможності на глобальному ринку. Зростання шерингової економіки приводить до трансформації традиційних ринкових відносин, де виникають нові форми самозайнятості та розвитку бізнесу. Це підтверджує гіпотезу, що шерингові платформи, завдяки своїй інтеграційній ролі та зниженню витрат, позитивно впливають на економічний розвиток та екологічну стійкість. Технологічний прогрес у цьому контексті виступає як важлива детермінанта розвитку цієї моделі економіки.

Шерингова економіка впливає на соціально-економічний розвиток та формування нових бізнес-моделей, де технологічні інновації

стимулюють підприємницьку активність, зайнятість та розвиток інфраструктури. Принципи такої економіки відповідають цілям сталого розвитку, сприяючи відповідальному споживанню, зменшенню екологічного впливу й оптимізації виробничих процесів. Шерингова економіка також стимулює економічне зростання, створюючи можливості для підприємництва і боротьби з бідністю, а технологічні інновації підтримують сталий розвиток міст і громад, допомагаючи в боротьбі зі зміною клімату.

Наукова новизна дослідження полягає у структуризації моделей шерингової економіки через аналіз ринкових механізмів взаємодії учасників на цифрових платформах щодо обміну ресурсами. Така структуризація є важливою для поглибленого розуміння шерингової економіки як потужного інструменту економічної трансформації, що позначається не лише на ефективності бізнес-процесів, але й розвитку стратегій управління ресурсами в умовах глобалізованої економіки.

Перспективні напрями подальших досліджень, що сприятимуть поглибленому розумінню впливу шерингової моделі на суспільство та економіку в цілому, можуть включати: аналіз впливу різних регуляторних підходів до шерингової економіки в геопросторовій площині, оцінку соціальних наслідків через маргіналізацію або посилення бідності деяких груп населення, ідентифікацію негативних наслідків розвитку моделі, дослідження латентних факторів впливу на довгострокову стійкість шерингової економіки, у тому числі з фокусом на зростаючу амбівалентність у ставленні до нових моделей споживання, а також аналіз безпекових аспектів шерингової економіки, включно з кібербезпекою, захистом персональних даних користувачів та потенційними загрозами для довіри серед учасників платформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Botsman, R. (2015). *The sharing economy: Dictionary of commonly used terms*. <https://medium.com/@rachelbotsman/the-sharing-economy-dictionary-of-commonly-used-terms-d1a696691d12>

Česnuiytė, V., Klimczuk, A., Miguel, C., & Avram, G. (Eds.). (2022). *The sharing economy in Europe: Developments, practices, and contradictions*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-86897-0>

Constantiou, I., Marton, A., & Tuunainen, V. K. (2017). Four models of sharing economy platforms. *MIS Quarterly Executive*, 16(4), Article 3. <https://aisel.aisnet.org/misqe/vol16/iss4/3>

Curtis, S. K., & Mont, O. (2020). Sharing economy business models for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, (266). <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121519>

Dabbous, A., & Tarhini, A. (2021). Does sharing economy promote sustainable economic development and energy efficiency? Evidence from OECD countries. *Journal of Innovation & Knowledge*, 6(1), 58–68. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2020.11.001>

Deloitte. (n. d.). *The rise of the sharing economy: Impact on the transportation space*. <https://www2.deloitte.com/ch/en/pages/consumer-business/articles/the-sharing-economy.html>

Dharmadhikari, S. (2024). *Sharing economy market report 2025 (Global edition)*. Cognitive Market Research. https://www.cognitivemarketresearch.com/sharing-economy-market-report?srsId=AfmBOorb0ELc_ue9gDJVE9X5XK2j05XMRhZxH9AqZqzqDR1HNs5WjL9

Gerwe, O., & Silva, R. (2020). Clarifying the sharing economy: Conceptualization, typology, antecedents, and effects. *Academy of Management Perspectives*, 34(1), 65–96. <https://doi.org/10.5465/amp.2017.0010>

Gitnux. (n. d.). *Sharing economy statistics: 2023 trends*. <https://blog.gitnux.com/sharing-economy-statistics/>

Globe Newswire. (2023, March 15). *32% growth in sharing economy market by 2023–2028: Analyzing views and position in global competition*. <https://www.globenewswire.com/en/news-release/2023/03/15/2627768/0/en/32-Growth-in-Sharing-Economy-Market-by-2023-2028-Analyzing-Views-and-Position-in-Global-Competition.html>

Görög, G. (2018). The definitions of sharing economy: A systematic literature review. *Management*, 13(2), 175–189. <https://doi.org/10.26493/1854-4231.13.175-189>

Governance Studies at Brookings. (2017). *The current and future state of the sharing economy*. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/12/sharingeconomy_032017final.pdf

Gryshova, I., & Nesterova, K. (2021). The concept of a circular economy in the context of sustainable development. *Ekonomika APK*, (4), 88–94. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104088>

Hamari, J., Sjöklint, M., & Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(9), 2047–2059. <https://doi.org/10.1002/asi.23552>

Hossain, M. (2020). Sharing economy: A comprehensive literature review. *International Journal of Hospitality Management*, (87). <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102470>

Kraus, K. M., Kraus, N. M., & Marchenko, O. V. (2023). The establishment of the sharing market as a basis for the formation of a "reputation" economy and overcoming humanity's environmental problems. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1(11), 73–83. <https://doi.org/10.32750/2023-0106>

Laukkanen, M., & Tura, N. (2020). The potential of sharing economy business models for sustainable value creation. *Journal of Cleaner Production*, (253). <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120004>

Li, Z. (2023). *Understanding the sharing economy*. Thunderbird School of Global Management. <https://thunderbird.asu.edu/thought-leadership/insights/understanding-sharing-economy>

O'Sullivan, J. (2023). *The influence of Gen Z is driving a new era for the sharing economy*. VML. <https://www.vml.com/insight/sharing-economy-2-0>

Oxfam. (2023). *Survival of the richest*. <https://www.oxfam.org/en/research/survival-richest>

PriceWaterhouseCoopers. (n. d.). *Sharing or paring? Growth of the sharing economy*. <https://www.pwc.com/hu/en/kiadvanyok/assets/pdf/sharing-economy-en.pdf>

Rathnayake, I., Ochoa, J. J., Gu, N., Rameezdeen, R., Statsenko, L., & Sandhu, S. (2024). A critical review of the key aspects of sharing economy: A systematic literature review and research framework. *Journal of Cleaner Production*, (434), 140378. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140378>

Ritter, M., & Schanz, H. (2019). The sharing economy: A comprehensive business model framework. *Journal of Cleaner Production*, (213), 320–331. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.12.154>

Rojanakit, P., Torres de Oliveira, R., & Dulleck, U. (2022). The sharing economy: A critical review and research agenda. *Journal of Business Research*, (139), 1317–1334. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.10.045>

Sánchez-Pérez, M., Rueda-López, N., & Marín-Carrillo, M. B. (2021). Theoretical dilemmas, conceptual review and perspectives disclosure of the sharing economy: A qualitative analysis. *Review of Management Science*, (15), 1849–1883. <https://doi.org/10.1007/s11846-020-00418-9>

Sharma, P. (2022). Sharing economy: The concepts and cases. In J. Bhattacharyya (Ed.), *Dealing with socially responsible consumers* (pp. 57–78). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-19-4457-4_4

Statista. (2024, April). *Value of the sharing economy worldwide in 2021 with a forecast for 2027*. <https://www.statista.com/statistics/830986/value-of-the-global-sharing-economy/>

Stepnov, I. (2021). Value creation by the sharing economy in the post-industrial society. In J. Kovalchuk (Ed.), *Post-industrial society* (pp. 233–250). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59739-9_11

The Business Research Company. (2025, January). *Sharing economy global market report 2025*. <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/sharing-economy-global-market-report>

United Nations Development Programme. (n. d.). *Sustainable Development Goals*. <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

Yaraghi, N., & Ravi, S. (2016, December 29). *The current and future state of the sharing economy*. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/the-current-and-future-state-of-the-sharing-economy/>

Галуцьких, Н. А., & Кошкарьова, Є. Л. (2021). Основні драйвери виникнення та розвитку шеринг-економіки в світі. *Економічні студії*, 2(32), 13–22. [http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2021/2\(32\)_2021.pdf](http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2021/2(32)_2021.pdf)

Halutskykh, N. A., & Koshkariova, Ye. L. (2021). Main drivers of the emergence and development of the sharing economy worldwide. *Economic Studies*, 2(32), 13–22. [https://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2021/2\(32\)_2021.pdf](https://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2021/2(32)_2021.pdf)

Герасименко, А. (2020). Новая нормальность экономики XXI ст. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 131(3), 5–26. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(131\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(131)01)

Gerasymenko, A. (2020). New normal of the economy of the XXI century. *Herald Kyiv National University of Trade and Economics*, 131(3), 5–26. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(131\)01](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(131)01)

Гуцан, О. М. (2021). Економіка спільної участі як фактор соціально-економічних змін. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*, (19), 38–50. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/economics/article/view/3673>

Hutsan, O. M. (2021). The economy of shared participation as a factor of socio-economic changes. *Collection of scientific articles of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*, (19), 38–50. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/economics/article/view/3673>

Мазаракі, А. А., & Лагутін, В. Д. (2022). Парадигма економічної науки і потенціал її змін у XXI ст. *Економіка України*, (3), 23–40. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.03.023>

Mazaraki, A. A., & Lahutin, V. D. (2022). The Paradigm of Economic Science and Its Potential Changes in the 21st Century. *Economy of Ukraine*, (3), 23–40. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.03.023>

Новікова, Н., Дьяченко, О., & Гончаренко, О. (2023). Цифрові платформи як драйвер розвитку економіки. <i>Scientia fructuosa</i> , 150(4), 47–66. https://doi.org/10.31617/1.2023(150)04	Novikova, N., Diachenko, O., & Goncharenko, O. (2023). Digital platforms as a driver of economic development. <i>Scientia fructuosa</i> , 150(4), 47–66. https://doi.org/10.31617/1.2023(150)04
Руда, М. В., & Ільницький, В. С. (2020). Свідоме споживання як основний фактор розвитку економіки спільної участі. <i>Інфраструктура ринку</i> , (43), 24–28. https://doi.org/10.32843/infrastructure43-5	Ruda, M. V., & Ilnytskyi, V. S. (2020). Conscious consumption as a key factor in the development of the sharing economy. <i>Market infrastructure</i> , (43), 24–28. https://doi.org/10.32843/infrastructure43-5

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автор не отримувала прямого фінансування для цього дослідження.

Гончаренко О. Глобальний вимір шерингової економіки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2025. № 1. С. 23–41. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)02](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)02)

Надійшла до редакції 03.02.2025.

Прийнято до друку 26.02.2025.

Публікація онлайн 12.03.2025.

ВИСОЧИН Ірина,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
i.vysochyn@knu.edu.ua

VYSOCHYN Iryna,

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at the Department of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1738-8553

ЖУК Олена,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
o.zhuk@knu.edu.ua

ZHUK Olena,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9016-1232

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЦИФРОВИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ ПРОСТІР

Цифровізація продовжує відігравати ключову роль у забезпеченні економічного зростання та сталого розвитку в сучасному світі. Для України вона є не лише важливим елементом внутрішнього розвитку, але й невіддільною складовою її інтеграції в європейський цифровий простір. Досягнення відповідності критеріям повноправного членства в ЄС потребує адаптації національних стандартів до європейських, що створює виклики у збереженні національних пріоритетів. Водночас це сприяє модернізації економіки та підготовці країни до участі в єдиному цифровому ринку ЄС, включно з гармонізацією нормативно-правової бази та інтеграцією в інноваційні процеси. В основу дослідження покладена гіпотеза, що цифровізація є ключовим чинником повосенного відновлення України, забезпечуючи ефективне управління ресурсами, стимулювання економічного зростання через інновації, модернізацію ключових секторів економіки, прискорення інтеграції в Єдиний цифровий ринок ЄС і створення стійкої національної економіки. Використано комплексні методи аналізу, зокрема систематизацію, порівняльно-статистичний аналіз та графічне представлення даних. Теоретичну базу становлять сучасні концепції цифрової трансформації, результати попередніх досліджень, а також дані, надані Європейською комісією, Євростатом та іншими авторитетними джерелами. Завдяки цифровізації Україна отримує можливість прискорити економічне відновлення, зміцнити свої позиції на міжнародній арені та інтегруватися в європейський цифровий простір, одночасно зберігаючи національні інтереси і посилюючи конкурентоспроможність своєї економіки.

UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE DIGITAL GLOBAL SPACE

Digitalisation continues to play a key role in ensuring economic growth and sustainable development in the modern world. For Ukraine, digitalisation is not only an important element of domestic development, but also an integral part of its integration into the European digital space. Achieving compliance with the criteria for full EU membership requires the adaptation of national standards to European ones, which creates challenges in maintaining national priorities. At the same time, it contributes to the modernisation of the economy and prepares the country for participation in the EU's Digital Single Market, including the harmonisation of the regulatory framework and integration into innovation processes. The research is based on the hypothesis that digitalisation is a key factor in Ukraine's post-war recovery, ensuring efficient resource management, stimulating economic growth through innovation, modernization of key sectors of the economy, accelerating integration into the EU's Digital Single Market, and creating a sustainable national economy. The research uses comprehensive methods of analysis, including systematisation, comparative statistical analysis and graphical presentation of data. The theoretical part is based on modern concepts of digital transformation, the results of previous studies, as well as data provided by the European Commission, Eurostat and other authoritative sources. Digitalisation provides Ukraine with an opportunity to accelerate its economic recovery, strengthen its position in the international arena and integrate into the European digital space, while safeguarding national interests and enhancing the competitiveness of its economy.

Ключові слова: цифровізація, цифрова економіка, цифрова трансформація, євроінтеграція, цифровий ринок ЄС, повоєнне відновлення, цифрова солідарність, цифровий суверенітет, збалансований цифровий розвиток, стратегія, секторальна цифровізація, міждисциплінарний вимір.

Keywords: digitalization, digital economy, digital transformation, EU integration, EU digital market, post-war recovery, digital solidarity, digital sovereignty, balanced digital development, strategy, sectoral digitalization, interdisciplinary dimension.

JEL Classification: F15, F29, F41.

Вступ

У 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, що стало важливим стимулом для поглиблення цифрової трансформації країни. В останнє десятиліття розвиток цифрової економіки є одним із пріоритетних завдань, яке Україна поступово вирішує. Інтенсивне впровадження цифрових технологій у рамках чергової хвилі науково-технічної революції перетворило їх на органічну складову практично всіх сфер життя людини і суспільства. Така трансформація була позначена терміном "диджиталізація" ("цифровізація") і передбачає перехід до цифрової економіки.

Сьогодні Україна переживає безпрецедентний період викликів, пов'язаних із військовою агресією, яка завдала значної шкоди через руйнування інфраструктури, втрату виробничих потужностей і поглиблення економічної кризи. В цих умовах цифрові технології стали критично важливими для збереження функціональності державного управління, бізнесу та соціальної сфери. Цифрова трансформація не лише забезпечує поточну стійкість української економіки в умовах війни, але й формує підґрунтя для її довгострокового розвитку, вона стає основою для модернізації економіки, підвищення її ефективності та інтеграції у європейський цифровий простір. В умовах сучасної економіки воєнного стану та повоєнного відновлення слід орієнтуватися на сценарій форсованої цифровізації, тобто такий, за якого цифрові інструменти є ключовими у формуванні валового внутрішнього продукту. Отже, орієнтація на цифрове залучення сприяє посиленню спроможності України долати кризи, розвивати інновації та зміцнювати співпрацю з Європейським Союзом.

Дослідження процесів цифровізації зазнало значної еволюції від моменту свого формування до сьогодні, що відображає фундаментальні трансформації у технологічному, економічному та соціальному середовищах. Аналіз і систематизація ключових етапів розвитку цього феномена, заснована на вивченні наукових публікацій і дослідницьких робіт, які з'являлися у різні часові періоди, досі є предметом широкої уваги в академічних студіях останніх років (*Verhoef et al.*, 2021; *Lozić et al.*, 2024; Галушак та ін., 2023; Соломаха & Голівець, 2024; Шевцова, 2024).

Узагальнена нижче етапізація розвитку цифровізації ґрунтується на результатах аналізу наукових досліджень та узагальненні практичного досвіду, що інтегрує як глобальні тенденції, так і особливості цифрових трансформацій у Європейському Союзі та Україні. Вона відображає поступальний перехід від автоматизації та комп'ютеризації до цифрової трансформації та впровадження інноваційних технологій,

які формують сучасну цифрову економіку. Такий підхід дозволяє оцінити динаміку цифровізації з погляду її впливу на ключові сектори, виокремлюючи при цьому загальні закономірності та національні особливості цього процесу.

Перший етап (1970–1990-ті роки) пов'язаний із формулюванням базових концепцій цифровізації. Спочатку цей процес у країнах Європейського Союзу та Україні в основному асоціювався з автоматизацією та комп'ютеризацією. Ще з 1970-х років у країнах ЄС з'явилися перші наукові праці, присвячені застосуванню комп'ютерних технологій у бізнесі, управлінні та виробничих процесах. Водночас в Україні ці тенденції розвивалися під впливом радянських технологічних практик, що суттєво обмежувало доступ до сучасних наукових і технічних досягнень. Попри зростання інтересу до інформаційних технологій, термін "цифровізація" у цей період ще не набув широкого вжитку. Політична ізоляція та обмеженість технологічної бази суттєво стримували розвиток цифрових технологій у країні.

Другий етап (1990-ті – початок 2000-х років) ознаменувався інформатизацією та активним поширенням інтернету. У країнах ЄС цей період характеризується активізацією досліджень, спрямованих на інтеграцію цифрових технологій у бізнес-процеси і систему управління. Саме тоді формується термін "цифрові технології", а в науковій літературі з'являються публікації, присвячені електронній комерції, інформатизації адміністративних процесів та питанням зберігання даних. Натомість в Україні введення інформаційних технологій у цей час мало переважно несистемний характер. Розвиток інтернету відбувався здебільшого у великих містах, а більшість цифрових ініціатив реалізовувалася на рівні приватного сектору. Водночас саме в цей період в Україні почали проводити перші дослідження у сфері цифрових технологій.

Третій етап (2000-ні – середина 2010-х років) позначений переходом до цифрової трансформації. З початку 2000-х років у країнах ЄС цифровізація стала однією з ключових складових економічного розвитку. З'являються хмарні обчислення, штучний інтелект, великі дані та мобільні сервіси, які повністю змінюють структури бізнесу. Академічна спільнота зосереджує увагу на таких аспектах, як цифрова трансформація підприємств, трансформація бізнес-моделей та автоматизація виробничих процесів. В Україні цей процес також нарощує динаміку, однак стикається з численними проблемами, як-от застаріла інфраструктура та недостатнє фінансування. У цей період починають реалізовуватися державні ініціативи, спрямовані на розвиток електронного урядування, які знаходять своє відображення в наукових працях.

Четвертий етап (середина 2010-х – 2022-й роки) ознаменувався інтеграцією сучасних технологій і розширенням цифровізації в умовах глобальних та регіональних викликів. У країнах ЄС цей період характеризується активним впровадженням цифрових інновацій у різні сфери життя, включно з розвитком мереж 5G, штучного інтелекту, блокчейну

та автоматизації. Значна увага приділяється аналізу соціальних і етичних аспектів цифровізації, таких як захист персональних даних і подолання цифрового розриву. В Україні після 2014 р. цифровізація набула стратегічного значення через військові загрози. Дослідники зосереджуються на питаннях кібербезпеки, цифрової стійкості та впровадження електронного врядування. Державні ініціативи, наприклад проєкт "Дія", пришвидшують впровадження нових цифрових сервісів, що аналізуються науковцями у контексті підвищення ефективності управління та зміцнення соціальної згуртованості.

П'ятий етап (2022 рік – дотепер) став періодом постпандемічної цифровізації та подолання нових викликів воєнного часу. Пандемія COVID-19 значно прискорила процеси цифровізації в країнах ЄС, стимулюючи розвиток дистанційної роботи, онлайн-освіти та цифрових бізнес-платформ. Наукові дослідження все більше зосереджуються на питаннях цифрової стійкості та нормативного регулювання нових технологій. В Україні з 2022 р. цифровізація перетворилася на ключовий елемент забезпечення національної безпеки й економічного відновлення. Пріоритетами стають розвиток кібербезпеки, мобільних технологій, цифрових платіжних систем і технологій блокчейну. Академічні публікації наголошують на ролі цифрових інструментів у військовій сфері, їхньому впливі на підтримку економічної стабільності та покращення міжнародної комунікації. Волонтерські ініціативи разом із державними цифровими проєктами стали важливими платформами для мобілізації ресурсів і підтримки населення в умовах війни.

З початку масштабного вторгнення росії в Україну суттєво зросла активність досліджень у сфері цифровізації в умовах воєнного стану. Водночас фахівці зосереджуються на розробці стратегій для повоєнного відновлення країни, використовуючи потенціал новітніх технологій. Дослідники наголошують, що військові дії на значній території України приводять до поглиблення цифрової трансформації суспільства (Мураховська та ін., 2022). Перспективи цифровізації економіки України в умовах воєнного стану досліджено Пічкуровою (2023), яка вважає, що цифрові технології мають значний потенціал для відновлення національної економіки та прискорення економічного розвитку, оскільки здатні сприяти переходу від використання матеріальних до інформаційних ресурсів, скороченню витрат виробництва, створенню нових технологічних продуктів та виведенню їх на світовий ринок, підвищенню рівня конкурентоспроможності країни тощо. Ролі цифрових технологій у відновленні економічного потенціалу України після неспровокованої російської військової агресії проти неї присвячено дослідження Череп та Сарбей (2023), на основі результатів якого автори констатують, що цифровізація виступає не лише як технологічний тренд, але і як ключовий інструмент у відбудові економіки України після війни. Окрему увагу науковці приділяють обґрунтуванню пріоритетності цифровізації держави в умовах війни, що надасть

переваги для підтримки функціонування системи публічного управління як в умовах кризи, так і в повоєнний період відновлення (Трещов & Наумик, 2023), а також цифровому розвитку регіонів України в умовах війни та в післявоєнний період (Іванова, 2023).

Другим потужним напрямом досліджень науковців як у довоєнний період, так і сьогодні є цифрова трансформація в умовах євроінтеграції України. Так, починаючи з 2022 р. ключові аспекти цифровізації економіки України за євроінтеграційних процесів висвітлювалися в багатьох працях (Шлайфер & Тодошук, 2022; Андрощук, 2023; Белова та ін., 2023; Башлай & Яремко, 2023; Іванцов, 2024; Дашко & Михайличенко, 2024).

Аналіз наукової літератури з питань цифровізації свідчить про те, що цей процес є глобальним трендом, який докорінно змінює різні аспекти економіки та суспільного життя. Дослідження цифровізації у країнах Європейського Союзу та Україні виявляє певні відмінності в підходах і динаміці цього процесу. Зокрема, у країнах ЄС цифровізація протягом тривалого часу була системним і стратегічно спланованим процесом, орієнтованим на розвиток технологій та створення регуляторної бази для забезпечення їх ефективного впровадження. Водночас в Україні ця сфера часто характеризувалася реактивним підходом, що пояснюється необхідністю адаптації до умов перехідної економіки пострадянського періоду та вирішенням таких проблем, як забезпечення кібербезпеки в умовах війни. Однак Україна демонструє високу гнучкість та інноваційний потенціал у впровадженні цифрових технологій. Ці особливості стали ключовими факторами її стійкості та подальшого розвитку в контексті глобалізованого цифрового світу.

Попри значний науковий інтерес до цифровізації як інструменту післявоєнного відновлення України та її євроінтеграції, недостатньо дослідженим залишається питання синтезу цих двох процесів у вигляді комплексного підходу, що поєднує цифровізацію як фактор економічного, соціального та інституційного відновлення України з її адаптацією до стандартів ЄС та інтеграцією в Єдиний цифровий ринок. Відсутність системного аналізу взаємозв'язку між цифровими реформами в Україні та їх відповідністю європейським вимогам, а також оцінка потенційних ризиків і викликів цього процесу зумовлюють необхідність поглиблених досліджень, спрямованих на розробку комплексної стратегії цифрового розвитку в контексті післявоєнного відновлення та євроінтеграції.

Метою статті є обґрунтування значення цифрових технологій як ключового чинника подолання викликів воєнного часу, важливого інструменту комплексного відновлення та модернізації секторів економіки України в післявоєнний період, а також засобу стимулювання інноваційного розвитку, підвищення ефективності державного управління та створення можливостей для інтеграції України в єдиний цифровий ринок Європейського Союзу.

Застосовано комплексний підхід до аналізу, що містить систематизацію, порівняльно-статистичний аналіз і графічне відображення

даних. Теоретичну основу дослідження становлять сучасні концепції цифрової трансформації, напрацювання попередніх досліджень, а також статистичні дані, отримані з авторитетних джерел, таких як Євростат та інші міжнародні організації. Системний аналіз використовується для вивчення поняття цифровізації, її впливу на розвиток цифрової економіки України та інтеграції в єдиний цифровий ринок ЄС. Завдяки синтезу отриманих даних зроблено висновки, які визначають причинно-наслідкові зв'язки між цифровізацією і трансформацією економіки України в умовах її повоєнного відновлення та євроінтеграції.

В основу дослідження покладена гіпотеза, що цифровізація є ключовим чинником повоєнного відновлення України, забезпечуючи ефективне управління ресурсами, стимулювання економічного зростання через інновації, модернізацію ключових секторів економіки, прискорення інтеграції в Єдиний цифровий ринок ЄС і створення стійкої національної економіки. Ця гіпотеза базується на низці основних припущень. По-перше, цифрові технології сприяють оптимізації управління державними процесами, у т. ч. через впровадження цифрових послуг та платформ на зразок "Дія". По-друге, розвиток стартап-екосистеми та інновацій активізує економічне зростання шляхом залучення інвестицій, створення нових робочих місць та збільшення частки ІТ-сектору в структурі валового внутрішнього продукту. По-третє, цифрова інфраструктура сприяє модернізації економічних секторів, забезпечує соціально-економічну інтеграцію населення, розширює доступність послуг і підвищує ефективність управління, зокрема на місцевому рівні. Крім того, інтеграція України у програми цифрового розвитку Європейського Союзу, як-от "Цифрова Європа", поглиблює співпрацю з ЄС у сфері цифрової економіки, кібербезпеки та інноваційного розвитку. Не менш важливим є те, що цифрові технології підвищують рівень стійкості держави до зовнішніх загроз, таких як кібератаки та поширення дезінформації.

Дослідження цієї гіпотези передбачає багатогранний аналіз, який включає вивчення особливостей процесу цифровізації за секторами економіки, оцінку поточного стану цифрової трансформації в Україні, аналіз досвіду цифровізації європейських країн, а також визначення ключових аспектів цифрового розвитку України в контексті післявоєнного відновлення та інтеграції в ЄС. Такий підхід зумовив структуру основної частини статті, яка поділена на чотири тематичні розділи.

1. Секторальна цифровізація у міждисциплінарному вимірі: сучасні тренди й напрями розвитку

Цифровізація є багатовимірним процесом, що поширюється на різні сфери суспільного життя, економіки, державного управління та науки. Міждисциплінарний аспект цифровізації досліджено, зокрема, у працях *Verhoef et al. (2021)*; *Broekhuizen (2021)*; *Paul et al. (2024)*, а також *Evolution of Digital Transformation (2025)*. Аналіз зазначених наукових публікацій і тих, що були розглянуті у вступній частині статті, дає змогу

узагальнити основні підходи до дослідження цифровізації, кожен з яких характеризується власною специфікою й об'єктом вивчення: техніко-інфраструктурний, економічний, соціокультурний, екологічний, політико-правовий, управлінський, міжнародний та інноваційно-стратегічний аспекти.

Техніко-інфраструктурний підхід охоплює процеси розвитку цифрових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, блокчейн, хмарні обчислення, а також вдосконалення цифрової інфраструктури, включно з комунікаційними мережами, дата-центрами та механізмами кібербезпеки. Основна увага цього підходу приділяється технічним аспектам цифровізації та їхньому впливу на соціальну й економічну сфери.

Економічний підхід розглядає цифровізацію як ключовий фактор економічної трансформації. Акцентується на розвитку цифрової економіки, електронної комерції, фінансових технологій і цифрових валют, а також оцінці впливу цифрових рішень на продуктивність праці, конкурентоспроможність підприємств і ефективність економічних процесів. Досліджуються також витрати на реалізацію цифрових ініціатив та їхній внесок у зростання національних і глобальних економік.

Соціально-гуманітарний підхід зосереджується на аналізі наслідків цифровізації для суспільства, культури, освіти, соціальної мобільності й комунікацій. Особлива увага приділяється викликам цифрової нерівності, трансформації трудових відносин, поширенню дистанційної зайнятості, розвитку цифрової освіти та зміні способів соціальної взаємодії в умовах цифрового середовища.

Екологічний підхід орієнтований на відповідність цифрових технологій принципам сталого розвитку. Зокрема, досліджується їхня роль у зниженні енергоспоживання, моніторингу стану довкілля за допомогою цифрових інструментів і впровадженні "зелених" технологій з метою екологічного балансу.

Політико-правовий підхід спрямований на вивчення правових аспектів цифрової трансформації. Він охоплює регулювання цифрової економіки, захист персональних даних, забезпечення цифрових прав і питання кібербезпеки. У цьому напрямі значна увага приділяється формуванню нормативно-правової бази для регулювання діяльності цифрових платформ, інтернет-простору та сервісів.

Управлінський підхід аналізує застосування цифрових технологій у сфері державного управління, організаційного менеджменту, розвитку електронного урядування, автоматизації управлінських процесів і створення концепцій "розумних міст". Особливий інтерес становить вплив цифровізації на ефективність публічного адміністрування та прозорість адміністративних процедур.

Міжнародний підхід орієнтований на дослідження глобальних тенденцій цифровізації, цифрової дипломатії, міжнародного регулювання роботи цифрових платформ і впливу зазначених технологій на міжнародну торгівлю й геополітичні процеси.

Інноваційно-стратегічний підхід розглядає цифровізацію у контексті довгострокового розвитку та генерації інновацій. У рамках цього напряму акцент зроблено на стратегічному плануванні процесів цифрової трансформації, створенні нових бізнес-моделей у цифровому просторі й аналізі впливу сучасних цифрових трендів на формування конкурентних переваг у глобальній перспективі.

Систематизація підходів до дослідження цифровізації потребує використання ієрархічної класифікації, що забезпечує можливість аналізу цього явища з різних позицій. Поряд із рівневою класифікацією важливо акцентувати увагу на секторальному підході, який дає змогу оцінити вплив цифровізації на окремі галузі економіки (Pizhuk et al., 2022; Томарева-Патлахова & Семенов, 2023; Бондарчук, 2024). Узагальнення досвіду цифрової трансформації в різних секторах сприяє визначенню стратегічних напрямів розвитку цифрової економіки, що є основою для формування дієвої політики цифровізації в контексті глобальних і регіональних викликів. Освіта, фінансовий сектор, охорона здоров'я, торгівля, транспорт, промисловість, енергетика, агропромисловий комплекс, будівництво, туризм і медіа зазнають значних змін завдяки впровадженню цифрових інновацій. Основні тенденції, виклики та перспективи цифрової трансформації у зазначених галузях, з акцентом на міжнародний досвід та реалії України, розглянуто, зокрема, у таких публікаціях:

- освіта (Rosak-Szyrocka, 2024; Zolotarova & Merezko, 2022; Головня та ін., 2023; Віротченко, 2024; Сафонов & Коротун, 2024; Гуревич та ін., 2025);
- фінансовий сектор (Rus et al., 2022; Bontadini et al., 2024; Ayadi et al., 2025; Mandych et al., 2023; Zaika, 2025; c & Синиця, 2023; Ерастов & Лижечко, 2024);
- охорона здоров'я (Digital Decade, 2024, 02 July; Fonda et al., 2024; Majcherek et al., 2024; Помаза-Пономаренко & Ахмедова, 2024; Квітка, & Миргородська, 2024);
- торгівля (Kersan-Skabic, 2021; The EU's digital trade policy, 2024; Shevchenko et al., 2023; Гусева та ін., 2023; Парасюк та ін., 2024);
- транспорт та логістика (Moldabekova et al., 2021; Burinskienė & Daškevič, 2024; Sardarabady & Durst, 2024; Птащенко & Сохацька, 2022; Штельмашук, 2024; Рибчук та ін., 2024);
- промисловість (Senna et al., 2023; Lastauskaite & Krusinskas, 2023; Корцеллі-Олейнічак & Казьмір, 2021; Островська & Островський, 2024);
- енергетика (Digitalisation of the energy system, 2024; Khadzhy-nova et al., 2024; Kwilinski et al., 2023; Домбровська, 2023; Кириленко та ін., 2023);
- сільське господарство (Doukas et al., 2022; The Digitalisation of the European Agricultural Sector, 2024; Vocean, 2024; Олійник, 2024; Юрчук & Кіпоренко, 2024);

- будівництво (*Digitalisation in the construction industry*, 2024; *Vararean-Cochisa & Crisan*, 2025; Косаревська & Левченко, 2023; Бондаренко & Калашнікова, 2024);
- туризм (*Leading examples of smart tourism*, 2023; *Alonso et al.*, 2024; *Mendieta-Aragon et al.*, 2025; Головчук та ін., 2023; Валінкевич & Шестакова, 2024; Нікітенко, 2024);
- медіа та комунікації (*Mutsunska et al.*, 2022; *Tomaz*, 2024; Бондарчук & Дуброва, 2022; Литвиненко, 2024).

Підсумовуючи зміст наведених вище публікацій, можна дійти висновку, що цифровізація у фінансовому секторі стимулює розвиток фінансових технологій (*FinTech*), сприяє поширенню мобільного банкінгу, криптовалют і автоматизації фінансових послуг. В освітній сфері вона охоплює дистанційне навчання та використання штучного інтелекту для персоналізації процесу навчання. У секторі охорони здоров'я впроваджуються такі технології, як телемедицина, електронні медичні записи й рішення на основі Інтернету речей (*IoT*) для моніторингу стану здоров'я. У галузі транспорту та логістики цифрові інновації використовуються для автоматизації процесів і розвитку автономного транспорту. В енергетичному секторі спостерігається розвиток інтелектуальних мереж (*Smart Grid*), цифровізація енергомереж і застосування штучного інтелекту для оптимізації використання енергетичних ресурсів.

Рівень проникнення цифрових технологій визначається такими чинниками, як технологічний розвиток, обсяги інвестицій, регуляторна політика та готовність суспільства до трансформацій. Найвищий рівень цифровізації спостерігається у фінансовій сфері, торгівлі, медіа, у сфері охорони здоров'я та транспорті. Водночас менший ступінь цифрового проникнення характерний для агропромислового комплексу, будівельної галузі та державного управління.

Основними бар'єрами на шляху поширення цифровізації є висока вартість технологій, необхідність модернізації інфраструктури, регуляторні обмеження та недостатній рівень цифрової грамотності населення. Незважаючи на ці перешкоди, цифровізація відкриває широкі перспективи для різних галузей. Зростає актуальність міжнародної співпраці у питаннях цифрового регулювання, забезпечення кібербезпеки та стандартизації технологій. Паралельно посилюється інтеграція цифровізації зі стратегіями сталого розвитку, що включає оптимізацію енергоспоживання та впровадження екологічних ініціатив у медіа й логістиці.

Цифровізація постає як багатогранне міждисциплінарне явище, що потребує комплексного наукового підходу для її дослідження. Поєднання рівневої та секторальної класифікації забезпечує можливість всебічного аналізу процесів цифрової трансформації, визначення її ключових викликів і перспектив подальшого розвитку (*табл. 1*).

Таблиця 1

Систематизація підходів до дослідження цифровізації

Сектор / рівень аналізу	Техніко-інфраструктурний	Економічний	Соціально-гуманітарний	Екологічний	Політико-правовий	Міжнародний	Управлінський	Інноваційно-стратегічний
Освіта (EdTech)	Онлайн-платформи, AI у навчанні	Економіка EdTech, цифрові університети	Цифрова грамотність, нерівність у доступі	Скорочення використання паперу, дистанційне навчання для зменшення викидів, "зелені" кампуси	Регулювання онлайн-освіти	Глобальні освітні ініціативи	Автоматизація управління освітніми закладами, електронний документообіг	Розвиток EdTech-стартапів, інноваційні освітні технології
Фінансовий сектор (FinTech)	Блокчейн, AI, автоматизація транзакцій	Вплив цифрових валют на фінансову систему	Зміна ролі фінансових професій	Безплатеріві операції, енергоефективні дата-центри, "зелений" банкінг та ESG-інвестиції	Регулювання криптовалют, кібербезпека	Міжнародні цифрові платежі	Автоматизація фінансового менеджменту, цифровий банкінг	Розвиток FinTech-інновацій, DeFi-технології
Охорона здоров'я (eHealth)	IoT, AI-діагностика, телемедицина	Цифровізація медичних установ	Доступність медичних послуг, захист персональних даних	Зниження екологічного впливу лікарень через цифрові технології	Законодавство у сфері eHealth	Співпраця у сфері глобального здоров'я	Електронне урядування у сфері охорони здоров'я, медичні бази даних	Інноваційні медичні технології, біотехнології
Торгівля (eCommerce)	AI-аналітика, автоматизація магазинів	Нові бізнес-моделі, маркетингплейси	Персоналізація споживчого досвіду	Зниження вуглецевого сліду логістики	Податкове регулювання цифрової торгівлі	Міжнародна електронна комерція	Управління цифровими платформами, CRM-системи	Інноваційні маркетингові технології, омніканальні рішення
Транспорт та логістика (Smart Mobility)	Автономні автомобілі, цифрове управління логістикою	Оптимізація витрат у логістиці	Вплив на зайнятність (безпilotні перевезення)	Зменшення шкідливих викидів	Державна політика щодо інтелектуального транспорту	Глобальна інтеграція транспортних систем	Смартлогістика, управління транспортною інфраструктурою	Розвиток автономного транспорту, інноваційні логістичні рішення
Промисловість (Industry 4.0)	Роботизація, автоматизація виробництва, IoT	Оптимізація витрат, цифровізація ланцюгів постачання	Перепідготовка кадрів, вплив на зайнятність	Скорочення відходів виробництва, енергоефективні технології	Стандартизація промислових IoT-рішень	Глобальна конкуренція у високотехнологічному виробництві	Інтелектуальні системи управління підприємствами	Smart factory, розвиток індустріального AI

Закінчення табл. 1

Сектор / рівень аналізу	Техніко-інфраструктурний	Економічний	Соціально-гуманітарний	Екологічний	Політико-правовий	Міжнародний	Управлінський	Інноваційно-стратегічний
Енергетика (Smart Grid, GreenTech)	Інтелектуальні мережі, IoT у моніторингу	Оптимізація енергоспоживання	Вплив на ринок праці	Розвиток "зелених" технологій	Законодавчі ініціативи щодо цифрової енергетики	Енергетична безпека, міжнародні проєкти	Управління енергомережами, автоматизація процесів	Інновації у відновлюваній енергетиці, розвиток смартенерго-інфраструктури
Сільське господарство (AgTech)	Дрони, автоматизація сільського господарства	Цифровізація виробництва	Цифрова освіта фермерів	Оптимізація використання ресурсів	Стандартизація цифрових агротехнологій	Глобальні ініціативи у "розумному" сільському господарстві	Управління агропродумовими процесами, цифрове планування врожаїв	Біотехнології, вертикальне фермерство
Будівництво (Smart Cities, BIM)	Інтелектуальне планування, BIM-моделі	Нові бізнес-моделі в будівництві	Соціальні аспекти "розумних міст"	Енергоефективність міської інфраструктури	Законодавчі ініціативи у сфері "розумних міст"	Глобальні урбаністичні проєкти	Управління міською інфраструктурою, автоматизація ЖКГ	Розвиток smart-міст, інновації в архітектурі та урбаністиці
Туризм (Smart Tourism)	Автоматизовані сервіси, AR/VR-тури	Цифровізація туристичної індустрії	Персоналізовані подорожі	Мінімізація екологічного впливу масового туризму	Ліцензування цифрового контенту	Співробітництво у сфері глобального туризму	Управління цифровими туристичними платформами	Інноваційні туристичні сервіси, розвиток віртуального туризму
Медіа та комунікації (Digital Media)	Цифрові платформи, AI-аналітика	Нові рекламні бізнес-моделі	Персоналізація контенту, цифрова безпека	Оптимізація енергоспоживання дата-центрів, зменшення цифрового сміття, екологічні ініціативи у сфері стрімінгу	Регулювання дезінформації	Глобальні медійні стандарти	Управління цифровими ЗМІ, аналітика даних	Інновації у сфері контенту, інтерактивні технології

Джерело: авторська розробка.

Отже, цифровізація є складним міждисциплінарним процесом, який охоплює різноманітні рівні дослідження та впливає на численні галузі економіки, потребує інтегрованого підходу до вивчення. Вона тісно пов'язана з техніко-інфраструктурними, економічними, соціально-гуманітарними, екологічними, політико-правовими, міжнародними, управлінськими й інноваційно-стратегічними аспектами. Розгляд цифровізації як основного джерела інновацій є надзвичайно важливим для створення конкурентних переваг. Розвиток нових бізнес-моделей на основі цифрових технологій, активне впровадження штучного інтелекту, автоматизації та *Smart*-технологій визначатимуть ключові тренди майбутньої цифрової економіки. Для ефективного управління змінами у цій сфері потрібне стратегічне планування, яке має включати розвиток цифрових навичок, вкладення у новітні технології та формування адаптивних регуляторних механізмів. Таким чином, цифровізація виступає потужним чинником суспільної й економічної трансформації, що потребує системного підходу до її дослідження та впровадження.

2. Стан цифровізації в Україні

Наприкінці 2021 р. Україна посідала 54-те місце у загальному рейтингу цифрової конкурентоспроможності, за даними *IMD World Digital Competitiveness Ranking* (2021). Цей показник відображає здатність країн впроваджувати цифрові технології для покращення бізнес-процесів, підвищення ефективності державного управління та розвитку соціальних інновацій. Результат України демонструє певний прогрес у цифровій трансформації, зокрема завдяки впровадженню таких інноваційних ініціатив, як цифровий додаток "Дія", розвиток електронних послуг та активне залучення ІТ-сектору до формування ВВП. Однак 54-та позиція також вказує на наявність серйозних викликів, серед яких: удосконалення регуляторної бази, збільшення інвестицій у цифрову інфраструктуру, покращення кібербезпеки та зменшення цифрового розриву між регіонами. Отже, досягнутий рівень є базисом для подальшого розвитку з орієнтацією на зміцнення позицій у міжнародному рейтингу та створення конкурентоспроможної цифрової економіки.

Зазначимо, що з 2022 р. через військову агресію російської федерації рейтинги для України і росії не розраховувалися. Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності за 2024 р. налічує 67 країн світу, поміж яких провідні місця посіли Сінгапур, Швейцарія, Данія, США та Швеція (*IMD World Digital Competitiveness Ranking*, 2024). Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну в лютому 2022 р. мало значний негативний вплив на свободу інтернету в країні (*Freedom House*, 2024), створивши численні виклики для функціонування національної цифрової інфраструктури. Російські військові здійснили цілеспрямовані атаки на телекомунікаційні вузли, центри обробки даних та інші критично важливі елементи інтернет-мережі, що призвело до

серйозних пошкоджень інфраструктури. Внаслідок цього були зафіксовані масштабні перебої у доступі до інтернету, особливо в зонах активних бойових дій. Україна продовжує активно протидіяти таким загрозам, оперативно відновлюючи пошкоджену інфраструктуру. Зокрема, завдяки міжнародній підтримці, включно з партнерством із компаніями, які надають супутниковий інтернет (наприклад *Starlink*), вдалося забезпечити доступ до мережі навіть у найбільш постраждалих регіонах. Зазначене підкреслює важливість цифрової стійкості в умовах сучасних викликів.

Попри труднощі, спричинені війною, Україна досягла значного прогресу у впровадженні цифрових рішень. У рамках державного плану *Ukraine United 24*, розрахованого на період до 2025 р., передбачено залучення 69.2 млрд грн на цифровізацію. Цей план, презентований на міжнародній конференції в Лугано (Швейцарія), містить реалізацію трьох ключових етапів, кожен із яких має своє стратегічне значення й унікальні цілі (Красномовець, 2022):

воєнний період – цей етап є відповіддю на виклики, спричинені війною. Основними завданнями є забезпечення безперебійного функціонування ІТ-індустрії та цифрової інфраструктури;

етап відновлення – у цей період основний акцент робиться на запуск довготривалих реформ, необхідних для економічного відновлення;

етап модернізації – на цьому етапі передбачається стратегічна інтеграція України в європейський цифровий простір та впровадження інноваційних підходів.

Ukraine United 24 поєднує в собі короткострокові заходи для стабілізації ситуації з довгостроковими стратегіями, які закладають фундамент цифрової модернізації та інтеграції України у глобальний цифровий простір.

Україна активно інвестуватиме в цифровізацію, виділяючи на цей процес значні кошти. Зокрема, на розвиток цифрової економіки передбачено 34.7 млрд грн, що становить половину загального бюджету на цифрові проекти. Основною метою є підвищення частки ІТ-послуг у ВВП з 2.7% у 2021 р. до 10% у 2025 р., через розвиток стартапів, освітніх програм та залучення іноземних інвесторів. Очікується, що до 2025 р. кількість резидентів "Дія.City" зросте до 2000, а стартапів — до 4000 (Красномовець, 2022).

У сфері цифрової інфраструктури, на яку виділено 17.8 млрд грн, пріоритетом є відновлення телекомунікаційних мереж та забезпечення 95% населення доступом до мобільного інтернету зі швидкістю щонайменше 2 Мбіт/с. Державні гарантії та фінансування від донорів спрямовані на відновлення пошкодженої інфраструктури і розвиток мобільного покриття.

Важливою складовою є модернізація мережі Центрив надання адміністративних послуг (ЦНАП), на що передбачено 8.3 млрд грн.

Плани включають відкриття нових центрів, оновлення програмного забезпечення та створення вебплатформ для покращення доступності послуг. Також значна увага приділяється створенню хмарної інфраструктури для державних інформаційних ресурсів, із запланованим переведенням 30% державних даних у хмару до 2025 р. На це передбачено 5.49 млрд грн, зокрема для розвитку центрів кібербезпеки. Крім того, 2.33 млрд грн спрямовано на оптимізацію державних електронних реєстрів, включно з проведенням перепису населення за допомогою електронних ресурсів. Додаткові кошти планується витратити на розробку штучного інтелекту для державних послуг та створення електронного архіву. Ці заходи формують основу для стабільного розвитку цифрової України та її інтеграції в європейський цифровий простір.

Цифровізація стала невіддільною частиною сучасного бізнесу, оскільки сприяє автоматизації процесів, зниженню витрат, підвищенню якості продукції та послуг, а також забезпечує ефективну взаємодію з клієнтами та партнерами. Цифрові інструменти дають змогу аналізувати великі обсяги даних, розробляти індивідуальні маркетингові стратегії й ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення. Приклади успішної цифровізації в українському бізнесі:

- "Київстар" – провідний мобільний оператор активно впроваджує цифрові інструменти для аналізу поведінки клієнтів, планування маркетингових кампаній та вдосконалення обслуговування;
- "Нова пошта" – завдяки автоматизації логістичних процесів, зокрема автоматизованій сортувальній системі, компанія забезпечує швидкість і точність доставки;
- *Prozorro* – електронна система публічних закупівель, яка підвищила прозорість державних закупівель та ефективність витрачання бюджетних коштів;
- "ПриватБанк" – інноваційний підхід до цифрових сервісів, включно з мобільним банкінгом, забезпечує зручність і безпеку клієнтів;
- *Monobank* – інтернет-банк, який завдяки своєму мобільному додатку та іншим цифровим рішенням, зокрема використанню штучного інтелекту, став одним із лідерів фінансового сектору. Його мобільний додаток пропонує широкий спектр функцій, у т. ч. управління рахунками, перекази та оплати.

Україна досягла значних успіхів у сфері цифрової трансформації за останні роки, зокрема у період з 2022 по 2024 р., навіть в умовах війни.

Платформа "Дія" є важливим прикладом державної цифровізації. Вона надає громадянам і бізнесу доступ до понад 100 послуг онлайн, включно з реєстрацією підприємств, отриманням довідок і сертифікатів, сплатою податків тощо. "Дія" суттєво знижує бюрократичні бар'єри, скорочує час обробки заявок та підвищує прозорість адміністративних процесів. Застосунок "Дія" став одним із найуспішніших проєктів

електронного врядування в Україні. Станом на 2024 р. понад 21 млн українців активно користуються цим сервісом, який надає доступ до більш ніж 100 державних послуг, у т. ч. оформлення допомоги, реєстрації бізнесу та оплати податків. Інноваційність "Дії" привернула увагу інших країн, таких як Естонія та держави Латинської Америки, які почали розробляти схожі програми. За даними Міністерства цифрової трансформації (2024, 20 вересня), у 2024 р. Україна посіла 5 місце в рейтингу країн за рівнем розвитку цифрових державних послуг, поступившись лише Республіці Корея, Данії, Естонії та Саудівській Аравії.

Цифрова стійкість під час війни. Навіть в умовах бойових дій Україна змогла забезпечити стабільне функціонування своєї цифрової інфраструктури. Програма "єВідновлення" надала допомогу 34.5 тис. заявників, за нею виділено 3.2 млрд грн на реконструкцію житла. Також завезено тисячі терміналів *Starlink*, що дозволило зберегти доступ до інтернету у кризових умовах.

Підтримка стартапів та інновацій. У 2023 р. кластер *Bravel* фінансував 137 інноваційних розробок на суму 2.3 млн дол. США. Це сприяло розвитку національної стартап-екосистеми, що стала важливим елементом цифрової економіки України.

Інтеграція в європейській цифровий простір. Україна активно адаптує європейські стандарти цифровізації, зміцнюючи кібербезпеку та впроваджуючи інноваційні технології. Це стало важливою частиною євроінтеграції, особливо в рамках співпраці з ЄС у сфері цифрової трансформації (Fedorov, 2023; Ilves, 2024, September 10; TechUkraine, 2023).

Ці досягнення підтверджують, що цифровізація стала важливим інструментом економічного відновлення України та інтеграції в сучасне глобальне середовище. Вони слугують прикладом для інших країн, демонструючи, як інновації можуть допомогти адаптуватися до найскладніших викликів. Таким чином, цифровізація в Україні забезпечує переваги як у приватному секторі, так і в державному управлінні, сприяючи їх ефективності, конкурентоспроможності й інноваційності.

Згідно з результатами Індексу цифрової трансформації регіонів України за 2023 р. загальний Індекс в межах України в середньому становить 0.632 бала. Найвищі значення зафіксовані в Дніпропетровській (0.908), Львівській (0.891) та Полтавській (0.833) областях (Міністерство цифрової трансформації, 2023). У більшості областей відбувається активний розвиток цифрових ініціатив. Одним із ключових субіндексів є "Інституційна спроможність" (Міністерство цифрової трансформації, 2024), який оцінює спроможність регіонів впроваджувати цифрові трансформації на місцях. Високі показники в цій категорії демонструють такі області, як Дніпропетровська, Тернопільська та Одеська. В 16 областях цифрову трансформацію інтегрували в регіональні стратегії розвитку на 7 років, а 15 областей уже реалізують відповідні програми інформатизації. Крім того, у 17 регіонах створено

спеціалізовані управління чи департаменти цифрової трансформації, а в деяких областях функціонують допоміжні організації, що займаються розвитком цифрових проєктів та наданням послуг населенню. Ці ініціативи сприяють реалізації стратегій цифрового розвитку та формують сприятливі умови для цифрової інтеграції країни.

Отже, сучасний стан цифровізації в Україні демонструє значний прогрес, попри виклики, спричинені війною. Цифрові технології активно впроваджуються в державному управлінні, бізнесі, у сфері соціальних послуг та ін. Також Україна досягла помітних успіхів у розвитку ІТ-сектору, що є одним із драйверів економіки. Зокрема, створення спеціального правового режиму "Дія.City" спрямоване на стимулювання інновацій, залучення інвестицій та підтримку стартапів. Крім того, інтенсивно розвивається цифрова інфраструктура, особливо відновлення пошкоджених телекомунікаційних мереж і забезпечення доступу до швидкісного інтернету. Водночас залишаються значні виклики, серед яких слід виділити обмеженість ресурсів, необхідність посилення кібербезпеки, збереження даних, вдосконалення цифрових реєстрів і розвиток цифрових навичок населення. Війна зумовила акцент на відновлення інфраструктури й адаптацію до нових умов, що уповільнює реалізацію деяких стратегічних планів. Загалом Україна продовжує рухатися шляхом цифровізації, яка розглядається як один із ключових чинників модернізації економіки й інтеграції в європейський цифровий простір.

3. Досвід цифровізації європейських країн

Цифровізація є одним із визначальних факторів трансформації економік європейських країн, оскільки сприяє підвищенню ефективності бізнес-процесів, розширенню можливостей для інноваційного розвитку та стимулює зростання підприємницької діяльності. Європейський досвід засвідчує, що інтеграція цифрових технологій у різні галузі економіки сприяє її модернізації, підвищенню продуктивності й адаптації до викликів глобалізації. Цифрова трансформація економіки та державного управління визначена Європейським Союзом як один із пріоритетних напрямів стратегічного розвитку, оскільки цифровізація розглядається як ключовий чинник забезпечення довгострокової конкурентоспроможності й економічної стійкості в умовах стрімкої технологічної еволюції та глобальних змін. У цьому контексті особливу увагу привертають питання конкурентоспроможності ЄС у цифровій сфері та його стратегічного позиціонування в глобальній цифровій індустрії.

Фундаментальне дослідження, проведене групою Маріо Драгі на замовлення голови Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн і оприлюднене восени 2024 р. під назвою "Майбутнє європейської конкурентоспроможності", зосереджується на двох ключових аспектах: причинах технологічного відставання ЄС та його залежності від США і Китаю,

а також шляхах подолання цих викликів для відновлення суверенності та лідерства ЄС як високотехнологічного глобального гравця (*The Future of European Competitiveness*, 2024, September).

У сфері цифрових технологій США дотримуються доктрини цифрової солідарності (*digital solidarity*), яка передбачає створення "відкритої, стійкої та безпечної" цифрової екосистеми (Гнатюк, 2025, 6 січня). Ця доктрина оформлена як широка коаліція між США та їхніми союзниками й партнерами та передбачає єдині правила і права, спільні цілі, тісну співпрацю, обмін досвідом і координацію дій у сфері кібербезпеки. В межах цієї політики США ухвалили Стратегію розвитку міжнародного кіберпростору та цифрової політики (*International Cyberspace and Digital Policy Strategy*), що закріплює її основні принципи.

Європейський Союз натомість орієнтується на доктрину цифрового суверенітету (*digital sovereignty*), що передбачає самодостатність та технологічне лідерство. В сучасному світі цифрова незалежність розглядається як невіддільний елемент державного суверенітету й означає контроль та захист власної цифрової інфраструктури й даних через протекціоністські заходи: регулювання галузей, локалізацію даних, обмеження доступу іноземних компаній на внутрішні ринки, розвиток власних технологій та індустрій (Гнатюк, 2025, 6 січня). Прийняті ЄС у 2020-х роках закони про цифрові послуги, цифрові ринки та управління даними, а також цифрова стратегія та План дій "Цифрове десятиліття – 2030" спрямовані на досягнення лідерства в цифровій сфері. Вони передбачають масштабну цифрову трансформацію, розвиток передових технологій, зокрема штучного інтелекту, телекомунікацій, квантових обчислень, кібербезпеки та захисту цифрових прав людини. Відтак, для досягнення лідерства в цифровій сфері ЄС необхідно прискорити впровадження передових технологій, балансувати між цифровим суверенітетом і міжнародною інтеграцією, підтримувати розвиток власних технологічних компаній та усунувати бар'єри всередині єдиного цифрового ринку.

Довгостроковий бюджет ЄС, також відомий як багаторічна фінансова рамка, сприяє розвитку цифрових технологій. Так, Європейський Союз запропонував інвестиції в цифрові технології в обсязі майже 150 млрд євро протягом фінансового рамкового періоду з 2021 по 2027 рік. Ця сума розподілена між трьома основними програмами, з яких програма *Horizon Europe* має найбільшу суму інвестицій – 97.6 млрд євро. На програму *Connecting Europe Facility 2* планується спрямувати 42.3 млрд євро (*European Commission*, 2019, June 16). Крім цього, бюджет передбачає фінансування таких програм *Digital Europe*, як високопродуктивні обчислення, штучний інтелект, кібербезпека та довіра, інтероперабельність та цифрова трансформація, поглиблені цифрові навички.

Важливим інструментом для оцінки впровадження цифрових технологій у різних секторах економіки і суспільного життя в країнах

Європи є статистичне обстеження рівня цифровізації. Це обстеження базується на використанні комплексних індексів, таких як Індекс цифрової економіки та суспільства (*DESI*), що оцінює цифрову конкурентоспроможність країн ЄС за п'ятьма основними категоріями: підключення до інтернету, людський капітал, інтеграція цифрових технологій, цифрові публічні послуги та використання інтернету. Таке обстеження є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку цифрової економіки, підвищення конкурентоспроможності країн та забезпечення рівного доступу до цифрових технологій для всіх верств населення.

Протягом 2017–2022 рр. ЄС доклав значних зусиль для пришвидшення цифровізації, що підтверджується зростанням Індексу цифрової економіки та суспільства (*DESI*) (*European Commission, 2023, March 13a*). Як показано на *рис. 1*, з 2017 по 2022 р. показник *DESI* зріс більш ніж на 50%, демонструючи прогрес у різних аспектах цифрового розвитку, таких як підключення до інтернету, інтеграція цифрових технологій у бізнес та розвиток цифрових публічних послуг. Особливо швидке зростання показників спостерігалось під час пандемії *COVID-19*, яка стимулювала впровадження нових цифрових рішень, зокрема дистанційної роботи, онлайн-освіти та цифрових медичних послуг.

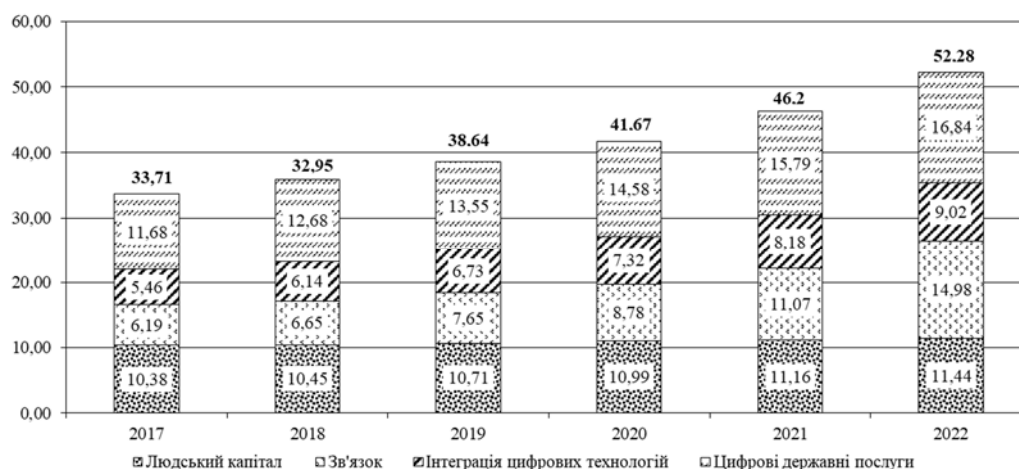

Рис. 1. Індекс цифрової економіки та суспільства (*DESI*) для Європейського Союзу з 2017 по 2022 р. (зважений бал від 0 до 100) (*European Commission, 2023, March 13a*)

Європейський Союз також інвестує у створення цифрової інфраструктури та розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, хмарні обчислення і високопродуктивні обчислювальні системи. Ці зусилля спрямовані на забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення рівня життя громадян і зміцнення позицій ЄС у глобальному цифровому просторі.

Статистичні дані дають змогу ідентифікувати країни-лідери у сфері цифровізації (*табл. 2*), зокрема Фінляндію, Данію, Нідерланди та

Швецію, які демонструють високі результати в ключових напрямках: розвиток людського капіталу, підключення до інтернету, інтеграція цифрових технологій у бізнес-процеси та надання цифрових державних послуг. Ці країни завдяки систематичній реалізації національних цифрових стратегій досягли гармонійного балансу між технологічним прогресом і впровадженням інновацій.

Таблиця 2

Щорічний агрегований індекс цифрової економіки та суспільства (*DESI*) для країн – членів Європейського Союзу з 2017 по 2022 р. (*European Commission, 2023, March 13b*)

(зважений індекс від 0 до 100)

Країни ЄС	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Фінляндія	47.85	50.37	54.14	58.43	63.16	69.60
Данія	46.48	48.69	52.05	55.97	65.25	69.33
Нідерланди	45.59	48.06	50.52	54.68	62.36	67.37
Швеція	45.71	48.74	51.96	55.75	60.49	65.22
Ірландія	41.34	44.10	46.70	50.81	57.11	62.74
Мальта	41.69	43.85	47.45	51.52	54.46	60.88
Іспанія	40.52	43.37	47.04	49.72	54.81	60.77
Люксембург	43.83	45.82	47.73	51.20	55.04	58.85
Естонія	41.34	43.98	46.57	49.05	53.15	56.51
Австрія	36.37	38.43	41.22	43.62	50.52	54.68
Словенія	35.70	37.86	40.89	42.92	47.96	53.37
Франція	33.84	35.93	39.46	42.53	45.92	53.33
Німеччина	33.44	35.30	38.35	42.06	47.07	52.88
Литва	36.47	39.58	42.19	44.67	47.02	52.71
Португалія	35.48	37.85	40.31	43.35	45.86	50.76
Бельгія	35.73	38.04	40	44.24	46.71	50.31
Латвія	37.40	39.40	40.98	44.06	46.13	49.71
Італія	28.16	30.56	34.34	36.72	40.85	49.25
Чехія	31.83	34.19	37.19	39.54	43.37	49.14
Кіпр	29.15	30.40	32.72	35.34	39.98	48.35
Хорватія	30.37	32.15	35.06	37.01	43.07	47.55
Угорщина	28.26	30.11	32.18	35.84	38.72	43.76
Словаччина	29.78	31.68	33.25	36.19	39.95	43.45
Польща	24.93	27.12	29.78	33.20	36.53	40.55
Греція	22.36	23.53	25.53	27.57	32.51	38.93
Болгарія	23.90	25.79	28.04	29.82	32.65	37.68
Румунія	19.40	20.72	22.37	24.73	27.43	30.58

Оцінювання *DESI* також дозволяє виявити країни, що відстають у цифровій трансформації. До цієї групи належать переважно нові члени ЄС, які приєдналися після 2004 р. Однак такі країни, як Італія, Чехія та Кіпр, продемонстрували помітний прогрес у впровадженні цифрових рішень, суттєво покращуючи свої показники за період 2017–2022 рр.

Аналіз цих даних сприяє формуванню ефективних національних стратегій цифровізації, модернізації інфраструктури й адаптації до стандартів ЄС. Країни-лідери надають цінний приклад для регіонів, які прагнуть надолужити відставання, пропонуючи найкращі практики у сфері інноваційної економіки і цифрових державних послуг.

Це забезпечує гармонізацію політик цифровізації в масштабах ЄС та підвищує конкурентоспроможність блоку у глобальній цифровій економіці.

Як показано в *табл. 3*, у 2022 р. Фінляндія очолила рейтинг *DESI* серед європейських країн, демонструючи найвищі результати за показником людського капіталу. Це досягнення зумовлене високим рівнем цифрових навичок населення, які є основою для ефективного використання сучасних технологій у різних сферах.

Таблиця 3

Рівень цифровізації Європейського Союзу у 2022 р. за країнами

Країни ЄС	Зв'язок	Людський капітал	Інтеграція цифрових технологій	Цифрові державні послуги
Фінляндія	15.1	17.8	14.8	21.8
Данія	19.3	14.8	14.5	20.8
Нідерланди	17.5	15.8	13	21
Швеція	15.1	15.5	14.1	20.6
Ірландія	15.4	15.7	10.8	20.9
Мальта	13.3	14.1	12	21.5
Іспанія	17.4	12.8	9.6	20.9
Люксембург	14.8	14.4	8.7	20.8
Естонія	11.1	13.5	9.1	22.8
Австрія	14.1	12.7	10	18
Словенія	15	11.1	10	17.4
Франція	16	12.5	8	16.8
Німеччина	16.8	11.2	9	15.9
Литва	12.3	10.6	9.3	20.4
Європейський Союз	15	11.4	9	16.8
Португалія	12.9	11.5	9.4	17
Бельгія	10	12.2	12	16.2
Латвія	12.5	11	6.5	19.7
Італія	15.3	9.1	10.2	14.6
Чехія	13.2	11.4	8.5	16.1
Кіпр	14.7	10	8.8	14.4
Хорватія	12	13	9.2	13.4
Угорщина	14.4	9.6	5.4	14.4
Словаччина	12.5	11	7	13
Польща	11.6	9.3	5.7	13.9
Греція	12.4	10	6.7	9.8
Болгарія	12.7	8.1	3.9	13
Румунія	13.8	7.73	3.8	5.3

Джерело: адаптовано авторами за *European Commission (2022, July 28)*.

Данія, своєю чергою, посіла перше місце за рівнем підключення до мережі, що свідчить про наявність передової телекомунікаційної інфраструктури та доступу до високошвидкісного інтернету. Естонія була лідером у сфері цифрових державних послуг, забезпечуючи своїм громадянам широкі можливості для взаємодії з державними установами через інтернет-платформи. Водночас Греція, Болгарія та Румунія мали найнижчі показники за рівнем цифровізації економіки і суспільства

серед країн – членів ЄС, що вказує на потребу в активізації їхніх зусиль у впровадженні сучасних технологій і цифрових рішень.

Такі результати підкреслюють неоднорідність розвитку цифрової трансформації в Європі, що створює як можливості, так і виклики для гармонізації цифрових ініціатив у рамках ЄС.

Європейська практика доводить, що інтеграція штучного інтелекту, хмарних технологій і високопродуктивних обчислень забезпечує не лише економічне зростання, але й нові можливості для підприємств у різних секторах. Україна може використовувати цей досвід як орієнтир для розробки стратегій цифровізації та залучення іноземних інвестицій у розвиток ІТ-сектору, телекомунікацій та інноваційних стартапів. Ефективне впровадження цифрових рішень, адаптованих до локальних умов, сприятиме модернізації економіки, підвищенню продуктивності й інтеграції в європейський цифровий простір.

4. Цифровий розвиток України: синергія післявоєнного відновлення та європейської цифрової трансформації

Набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС є важливим стимулом для поглиблення цифрової трансформації країни. Статус кандидата передбачає адаптацію українського законодавства до європейських стандартів, зокрема в галузі цифровізації. Це включає інтеграцію в єдиний цифровий ринок ЄС, впровадження регламентів із захисту персональних даних (*GDPR*), кібербезпеки та розвитку цифрової економіки. Як кандидат на членство Україна отримує доступ до програм ЄС, як-от "Цифрова Європа", які спрямовані на фінансування проєктів у сфері штучного інтелекту, високопродуктивних обчислень, цифрових навичок та інших інновацій, що надає можливості для розвитку цифрової інфраструктури й інноваційної екосистеми. Приєднання України до програми "Цифрова Європа" є стратегічно важливим кроком на шляху до євроінтеграції та модернізації цифрової інфраструктури. Ця ініціатива відкриває доступ до значного фінансування і сприяє розвитку штучного інтелекту, хмарних технологій, цифрових навичок та інноваційних рішень. Із загального бюджету програми для України передбачено близько 6 млрд євро на реалізацію проєктів у чотирьох основних напрямках: високопродуктивні обчислення (2.2 млрд євро), штучний інтелект та хмарні сервіси (2.1 млрд євро), розвиток цифрових навичок (580 млн євро) та впровадження цифрових технологій у бізнес і суспільство (1.1 млрд євро) (Міністерство цифрової трансформації, 2022, 5 вересня). Інвестиції з боку ЄС не лише сприятимуть відновленню зруйнованої інфраструктури, але й створять передумови для формування конкурентоспроможної цифрової екосистеми, підтримки стартапів і модернізації державного управління. Звільнення від фінансових внесків та знижки на майбутні платежі значно полегшують інтеграцію України в Єдиний цифровий ринок ЄС.

Цифрова трансформація сприяє зростанню частки ІТ-сектору у ВВП України, залученню міжнародних інвестицій, підтримці стартапів та зміцненню конкурентних позицій на глобальному ринку. Інтеграція в європейський цифровий простір створює умови для покращення якості життя громадян, зменшення цифрового розриву та посилення соціальної згуртованості, зокрема через розширення доступу до державних послуг, освіти, медицини та інших соціальних сфер. Участь у європейських ініціативах допомагає Україні вдосконалювати систему кібербезпеки, що є критично важливим у контексті гібридної війни. Європейська підтримка дає змогу підвищувати стійкість до кіберзагроз і забезпечувати захист критично важливих інформаційних ресурсів. Також ЄС надає Україні методологічну підтримку в проведенні реформ, пов'язаних із цифровою трансформацією, що включає консультації, навчання фахівців та обмін досвідом із країнами – членами ЄС.

Таким чином, статус кандидата на членство в ЄС дає Україні не лише політичну підтримку, а й практичні інструменти для модернізації та цифрової трансформації, створюючи фундамент для довготривалого розвитку й інтеграції в європейську спільноту. Попри виклики, такі як кіберзагрози, обмежені фінансові ресурси та необхідність адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів, активна співпраця з міжнародними партнерами, розвиток освітніх програм і впровадження сучасних технологій формують перспективи для інтегрування України в Єдиний цифровий ринок ЄС.

Відбудова країни після війни має включати не лише фізичну реконструкцію, а й створення сучасної цифрової екосистеми, яка стане фундаментом для сталого економічного зростання, модернізації державного управління та підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Впровадження цифрових технологій в усі аспекти суспільного життя має здійснюватися відповідно до європейських стандартів та стратегічних пріоритетів євроінтеграції, що забезпечить нормативно-правову узгодженість, стимулюватиме розвиток цифрової економіки і зміцнить національну систему кібербезпеки. Водночас для досягнення стійкого цифрового розвитку необхідно забезпечити рівновагу між інтеграцією в Єдиний цифровий ринок ЄС та розширенням міжнародного співробітництва з провідними технологічними центрами світу. Такий підхід сприятиме економічній диверсифікації, залученню інвестицій у цифрові інновації та забезпеченню доступу до передових технологій, що підвищить адаптивність і гнучкість національної цифрової політики.

Стратегія цифрового розвитку України має ґрунтуватися на збалансованому підході, який поєднуватиме відновлення критичної цифрової інфраструктури, стимулювання інноваційної економіки, імплементацію європейських стандартів та розширення міжнародних технологічних партнерств. У *табл. 4* наведено авторське бачення ключових компонентів стратегії збалансованого цифрового розвитку України у контексті післявоєнного відновлення й інтеграції в ЄС та перелік заходів з їх практичної реалізації.

Ключові компоненти та заходи з реалізації стратегії збалансованого цифрового розвитку України у контексті післявоєнного відновлення та інтеграції в ЄС

Компонент стратегії	Заходи з реалізації стратегії
Цифрове законодавство	<p>Гармонізація законодавчої бази України з вимогами Європейського Союзу у сфері цифрової економіки, кібербезпеки, захисту даних (GDPR) та електронного управління.</p> <p>Адаптація правового поля для стимулювання цифрових інновацій та залучення міжнародних інвесторів.</p> <p>Взаємодія з європейськими інституціями у межах ініціативи "Цифрова Європа".</p> <p>Створення ефективних механізмів взаємодії між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством для впровадження цифрових реформ</p>
Цифрова інфраструктура	<p>Відновлення та модернізація цифрової інфраструктури в регіонах, що постраждали від військових дій, із залученням європейських партнерів.</p> <p>Розширення доступу до швидкісного інтернету, особливо у сільській місцевості та регіонах, що зазнали руйнувань.</p> <p>Використання інноваційних рішень, таких як супутниковий зв'язок та 5G-технології, для розвитку цифрових послуг</p>
Цифрові інновації	<p>Стимулювання розвитку ІТ-сектору, стартап-екосистеми та цифрових послуг як драйверів економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності України.</p> <p>Інтеграція України у Єдиний цифровий ринок ЄС для розширення можливостей експорту цифрових послуг, залучення інвестицій та міжнародної співпраці.</p> <p>Впровадження передових технологій (штучний інтелект, блокчейн, хмарні обчислення) для створення інноваційних рішень у різних сферах економіки</p>
Цифрове підприємництво	<p>Підтримка малого і середнього бізнесу через впровадження цифрових технологій та електронної комерції для підвищення продуктивності й розширення ринків збуту.</p> <p>Реалізація державних програм та грантових ініціатив для сприяння цифровій трансформації підприємств і забезпечення доступу до сучасних технологій та інструментів автоматизації.</p> <p>Використання передових фінансових технологій і цифрових платформ для оптимізації операцій, удосконалення взаємодії з клієнтами та відповідності сучасним викликам глобального ринку</p>
Цифрове урядування та електронні послуги	<p>Подальший розвиток електронного врядування, зокрема розширення функціоналу платформи "Дія" для надання державних послуг онлайн.</p> <p>Автоматизація державного управління для підвищення його прозорості та ефективності.</p> <p>Використання цифрових технологій для боротьби з корупцією та бюрократією</p>
Кібербезпека та захист цифрових даних	<p>Розбудова національної системи кіберзахисту у співпраці з європейськими партнерами.</p> <p>Впровадження заходів для протидії кібератакам та дезінформації.</p> <p>Розвиток механізмів цифрової ідентифікації та безпеки даних громадян</p>

Компонент стратегії	Заходи з реалізації стратегії
Цифрова освіта	Підвищення цифрової грамотності населення через навчальні програми, курси та ініціативи для формування базових навичок. Адаптація робочої сили до цифрової економіки через перепідготовку і підвищення кваліфікації для ефективного використання цифрових технологій. Освітні програми для підготовки ІТ-спеціалістів і фахівців з кібербезпеки, що сприяють розвитку профільної освіти та формуванню висококваліфікованих кадрів
Цифрова інклюзія	Забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів для всіх громадян, незалежно від соціального статусу чи місця проживання. Подолання цифрового розриву шляхом розвитку інтернет-інфраструктури в сільській місцевості та регіонах, постраждалих від війни. Адаптація цифрових послуг для соціально вразливих груп, зокрема для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю
Міжнародне цифрове співробітництво та інтеграція	Співпраця з міжнародними партнерами для обміну технологіями та впровадження найкращих практик цифрової трансформації. Інтеграція у глобальні цифрові мережі через участь у міжнародних платформах, форумах та ініціативах. Участь у міжнародних проєктах та стандартизація у сфері цифрової економіки, кібербезпеки й електронного управління

Джерело: авторська розробка.

Стратегія збалансованого цифрового розвитку України повинна включати гармонізацію законодавчої бази з європейськими нормами, модернізацію цифрової інфраструктури, стимулювання інноваційного підприємництва, розвиток електронного врядування, кібербезпеки та цифрової освіти. Окремий акцент має бути зроблений на забезпеченні цифрової інклюзії й активізації міжнародного співробітництва, що сприятиме як інтеграції України в Єдиний цифровий ринок ЄС, так і розширенню глобальних партнерств. Оптимальний баланс між європейською інтеграцією та глобальним партнерством дозволить Україні не лише адаптувати європейські цифрові стандарти, а й використовувати передові міжнародні практики для прискорення технологічного розвитку.

Висновки

Цифровізація економіки та суспільних процесів є ключовим чинником післявоєнного відновлення України, що сприятиме модернізації інфраструктури, розвитку підприємництва, зміцненню національної безпеки та підвищенню якості життя громадян. Орієнтація на цифрову трансформацію дасть змогу Україні збільшити частку цифрової економіки у ВВП через стимулювання інновацій, розвиток ІТ-сектору, залучення міжнародних інвестицій та впровадження сучасних освітніх програм. Стратегія цифрового розвитку країни має враховувати необхідність розбудови власної технологічної спроможності та

зміцнення цифрового суверенітету, долаючи такі виклики, як необхідність забезпечення кібербезпеки, усунення цифрового розриву між регіонами, розвиток цифрової грамотності населення, ефективне управління цифровими ресурсами, налагодження взаємодії між державними інституціями, бізнесом і громадянським суспільством, а також створення сприятливих умов для залучення міжнародної експертизи та фінансування. Комплексний і багатовекторний підхід до цифрового розвитку передбачає синергетичне поєднання заходів з відновлення цифрової інфраструктури, технологічної модернізації економіки та поступової інтеграції в європейський цифровий простір у контексті євроінтеграційних процесів. Водночас гармонійне поєднання імплементації стандартів Єдиного цифрового ринку ЄС із розширенням міжнародного технологічного співробітництва сприятиме зміцненню конкурентоспроможності національної економіки, залученню стратегічних інвестицій та прискоренню впровадження передових цифрових технологій.

Отже, орієнтація на міжнародний досвід у сфері цифровізації розширює концептуальні межі сформульованої у вступній частині статті гіпотези, оскільки поєднання інтеграції України в Єдиний цифровий ринок ЄС із розвитком глобального партнерства не лише сприяє адаптації передових технологій та інноваційних рішень, а й створює додаткові можливості для залучення інвестицій, розширення доступу до новітніх цифрових технологій і зміцнення позицій України у світовому цифровому просторі.

Попри значний науковий інтерес, цифровізація залишається недостатньо вивченою в контексті міждисциплінарних підходів, її зв'язку зі сталим розвитком, оцінки впливу на окремі країни та сектори економіки, а також соціальних наслідків. Крім того, майбутні дослідження мають бути зосереджені на гармонізації цифрового законодавства, міжнародному співробітництві, оцінці економічного ефекту цифровізації та подоланні цифрового розриву, що сприятиме формуванню ефективної стратегії цифрового розвитку України.

Подальший комплексний аналіз цифрових трансформацій із використанням багатовимірної підходу дозволить глибше зрозуміти їхній вплив на сучасні суспільно-економічні процеси. Такий підхід не лише сприятиме післявоєнному відновленню України, а й забезпечить її інтеграцію у глобальний цифровий простір та підвищить довгострокову конкурентоспроможність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Alonso, N., Vicent, L., & Trillo, D. (2024). Digitalisation and rural tourism development in Europe. *Tourism & Management Studies*, (20), 33–44. https://www.researchgate.net/publication/380613923_Digitalisation_and_rural_tourism_development_in_Europe

Ayadi, R., Chiaramonte, L., Cucinelli, D., & Migliavacca, M. (2025). Digitalization and banks' efficiency: Evidence from a European analysis. *International Review of Financial Analysis*, (97). <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1057521924007695?via%3Dihub>

Bontadini, F., Filippucci, F., Jona-Lasinio, C., Nicoletti, G., & Saia, A. (2024). *Digitalisation of financial services, access to finance and aggregate economic performance*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/08/digitalisation-of-financial-services-access-to-finance-and-aggregate-economic-performance_86d37dc7/10c7e583-en.pdf

Bocean, C. G. (2024). A Cross-Sectional Analysis of the Relationship between Digital Technology Use and Agricultural Productivity in EU Countries. *Agriculture*, 14(4). <https://www.mdpi.com/2077-0472/14/4/519>

Broekhuizen, T. (2021). A Review on Digital Transformation: A Multidisciplinary Reflection and Research Agenda. *Business and Economics Journal*, (12). <https://www.hilarispublisher.com/open-access/a-review-on-digital-transformation-a-multidisciplinary-reflection-and-research-agenda.pdf>

Burinskienė, A., & Daškevič, D. (2024). Application of digital technologies in the EU logistics sector. *New trends in contemporary economics, business and management*. https://www.researchgate.net/publication/383687977_Application_of_digital_technologies_in_the_EU_logistics_sector#fullTextFileContent

Digital Decade 2024: eHealth Indicator Study. (2024, 02 July). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-ehealth-indicator-study>

Digitalisation in the construction industry: overview. (2024, February 14). <https://build-up.ec.europa.eu/en/resources-and-tools/articles/overview-digitalisation-construction-industry>

Digitalisation of the energy system. (2024). Publication Office of the European Union. https://www.ecsc.europa.eu/sites/default/files/2024-03/publication_office_eu_digitalisation_of_the_energy_system.pdf

Doukas, Ya. E. L., Maravegias, N., & Chrysomallidis, Ch. (2022). Digitalization in the EU Agricultural Sector: Seeking a European Policy Response, Cooperative Management. Konstadinos Mattas, George Baourakis, Constantin Zopounidis & Christos Staboulis (Eds.). *Food Policy Modelling*, 83–98. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-08317-4_6

European Commission (European Large-Scale Pilots Programme). (2019, June 16). Proposed investments in digital technologies by the European Union for the financial framework from 2021 to 2027 (in billion euros). *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1115327/eu-digital-investment-programmes-budget/>

European Commission. (July 28, 2022). Digitalization level of the European Union in 2022, by country (index score). *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1245595/eu-digitalization-level/>

European Commission. (March 13, 2023a). Digital Economy and Society Index (DESI) for the European Union from 2017 to 2022 (Weighted score from 0 to 100). *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1371887/eu-digitalization-digital-economy-and-society-index-average/>

European Commission. (March 13, 2023b). Annual aggregate digital economy and society index (DESI) scores for European Union member states from 2017 to 2022 (Weighted index from 0 to 100). *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1372137/eu-digitalization-desi-member-states/>

Evolution of Digital Transformation [Past, Present & Future]. (2025). <https://digitaldefynd.com/IQ/evolution-of-digital-transformation/>

Fonda, F., Galazzi, A., Chiappinotto, S., Justi, L., Frydensberg, M. S., Boesen R. L., Macur, M., Reig, E. A., Reixach, E. E., & Palese, A. (2024). Healthcare System Digital Transformation across Four European Countries: A Multiple-Case Study. *Healthcare*, 12(1), 1–15. <https://www.mdpi.com/2227-9032/12/1/16>

Kersan-Skabic, I. (2021). Digital Trade Enablers and Barriers in the European Union. *Montenegrin Journal of Economics*, 17(4), 99–109. https://mnje.com/sites/mnje.com/files/099-109_kersan-skrabic.pdf

Khadzhynova, O., Simanavičienė, Ž., Mints, O., & Polupanova, K. (2024). Digital Modeling of the Impact of Energy Sector Transformations on the Economic Security of the EU. *Information Modelling and Knowledge Bases XXXV*, 194–204. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/f0fe12b2-bccc-45fa-af31-530197698b2a/content>

Kwilinski, A., Lyulyov, O., & Pimonenko, T. (2023). The Impact of Digital Business on Energy Efficiency in EU Countries. *Information*, 14(9), 1–20. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/93813/1/Kwilinski_The_Impact.pdf;jsessionid=C2EA17A299DDF03637B32878F501F378

- Fedorov, M. (2023). *Ukraine's digital revolution is proving vital for the country's war effort*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-digital-revolution-is-proving-vital-for-the-countrys-war-effort/>
- Freedom House. (2024). *Ukraine: Freedom on the Net 2024 Country Report. Key Developments, June 1, 2023 – May 31, 2024*. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2024>
- Ilves, I. (2024, September 10). *Ukraine's Digital Fortitude: A Model for the World*. <https://cepa.org/article/ukraines-digital-fortitude-a-model-for-the-world/>
- IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021. (2021). IMD: Institute for Management Development. <https://investchile.gob.cl/wp-content/uploads/2022/03/imd-world-digital-competitiveness-rankings-2021.pdf>
- IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024. *The digital divide: risks and opportunities*. (2024, November). IMD: Institute for Management Development. <https://imd.widen.net/s/xvhldkrkw/20241111-wcc-digital-report-2024-wip>
- Lastauskaite, A., & Krusinskas, R. (2023). Digitalization and Productivity: Evidence from EU Manufacturing Sector. *European Journal of Economics*, 3(1), 1–12. <https://typeset.io/pdf/digitalization-and-productivity-evidence-from-eu-26ma1qmv.pdf>
- Leading examples of smart tourism practices in Europe from the 2023 European Capital of Smart Tourism competition*. (2023, February). <https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/system/files/2023-02/2023-leading-practices-in-smart-tourism.pdf>
- Lozić, J., Fotova Čiković, K., & Lozić, I. (2024). Basic stages of digital transformation. In *Creating a unified foundation for Sustainable Development: Interdisciplinarity in Research and Education* (pp. 155–166). https://www.researchgate.net/publication/381321432_BASIC_STAGES_OF_DIGITAL_TRANSFORMATION
- Majcherek, D., Hegerty, S. W., Kowalski, A. M., Lewandowska, M. S., & Dikova, D. (2024). Opportunities for healthcare digitalization in Europe: Comparative analysis of inequalities in access to medical services. *Health policy*, (139), 1–7. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016885102300235X>
- Mandych, O., Skudlarski, J., Babko, N., Blyzniuk O., Lysak, H., & Kot, O. (2023). Methodological research of financial sector digital transformation trends in banking. *Technology Audit and Production Reserves*, 2/4(70), 10–14. <https://journals.uran.ua/tarp/article/view/276408/271495>
- Mendieta-Aragon, A., Rodríguez-Fernandez, L., & Navío-Marco, J. (2025). Tourism usage of digital collaborative economy platforms in Europe: Situation, behaviours, and implications for the digital policies. *Telecommunications Policy*, (49), 1–29. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/278002/1/Mendieta-Aragon-et-al.pdf>
- Moldabekova, A., Philipp, R., Reimers, H.-E., & Alikozhayev, B. (2021). Digital technologies for improving logistics performance of countries. *Transport and Telecommunication*, 22(2), 207–216. <https://intapi.sciendo.com/pdf/10.2478/ttj-2021-0016>
- Mutsunska Palevska, V., Gjorgievski, M., & Stojchevski, T. (2022). The relationship between digital transformation and corporate strategic communications in southern EU countries. *UTMS Journal of Economics*, 13(2), 191–203. <https://www.utmsjoe.mk/files/Vol.13.No.2/2.THE-RELATIONSHIP-BETWEEN-DIGITAL-TRANSFORMATION-AND-CORPORATE-STRATEGIC-COMMUNICATIONS-IN-SOUTHERN-EU-COUNTRIES.pdf>
- Paul, J., Ueno, A., Dennis, C., Alamanos, E., Curtis, L., Foroudi, P., Kacprzak, A., Kunz, W. H., Liu, J., Marvi, R., Nair, S. L. S., Ozdemir, O., Pantano, E., Papadopoulos, T., Petit, O., Tyagi, S., & Wirtz, J. (2024). Digitaltransformation: A multidisciplinary perspective and futureresearch agenda. *International Journal of Consumer Studies*, 48(2). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ijcs.13015>
- Pizhuk, O., Lazebnyk, L., & Mamonova, H. (2022). Digitalization's effect on the sectoral structure change in the economy: A comparative analysis of Ukraine and selected countries. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 25(2), 21–43. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/289699/1/13826-13357-33603.pdf>
- Rosak-Szyrocka, J. (2024). The era of digitalization in education where do universities 4.0 go? *Management Systems in Production Engineering*, 32(1), 54–66. <https://intapi.sciendo.com/pdf/10.2478/mspe-2024-0006>

Rus, M., Tanase, T., Sandu, M. L., & Nicholas, N. L. (2022, March 1–12). European public policies about the digitalization of the financial sector and the analysis of procedural stages. *Technium social sciences journal*, 29(1), 1–12. <https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/6163/2127>

Sardarabady, N. J., & Durst, S. (2024). A systematic literature review on the economic impact of digitalization technologies in transport logistics. *Transport Economics and Management*, (2), 76–89. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2949899624000042>

Senna, P. P., Roca, J. B., & Barros, A. C. (2023). Overcoming barriers to manufacturing digitalization: Policies across EU countries. *Technological Forecasting & Social Change*, (196), 1–19. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162523005073?dgcid=rss_sd_all

Shevchenko, I., Zvarych, I., & Kravchuk, D. (2023). A study of the digital trade in the United Kingdom in the context of adaptation to the Ukrainian market. *Journal of European Economy*, 21(4), 490–502. <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1616/1617>

TechUkraine. (2023). *Achievements of Digital Ukraine: The Ministry of Digital Transformation Took Part in the Tallinn Digital Summit*. <https://techukraine.org/2023/09/12/achievements-of-digital-ukraine-the-ministry-of-digital-transformation-took-part-in-the-tallinn-digital-summit/>

The Digitalisation of the European Agricultural Sector. (2024, October 8). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digitalisation-agriculture>

The EU's digital trade policy. (2024). [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)757615](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)757615)

The future of European competitiveness: Report by Mario Draghi. (2024, September). https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059

Tomaz, T. (2024). European news media in the decade of digitalisation: Persisting democratic performance with uneven developments. *Journalism*, 25(5), 996–1013. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/14648849231179781>

Vararean-Cochisa, D., & Crisan, E.-L. (2025). The digital transformation of the construction industry: a review. *IIM Ranchi Journal of Management Studies*, 4(1), 3–16. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ijrms-04-2024-0035/full/pdf?title=the-digital-transformation-of-the-construction-industry-a-review>

Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Ya., Bhattacharya, A., Dong, J. Qi, Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, (122), 889–901. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296319305478>

Zaika, O. (2025). Digital transformation as a driver of financial sector development. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, 4(1), 23–30. <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/960/534>

Zolotarova, O., & Merezhko, H. (2002). Digitization of education: European format. *Foreign trade: economics, finance, law*, (4), 91–100. <https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1358/1305>

Андрощук, Г. О. (2023). Цифрова трансформація європейської економіки: стан та місце України. *Інформація і право*, 1(44), 67–78. https://ippi.org.ua/sites/default/files/8_27.pdf

Androshchuk, G. O. (2023). Digital transformation of the European economy: the state and place of Ukraine. *Information and law*, 1(44), 67–78. https://ippi.org.ua/sites/default/files/8_27.pdf

Башлай, С. В., & Яремко, І. І. (2023). Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*, (48). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2237>

Bashlai, S. V., & Yaremko, I. I. (2023). Digitization of the economy of Ukraine in the context of European integration processes. *Economy and society*, (48). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2237>

Белова, І., Ярошук, О. & Гомотюк, А. (2023). Розвиток процесів цифровізації в Європейському Союзі: перспективний досвід для України. *Економічний аналіз*, 33(1), 180–191. <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5610>

Bielova, I., Yaroshchuk, O. & Homotiuk, A. (2023). Development of digitization processes in the European Union: perspective experience for Ukraine. *Economic analysis*, 33(1), 180–191. <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5610>

<p>Бондаренко, Д. В., & Калашнікова, К. Ю. (2024). Цифровізація будівельної галузі України: аналіз стану, проблем та перспектив розвитку. <i>Економіка та суспільство</i>, (65). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4340/4266</p>	<p>Bondarenko, D. V., & Kalashnikova, K. Yu. (2024). Digitization of the construction industry of Ukraine: analysis of the state, problems and development prospects. <i>Economy and society</i>, (65). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4340/4266</p>
<p>Бондарчук, Н. В., & Дуброва, Н. П. (2022). Діджиталізація та публічна комунікація у місцевому самоврядуванні. <i>Публічне управління і адміністрування в Україні</i>, (32), 102–105. https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/32-2022/20.pdf</p>	<p>Bondarchuk, N. V., & Dubrova, N. P. (2022). Digitalization and public communication in local self-government. <i>Public management and administration in Ukraine</i>, (32), 102–105. https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/32-2022/20.pdf</p>
<p>Бондарчук, О. Г. (2024). Розвиток поняття "діджиталізація" та її вплив на різні сфери економіки. <i>Науковий вісник Одеського національного економічного університету</i>, (7–8), 31–40. http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2024/320-321/pdf/31-40.pdf</p>	<p>Bondarchuk, O. G. (2024). The development of the concept of "digitalization" and its impact on various spheres of the economy. <i>Scientific Bulletin of Odessa National Economic University</i>, (7–8), 31–40. http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2024/320-321/pdf/31-40.pdf</p>
<p>Валінкевич, Н., & Шестакова, А. (2024). Цифрова трансформація як конкурентна перевага в індустрії туризму та гостинності. <i>Економіка та суспільство</i>, (68). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4914/4857</p>	<p>Valinkevych, N., & Shestakova, A. (2024). Digital transformation as a competitive advantage in the tourism and hospitality industry. <i>Economy and society</i>, (68). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4914/4857</p>
<p>Віротченко, С. (2024). Цифровізація в освіті: порівняння підходів українських і балтійських дослідників до визначення поняття та завдань. <i>Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом</i>. Серія: Педагогічні науки, 2(61), 5–9. https://journals.maup.com.ua/index.php/pedagogy/article/view/3548/3924</p>	<p>Virotschenko, S. (2024). Digitization in education: a comparison of the approaches of Ukrainian and Baltic researchers to the definition of concepts and tasks. <i>Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management</i>. Series: Pedagogical Sciences, 2(61), 5–9. https://journals.maup.com.ua/index.php/pedagogy/article/view/3548/3924</p>
<p>Галушак, О., Галушак, М., & Машлій, Г. (2023). Цифровізація в Україні: еволюційні перетворення. <i>Галицький економічний вісник</i>, 2(81), 155–163. https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/81/1156.pdf</p>	<p>Galushchak, O., Galushchak, M., & Mashlii, G. (2023). Digitization in Ukraine: evolutionary transformations. <i>Galician Economic Bulletin</i>, 2(81), 155–163. https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/81/1156.pdf</p>
<p>Гнатюк, С. (2025, 6 січня). <i>Геополітичне цифрове візонерство США та ЄС: цифрова солідарність, цифровий суверенітет і нова американська стратегія розвитку міжнародного кіберпростору</i>. Національний інститут стратегічних досліджень. https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/heopolitychne-tyfrove-vizionerstvo-ssha-ta-yes-tyfrova</p>	<p>Hnatiuk, S. (2025, January 6). <i>US and EU Geopolitical Digital Visionary: digital solidarity, digital sovereignty, and the new American strategy for the development of international cyberspace</i>. National Institute of Strategic Studies. https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/heopolitychne-tyfrove-vizionerstvo-ssha-ta-yes-tyfrova</p>
<p>Головня, Ю. І., Добростан, О. В., & Ірха, А. В. (2023). Вплив діджиталізації на ведення викладацької діяльності у закладах вищої освіти України: огляд ключових проблем та шляхи їх подолання. <i>Академічні візії</i>, (19). https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/370/353</p>	<p>Holovnia, Yu. I., Dobrostan, O. V., & Irkha, A. V. (2023). The impact of digitization on teaching activities in higher education institutions of Ukraine: an overview of key problems and ways to overcome them. <i>Academic visions</i>, (19). https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/370/353</p>
<p>Головчук, Ю. О., Худоба, О. М., & Боднар, Р. О. (2023). Діджиталізація у сучасній індустрії туризму та гостинності: проблеми і перспективні напрями. <i>Проблеми сучасних трансформацій</i>. Серія: Економіка та управління, (8). https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-12-03/2023-8-12-03</p>	<p>Golovchuk, Yu. O., Khudoba, O. M., & Bodnar, R. O. (2023). Digitization in the modern industry of tourism and hospitality: problems and promising directions. <i>Problems of modern transformations</i>. Series: Economics and Management, (8). https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-12-03/2023-8-12-03</p>

<p>Гуревич, Р. С., Восвода, А. Л., Коношевський, О. Л., Коваль, М. С., & Кусій, М. І. (2025). Диджиталізація освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. <i>Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми</i>, (74), 5–26. https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5678/5094</p>	<p>Gurevych, R. S., Voievoda, A. L., Konoshevskiy, O. L., Koval, M. S., & Kusii, M. I. (2025). Digitization of education at the current stage of the development of society. <i>Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems</i>, (74), 5–26. https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5678/5094</p>
<p>Гусєва, О. Ю., Плевако, Н. О., & Василевська, В. О. (2023). Цифровізація торгівлі в Україні: технології, форми, перспективи. <i>Економіка. Менеджмент. Бізнес</i>, 3(42), 36–41. https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2855/2757</p>	<p>Gusieva, O. Yu., Plevako, N. O., & Vasylevska, V. O. (2023). Digitization of trade in Ukraine: technologies, forms, prospects. <i>Economy. Management. Business</i>, 3(42), 36–41. https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2855/2757</p>
<p>Данилишин, В., & Синиця, С. (2023). Діджиталізація на ринку фінансових послуг: сутність та значення для економіки України в умовах сьогодення. <i>Трансформаційна економіка</i>, 3(03), 16–20. https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/26/27</p>	<p>Danylyshyn, V., & Synytsia, S. (2023). Digitization in the market of financial services: essence and significance for the economy of Ukraine in today's conditions. <i>Transformational economy</i>, 3(03), 16–20. https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/26/27</p>
<p>Дашко, І. М., & Михайліченко, Л. В. (2024). Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні та країнах ЄС. <i>Ефективна економіка</i>, (7). https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4206/4241</p>	<p>Dashko, I. M., & Mykhailichenko, L. V. (2024). Trends in the development of digital economy in Ukraine and EU countries. <i>Efficient economy</i>, (7). https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4206/4241</p>
<p>Домбровська, Т. М. (2023). Секторальні тенденції діджиталізації глобального енергетичного сектору. <i>Економіка та суспільство</i>, (50). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2382/2303</p>	<p>Dombrovska, T. M. (2023). Sectoral trends of digitization of the global energy sector. <i>Economy and society</i>, (50). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2382/2303</p>
<p>Ерастов, В., & Лижечко, І. (2024). Діджиталізація банківської системи України в умовах воєнного стану. <i>Економіка та суспільство</i>, (60). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3679/3609</p>	<p>Erastov, V., & Lyzhechko, I. (2024). Digitization of the banking system of Ukraine under martial law. <i>Economy and society</i>, (60). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3679/3609</p>
<p>Іванова, Н. (2023). Цифровий розвиток регіонів України: тренди довоєнного періоду та перспективи післявоєнного відновлення. <i>Проблеми і перспективи економіки та управління</i>, 4(32), 208–217. http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/277072/271847</p>	<p>Ivanova, N. (2023). Digital development of the regions of Ukraine: trends of the pre-war period and prospects for post-war recovery. <i>Problems and prospects of economics and management</i>, 4(32), 208–217. http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/277072/271847</p>
<p>Іванцов, С. В. (2024). Стратегічні засади та напрями розвитку цифрової економіки в Україні в умовах європейської інтеграції. <i>Актуальні проблеми економіки</i>, 12(282), 138–146. https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/12/12.24._topic_Serhii-V.-Ivantsov-138-146.pdf</p>	<p>Ivantsov, S. V. (2024). Strategic principles and directions of development of the digital economy in Ukraine in the context of European integration. <i>Actual problems of the economy</i>, 12(282), 138–146. P. 138-146. https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/12/12.24._topic_Serhii-V.-Ivantsov-138-146.pdf</p>
<p>Квітка, С., & Миргородська, М. (2024). Цифрова трансформація системи охорони здоров'я: фактори впливу на якість життя населення. <i>Аспекти публічного управління</i>, 12(1), 14–21. https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1045/1021</p>	<p>Kvitka, S., & Myrhorodska, M. (2024). Digital transformation of the healthcare system: factors affecting the quality of life of the population. <i>Aspects of public administration</i>, 12(1), 14–21. https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1045/1021</p>
<p>Кириленко, О. В., Денисюк, С. П., & Блінов, І. В. (2023). Цифрова трансформація енергетики: сучасні тенденції та завдання. <i>Праці Інституту електродинаміки Національної академії наук України</i>, (65), 5–14. https://prc.ied.org.ua/index.php/proceedings/article/view/297/274</p>	<p>Kyrylenko, O. V., Denysiuk, S. P., & Blinov, I. V. (2023). Digital energy transformation: modern trends and tasks. <i>Proceedings of the Institute of Electrodynamics of the National Academy of Sciences of Ukraine</i>, (65), 5–14. https://prc.ied.org.ua/index.php/proceedings/article/view/297/274</p>

<p>Косаревська, Р., & Левченко, О. (2023). Цифровізація історичних пам'яток України в контексті архітектури та містобудування: створення віртуальних музеїв та майданчиків. <i>Сучасні проблеми архітектури та містобудування</i>, (67), 60–71. http://archinform.knuba.edu.ua/article/view/295556</p>	<p>Kosarevska, R., & Levchenko, O. (2023). Digitization of historical monuments of Ukraine in the context of architecture and urban planning: creation of virtual museums and sites. <i>Modern problems of architecture and urban planning</i>, (67), 60–71. http://archinform.knuba.edu.ua/article/view/295556</p>
<p>Корцеллі-Олейнічак, Є. К., & Казьмір, Л. П. (2021). Цифровізація промислових систем: концептуальна сутність та ключові чинники. <i>Регіональна економіка</i>, (4), 57–66. https://re.gov.ua/re202104/re202104_057_Korcelli-OlejniczakEK,KazmirLP.pdf</p>	<p>Kortselli-Oleinichak, Ye. K., & Kazmir, L. P. (2021). Digitalization of industrial systems: conceptual essence and key factors. <i>Regional economy</i>, (4), 57–66. https://re.gov.ua/re202104/re202104_057_Korcelli-OlejniczakEK,KazmirLP.pdf</p>
<p>Красномовець, П. (2022). План "Диджиталізація". На цифровий розвиток України до 2025 року хочуть витратити 69 млрд грн. Куди підуть гроші. Інновації. <i>Forbes Ukraine</i>. https://forbes.ua/innovations/plan-didzhitalizatsiya-na-vidnovlennya-ta-tsifroviy-rozvitok-do-2025-roku-khochut-zaluchiti-i-vitratiti-692-mlrd-grn-kudi-pidut-groshi-05072022-7000</p>	<p>Krasnomovets, P. (2022). Plan "Digitalisation". UAH 69 billion will be spent on Ukraine's digital development by 2025. Where the money will go. Innovations. <i>Forbes Ukraine</i>. https://forbes.ua/innovations/plan-didzhitalizatsiya-na-vidnovlennya-ta-tsifroviy-rozvitok-do-2025-roku-khochut-zaluchiti-i-vitratiti-692-mlrd-grn-kudi-pidut-groshi-05072022-7000</p>
<p>Литвиненко, О. (2024). Проблеми цифрової трансформації українських корпоративних медіа. <i>Інтегровані комунікації</i>, 2(18), 94–99. https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/346/295</p>	<p>Lytvynenko, O. (2024). Problems of digital transformation of Ukrainian corporate media. <i>Integrated communications</i>, 2(18), 94–99. https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/346/295</p>
<p>Міністерство цифрової трансформації України. (2022, 5 вересня). <i>Україна долучилася до програми "Цифрова Європа": що це означає</i>. https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-doluchilasya-do-programi-tsifrova-evropa-shcho-tse-oznachae</p>	<p>Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2022, September 5). <i>Ukraine has joined the "Digital Europe" Program: what does it mean</i>. https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-doluchilasya-do-programi-tsifrova-evropa-shcho-tse-oznachae</p>
<p>Міністерство цифрової трансформації України. (2024). <i>Індекс цифрової трансформації регіонів України. Підсумки 2023 року</i>. https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/Індекс-цифрової-трансформації-регіонів-України-2023.pdf</p>	<p>Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2024). <i>Index of Digital Transformation of Ukrainian Regions. Results of 2023</i>. https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/Індекс-цифрової-трансформації-регіонів-України-2023.pdf</p>
<p>Міністерство цифрової трансформації України. (2024, 20 вересня). <i>Україна посіла 5 місце у світі за розвитком цифрових держслужб</i>. https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-posila-5-te-mistse-za-indeksom-onlajn-servisiv-u-globalnomu-reytingu-oon</p>	<p>Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2024, September 20). <i>Ukraine ranked 5th in the world in terms of the development of digital public services</i>. https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-posila-5-te-mistse-za-indeksom-onlajn-servisiv-u-globalnomu-reytingu-oon</p>
<p>Міністерство цифрової трансформації України. (2024, 8 лютого). <i>Як цифровізуються регіони: показник інституційної спроможності</i>. https://thedigital.gov.ua/regions/news/yak-tsifrovizuyutsya-regioni-pokaznik-institutsiynoi-spromozhnosti</p>	<p>Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2024, February 8). <i>How regions are digitalised: an indicator of institutional capacity</i>. https://thedigital.gov.ua/regions/news/yak-tsifrovizuyutsya-regioni-pokaznik-institutsiynoi-spromozhnosti</p>
<p>Мураховська, Л. П., Суслов, В. С., Горовой, О. І., & Христофоров, В. О. (2022). Розвиток цифрового суспільства в умовах воєнного стану. <i>Український журнал прикладної економіки та техніки</i>, 7(4), 200–206. http://ujae.org.ua/rozvytok-tsyfrovogo-suspilstva-v-umovah-voyennogo-stanu/</p>	<p>Murakhovska, L. P., Suslov, V. S., Horovoi, O. I., & Khrystoforov, V. O. (2022). Development of digital society under the conditions of martial law. <i>Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology</i>, 7(4), 200–206. http://ujae.org.ua/rozvytok-tsyfrovogo-suspilstva-v-umovah-voyennogo-stanu/</p>
<p>Нікітенко, К. С. (2024). Цифровізація як нова парадигма управління розвитком туризму. <i>Таврійський науковий вісник</i>. Серія: Економіка, (20), 314–320. http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/544/511</p>	<p>Nikitenko, K. S. (2024). Digitization as a new paradigm of tourism development management. <i>Taurida Scientific Herald</i>. Series: Economics, (20), 314–320. http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/544/511</p>

<p>Олійник, І. (2024). Цифрова трансформація в агропромисловому комплексі: вплив на продуктивність та стійкість підприємств. <i>Таврійський науковий вісник</i>. Серія: Економіка, (20), 135–141. http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/522/489</p>	<p>Oliinyk, I. (2024). Digital transformation in the agro-industrial complex: impact on productivity and sustainability of enterprises. <i>Taurida Scientific Herald</i>. Series: Economics, (20), 135–141. http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/522/489</p>
<p>Островська, Г. Й., & Островський, О. Т. (2024). Цифрова трансформація промисловості: сучасні реалії та пріоритети розвитку. <i>Економічний вісник Донбасу</i>, 1–2(75–76), 166–177. http://www.evd-journal.org/download/2024/1-2/21-Ostrovska.pdf</p>	<p>Ostrovska, G. Yo., & Ostrovskiy, O. T. (2024). Digital transformation of industry: modern realities and development priorities. <i>Economic Herald of the Donbass</i>, 1–2(75–76), 166–177. http://www.evd-journal.org/download/2024/1-2/21-Ostrovska.pdf</p>
<p>Парасюк, О., Русин-Гриник, Р., & Фарат, О. (2024). Принципи розвитку е-комерції у сфері ритейлу. <i>Економіка та суспільство</i>, (61). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3858/3778</p>	<p>Parasiuk, O., Rusyn-Hrynyk, R., & Farat, O. (2024). Principles of e-commerce development in the retail sector. <i>Economy and society</i>, (61). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3858/3778</p>
<p>Пічкурова, З. В. (2023). Розвиток цифрової економіки України в умовах воєнного стану. <i>Економіка та суспільство</i>, (58). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3326</p>	<p>Pichkurova, Z. V. (2023). Development of Ukraine's digital economy under martial law. <i>Economy and society</i>, (58). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3326</p>
<p>Помаза-Пономаренко, А. Л., & Ахмедова, О. О. (2024). Діджиталізація системи охорони здоров'я та соціальної сфери як інструмент забезпечення безбар'єрності послуг. <i>Інвестиції: практика та досвід</i>, (23), 168–175. https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5223/5270</p>	<p>Pomaza-Ponomarenko, A. L., & Akhmedova, O. O. (2024). Digitization of the health care system and social sphere as a tool for ensuring barrier-free services. <i>Investments: practice and experience</i>, (23), 168–175. https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5223/5270</p>
<p>Птащенко, О. В., & Сохачька, О. М. (2022). Особливості логістичної діяльності в умовах діджиталізації. <i>Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля</i>, 6(276), 50–54. https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/621/593</p>	<p>Ptashchenko, O. V., & Sokhatska, O. M. (2022). Peculiarities of logistics activities in the conditions of digitalization. <i>Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University</i>, 6(276), 50–54. https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/621/593</p>
<p>Рибчук, А. В., Пазюк, Р. І., & Пантюк, Ю. М. (2024). Цифрова трансформація транспортних систем в інформаційній економіці. <i>Інвестиції: практика та досвід</i>, (6), 51–56. https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3260/3296</p>	<p>Rybuchuk, A. V., Paziuk, R. I., & Pantiuk, Yu. M. (2024). Digital transformation of transport systems in the information economy. <i>Investments: practice and experience</i>, (6), 51–56. https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3260/3296</p>
<p>Сафонов, Ю., & Коротун, О. (2024). Цифровізація освіти в Україні: технології та методики навчання. <i>Трансформаційна економіка</i>, 2(07), 89–94. https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/107/104</p>	<p>Safonov, Yu., & Korotun, O. (2024). Digitization of education in Ukraine: technologies and teaching methods. <i>Transformational economy</i>, 2(07), 89–94. https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/107/104</p>
<p>Соломаха, І. В., & Голівець, С. М. (2024). Генезис теоретичних аспектів цифровізації. <i>Проблеми і перспективи економіки та управління</i>, 1(37), 62–71. http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/309358/300884</p>	<p>Solomakha, I. V., & Golivets, S. M. (2024). Genesis of theoretical aspects of digitization. <i>Problems and prospects of economics and management</i>, 1(37), 62–71. http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/309358/300884</p>
<p>Томарева-Патлахова, В. В., & Семенов, А. Г. (2023). Інтеграція галузей народного господарства в цифрову економіку: пріоритети та виклики. <i>Підприємництво і торгівля</i>, (39), 208–213. http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1499</p>	<p>Tomareva-Patlahova, V. V., & Semenov, A. G. (2023). Integration of national economy branches into the digital economy: priorities and challenges. <i>Entrepreneurship and trade</i>, (39), 208–213. http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidpr-torgi/article/view/1499</p>

Трещов, М. М., & Наумик, А. С. (2023). Цифровізація воюючої держави: необхідність та переваги. <i>Проблеми сучасних трансформацій</i> . Серія: право, публічне управління та адміністрування, (9). https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-02-10/2023-9-02-10	Treshchov, M. M., & Naumyk, A. S. (2023). Digitization of the warring state: necessity and benefits. <i>Problems of modern transformations</i> . Series: law, public management and administration, (9). https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-02-10/2023-9-02-10
Череп, А. В., & Сарбей, Л. С. (2023). Цифровізація як інструмент відбудови економіки України в повоєнний період. <i>Молодий вчений</i> , 12(124), 184–188. https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6032	Cherep, A.V., & Sarbei, L.S. (2023). Digitization as a tool for rebuilding the economy of Ukraine in the post-war period. <i>A young scientist</i> , 12(124), 184–188. https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6032
Шевцова, А. В. (2024). До питання щодо генези та сутності процесу цифровізації глобального економічного розвитку. <i>Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна</i> . Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм, (19), 25–34.	Shevtsova, A.V. (2024). On the question of the genesis and essence of the process of digitalization of global economic development. <i>The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University</i> . Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism, (19), 25–34.
Шлайфер, М. Б., & Тодощук, А. В. (2022). Діджиталізація економіки України в умовах євроінтеграції. <i>Економіка та суспільство</i> , (45). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1905/1833	Shleifer, M. B., & Todoshchuk, A. V. (2022). Digitalization of the economy of Ukraine in the conditions of European integration. <i>Economy and society</i> , (45). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1905/1833
Штельмашук, М. (2024). Цифровізація та автоматизація логістичних процесів: сучасний стан та перспективи. <i>Економіка та суспільство</i> , (68). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5043/4989	Shtelmashuk, M. (2024). Digitization and automation of logistics processes: current state and prospects. <i>Economy and society</i> , (68). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5043/4989
Юрчук, Н. П., & Кіпоренко, С. С. (2024). Цифровізація сільського господарства: виклики і можливості для фермерських господарств. <i>Агросвіт</i> , (19), 53–62.	Yurchuk, N. P., & Kiporenko, S. S. (2024). Digitization of agriculture: challenges and opportunities for farms. <i>Agrosvit</i> , (19), 53–62.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Височин І., Жук О. Інтеграція України в цифровий глобальний простір. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2025. № 1. С. 42–74. Серія: Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)03](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)03)

Надійшла до редакції 21.01.2025.

Прийнято до друку 12.02.2025.

Публікація онлайн 12.03.2025.

ПОЛИЩУК Сергій,

к. е. н.,

доцент кафедри обліку та аудиту

Державного податкового університету

вул. Університетська, 31, м. Ірпінь,

Київська обл., 08201, Україна

serhii.polishchuk01@gmail.com

POLISHCHUK Serhii,

PhD (Economics), Associate Professor

at the Department of Accounting and Auditing

State Tax University

31, Universitytska St., Irpin,

Kyiv Region, 08201, Ukraine

ORCID: 0000-0003-0648-5849

**ПАРАДОКСИ ТРАНСФЕРТНОГО
ЦІНОУТВОРЕННЯ У ПОСТ-BEPS ЕПОХУ**

Висвітлено актуальні проблеми трансфертного ціноутворення, що постають у пост-BEPS контексті. Особливу увагу приділено гармонізації національних підходів із міжнародними стандартами, розв'язанню аналітичних контроверсій, що виникають у процесі впровадження рекомендацій ОЕСР, та перспективам вдосконалення методології оцінки транснаціональних операцій. Актуальність теми зумовлена зростанням складності економічних взаємовідносин у глобальному середовищі, посиленням податкової конкуренції між юрисдикціями та необхідністю створення ефективних механізмів боротьби з агресивним податковим плануванням. Дослідження ґрунтується на гіпотезі, що адаптація глобальних стандартів до локальних економічних реалій через впровадження гнучких і прозорих механізмів трансфертного регулювання дасть змогу підвищити ефективність податкового контролю та знизити ризики податкових спорів. Методологія дослідження базується на системному підході до аналізу взаємозв'язків між локальними і міжнародними практиками трансфертного ціноутворення, а також порівняльному аналізі, спрямованому на оцінку ефективності впровадження рекомендацій ОЕСР у різних юрисдикціях. Вивчено українські практики адаптації стандартів трансфертного ціноутворення, зокрема впровадження документації відповідно до звітності ОЕСД (Country-by-Country Reporting), здійснено аналіз законодавчих змін, спрямованих на гармонізацію принципу "втягнутої руки", та особливостей ризикоорієнтованого підходу до податкового контролю. Розглянуто три основні аспекти проблематики трансфертного ціноутворення. По-перше, трансформація концептуальних засад регулювання, зокрема аналіз еволюції принципу "втягнутої руки" та підходів до забезпечення податкової прозорості. Встановлено, що, попри універсальність принципу, його практичне застосування стикається з численними викликами, особливо у випадках оцінки нематеріальних активів і розподілу ризиків. По-друге, зауважено на аналітичних контроверсіях, які постають у процесі реалізації стандартів ОЕСР. Особливу увагу приділено нормативним колізіям, що виникають через розбіжності між

**TRANSACTION PRICING PARADOXES
IN THE POST-BEPS ERA**

The current problems of transfer pricing that arise in the post-BEPS context are highlighted. Particular attention is paid to the harmonization of national approaches with international standards, the resolution of analytical controversies that arise in the process of implementing OECD recommendations, and the prospects for improving the methodology for evaluating transnational operations. The relevance of the topic is due to the increasing complexity of economic relations in the global environment, the strengthening of tax competition between jurisdictions and the need to create effective mechanisms to combat aggressive tax planning. The study is based on the hypothesis that the adaptation of global standards to local economic realities through the introduction of flexible and transparent mechanisms of transfer regulation will increase the efficiency of tax control and reduce the risks of tax disputes. The research methodology is based on a systematic approach to analysing the relationships between local and international practices of transfer pricing, as well as a comparative analysis aimed at evaluating the effectiveness of implementing OECD recommendations in different jurisdictions. The Ukrainian practices of adapting transfer pricing standards were studied, in particular, the implementation of documentation in accordance with OECD reporting (Country-by-Country Reporting), an analysis of legislative changes aimed at harmonizing the "arm's length" principle and the features of a risk-based approach to tax control was carried out. Three main aspects of the transfer pricing issue were considered. Firstly, the transformation of the conceptual foundations of regulation, in particular, the analysis of the evolution of the "arm's length" principle and approaches to ensuring tax transparency. It is established that, despite the universality of the principle, its practical application faces numerous challenges, especially in cases of valuation of intangible assets and risk allocation. Secondly, analytical controversies that arise in the process of implementing OECD standards are noted. Special attention is paid to regulatory collisions arising from discrepancies between local legislation and

локальними законодавствами та міжнародними рекомендаціями, а також парадоксам економічної рентабельності, зокрема в оцінці міжкорпоративних операцій. Результати дослідження підкреслюють важливість створення адаптивних методів функціонального аналізу, які враховують специфіку галузей і ринкових умов. По-третє, сформовано бачення перспектив вирішення виявлених проблем. Запропоновано інтеграцію концепції "антикрихкості" економічних систем як інструменту підвищення стійкості трансфертного ціноутворення до динамічних змін. Також розглянуто шляхи інтелектуалізації методологій, що включають розробку адаптивних механізмів оцінки рентабельності та прозорих інструментів звітності.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, пост-BEPS контекст, гармонізація стандартів ОЕСР, економічна рентабельність, функціональний аналіз трансакцій.

international recommendations, as well as paradoxes of economic profitability, in particular in the evaluation of inter-corporate transactions. The results of the study emphasize the importance of creating adaptive methods of functional analysis that take into account the specifics of industries and market conditions. Thirdly, a vision of prospects for solving the identified problems is formed. The integration of the concept of "antifragility" of economic systems as a tool for increasing the stability of transfer pricing to dynamic changes is proposed. Ways of intellectualizing methodologies are also considered, including the development of adaptive profitability assessment mechanisms and transparent reporting tool.

Keywords: transfer pricing, post-BEPS context, harmonization of OECD standards, economic profitability, functional analysis of transactions.

JEL Classification: E64, F23, H25, M42.

Вступ

Трансфертне ціноутворення є ключовим інструментом глобального податкового регулювання, що визначає правила розподілу прибутків між пов'язаними сторонами у транснаціональних корпораціях. Його значення суттєво зросло у контексті реалізації ініціатив *BEPS (Base Erosion and Profit Shifting)*, спрямованих на боротьбу з ерозією податкової бази та переміщенням прибутків. Проте, попри значний прогрес у стандартизації трансфертного ціноутворення, цей механізм стикається з численними викликами, зокрема через необхідність адаптації до постійно змінюваних глобальних умов. Особливо це стосується парадоксів і аномалій, що виникають у процесі імплементації стандартів ОЕСР у різних юрисдикціях, аналізу економічної рентабельності міжкорпоративних трансакцій і реалізації функціонального аналізу.

Питання трансфертного ціноутворення у пост-*BEPS* контексті широко висвітлюється як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі, що створює базу для розробки сучасних підходів до вирішення його проблем. Так, Пирого (2024) досліджує проблематику впровадження реформ у трансфертному ціноутворенні в контексті *BEPS*, зосереджуючи увагу на невирішених питаннях, таких як розбіжності у методології та труднощі в адаптації локальних систем до глобальних стандартів. Його висновки щодо практичних проблем є основою для аналізу парадоксів економічної рентабельності.

В. Краєвський та О. Муравський зробили вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів трансфертного ціноутворення. У своїх працях вони аналізують обліково-податкову природу трансфертного ціноутворення, роль звітності як інструменту прозорості та ризикоорієнтований підхід до податкового контролю. Їхні публікації пропонують цілісний погляд на вдосконалення системи контролю та управління трансфертними операціями в Україні (Краєвський & Муравський, 2023, травень, 2023, 22 червня, 2023, 30 червня; *Kraievskiy et al.*, 2024).

Пасічний (2024) наголошує на важливості трансфертного ціноутворення у системі пріоритетів податкової політики, зосереджуючи увагу на необхідності гармонізації локальних підходів із міжнародними стандартами. Його аналіз виявляє ключові перешкоди на шляху адаптації, зокрема через недостатню інтеграцію практик, які враховують глобальні трансформації принципу "витагнутої руки".

На думку Фарат та ін. (2022), законодавчі зміни у трансфертному ціноутворенні в Україні вже частково сприяють гармонізації підходів із міжнародними стандартами. Водночас автори підкреслюють, що вдосконалення правового регулювання потребує подальшої інтеграції європейських норм і рекомендацій *OECD* у національне законодавство, особливо в аспектах звітності та прозорості трансфертних операцій.

Скорик і Мискін (2024) розглядають ризикоорієнтоване управління в системі контролю трансфертного ціноутворення. У своїх дослідженнях вони наголошують на важливості впровадження прозорих і зрозумілих механізмів для забезпечення балансу між локальними вимогами до звітності й міжнародними зобов'язаннями, що витікають з ініціатив *BEPS*. Їхній підхід особливо актуальний для оцінки ризиків, пов'язаних із розподілом рентабельності у складних інтегрованих бізнес-моделях.

Щодо закордонних аторів, то у своїй монографії *Collier* та *Andrus* (2017) детально аналізують трансформацію принципу "витагнутої руки" у пост-*BEPS* умовах. Автори підкреслюють складність його практичного застосування у випадках високого ступеня інтеграції бізнесу, що становить основу для розгляду практичних аномалій у функціональному аналізі. *Clausing* (2016) у своїй праці досліджує вплив переміщення прибутків на корпоративну податкову базу, зосереджуючи увагу на ролі податкових гаваней і їхньому впливі на ефективність трансфертного ціноутворення. Це особливо важливо для аналізу нормативних і економічних викликів у податковому регулюванні. *De Mooij et al.* (2019) аналізують перспективи глобального формульного розподілу прибутків, пропонуючи альтернативу традиційному підходу до трансфертного ціноутворення. Їхня праця є важливою для розробки нових методологій, здатних мінімізувати аномалії та суперечності у визначенні економічної рентабельності.

Водночас багато аспектів залишаються недостатньо вивченими, зокрема проблеми гармонізації локальних підходів із глобальними стандартами, оцінка ризиків і розподіл рентабельності у складних бізнес-моделях.

Проблематика статті зосереджена на вирішенні трьох основних викликів: гармонізація вітчизняного досвіду України із міжнародними стандартами, пошук механізмів адаптації до динамічних змін глобальної економіки та інтелектуалізація підходів до трансфертного ціноутворення, що формує мету наукового дослідження, яке базується на гіпотезі, що інтеграція гнучких і адаптивних методів у систему

трансфертного ціноутворення здатна забезпечити її ефективність і стійкість у пост-*BEPS* умовах. Тож за мету наукового дослідження поставлено розробку теоретико-методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо інтеграції гнучких і адаптивних механізмів у систему трансфертного ціноутворення України з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних викликів глобальної економіки, що сприятиме підвищенню ефективності, стійкості та прозорості цієї системи у пост-*BEPS* умовах.

Методологічну основу дослідження становлять системний підхід, який дозволяє аналізувати взаємозв'язок між локальними і глобальними аспектами регулювання, та порівняльний аналіз, що використовується для вивчення національних практик впровадження стандартів ОЕСР. Інформаційною базою дослідження є результати емпіричних досліджень, що стосуються ефективності трансфертного ціноутворення.

Основна частина статті поділена на три розділи. У першому розглянуто концептуальні трансформації трансфертного ціноутворення у пост-*BEPS* умовах, акцент зроблено на еволюції принципу "витягнутої руки" та питаннях податкової прозорості. Другий розділ присвячено аналізу контроверсій, які виникають у процесі реалізації рекомендацій ОЕСР, зокрема колізіям нормативного дизайну, рентабельності міжкорпоративних трансакцій та аномаліям у функціональному аналізі. Третій розділ зосереджений на перспективних підходах до вирішення виявлених проблем, включно з гармонізацією національних підходів, концепцією "антикрихкості" економічних систем та інтелектуалізацією методів трансфертного ціноутворення.

1. Трансформація концептуальних засад трансфертного ціноутворення у пост-*BEPS* умовах

У пост-*BEPS* епоху трансфертне ціноутворення зазнало суттєвих концептуальних перетворень, що спричинено інтеграцією глобальних економічних процесів та посиленням регуляторного контролю з боку міжнародних інституцій. Ініціативи *BEPS*, започатковані ОЕСР, поставили за мету усунення викривлень у податковій системі, які виникають внаслідок агресивного податкового планування й ухилення від оподаткування через транснаціональні корпорації. У цьому контексті трансфертне ціноутворення виступає центральним елементом глобальної податкової архітектури, що потребує переосмислення усталених підходів і принципів.

1.1. Еволюція принципу "витягнутої руки": від теоретичних "очікувань" до практичних дилем

Принцип "витягнутої руки" як базова концепція міжнародного трансфертного ціноутворення спочатку формувався в рамках ідеї забезпечення еквівалентності умов між пов'язаними сторонами та

незалежними учасниками ринку. Його фундаментальним завданням було встановлення універсального інструменту для податкової справедливості, що міг би використовуватися у різних галузях і юрисдикціях. Однак із часом цей принцип зіткнувся із суттєвими викликами, зумовленими ускладненням глобального економічного середовища, зростанням значущості інтелектуальної власності, нерівномірним розвитком цифрових технологій та розширенням мережі транснаціональних корпорацій.

Ключова проблема реалізації принципу "витагнутої руки" полягає в його надмірній залежності від ідеалізованих умов ринку, які нерідко є недосяжними у практичних реаліях. Економічна взаємозалежність між підрозділами багатонаціональних компаній формує такі рівні синергії та взаємозв'язків, які не можуть бути повністю враховані через стандартні методології порівняльного аналізу. Наприклад, поняття ринкової ціни, на яке спирається принцип, у контексті унікальних внутрішньогрупових операцій стає умовним і недостатньо точним для визначення справедливої податкової бази.

У пост-*BEPS* умовах цей парадокс став ще більш очевидним через підвищення регуляторних вимог до прозорості та документального обґрунтування трансфертних цін. Посилена увага до економічної суті трансакцій замість формального дотримання принципу "витагнутої руки" потребує нового підходу до аналізу транснаціональних операцій. Зокрема, трансфертне ціноутворення тепер має враховувати такі складні фактори, як розподіл нематеріальних активів, управління ризиками та вплив локальних економічних умов (Красовський, 2019). Ці аспекти підривають універсальність традиційного підходу, змушуючи регуляторів і бізнес шукати альтернативи у вигляді модифікованих методів або нових інструментів.

Крім того, питання доступності та точності даних для порівняльного аналізу значно ускладнює практичне застосування принципу. У багатьох випадках *незалежні операції, які могли б слугувати основою для визначення ринкових умов, є або відсутніми, або надто різняться за своїми характеристиками.* Це особливо актуально для високотехнологічних та інноваційних галузей, де внутрішньогрупові операції мають унікальні параметри, що унеможливають їхню порівнянність із ринковими аналогами (*Fuest et al.*, 2022). Внаслідок цього бізнес змушений розробляти складні моделі, які виходять за межі стандартних підходів ОЕСР, але не завжди отримують визнання з боку податкових органів.

Еволюція принципу "витагнутої руки" також демонструє постійний конфлікт між необхідністю стандартизації та врахуванням індивідуальних особливостей операцій. З одного боку, регулятори прагнуть забезпечити універсальність і передбачуваність правил, що важливо для транснаціональних корпорацій (Греца, 2023). З іншого – ця універсальність нерідко суперечить специфіці конкретних економічних контекстів, що створює додаткові ризики для бізнесу. У цьому сенсі

принцип "витягнутої руки" часто перетворюється на джерело неочікуваних податкових зобов'язань, особливо у випадках, коли регулятори оцінюють економічну сутність операцій інакше, ніж це передбачали компанії.

1.2. Інституціоналізація податкової прозорості як ключовий вектор BEPS-ініціатив

Ініціативи *BEPS (Base Erosion and Profit Shifting)*, розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), стали відповіддю на глобальні виклики, пов'язані з агресивним податковим плануванням транснаціональних корпорацій. Одним із центральних аспектів цих ініціатив є інституціоналізація податкової прозорості, яка передбачає створення умов для відкритого обміну інформацією між країнами, зменшення інформаційної асиметрії та забезпечення прозорого підходу до оподаткування транснаціональних операцій. Цей підхід формує базу для ефективного впровадження принципу "витягнутої руки" й узгодження трансфертного ціноутворення з міжнародними стандартами.

Податкова прозорість у контексті *BEPS*-ініціатив розглядається як фундаментальний інструмент, який уможливорює країнам мінімізувати втрати податкових надходжень через схеми переміщення прибутків. Одним із ключових механізмів реалізації цієї прозорості є обов'язок транснаціональних корпорацій подавати звітність у розрізі країн (*Country-by-Country Reporting, CbCR*). Така звітність дає змогу податковим органам отримати цілісне уявлення про фінансову діяльність корпорацій, включно зі структурою доходів, місцем здійснення витрат та обсягом податків, сплачених у кожній юрисдикції (Краєвський & Муравський, 2023, 22 червня).

Важливо зазначити, що *інституціоналізація податкової прозорості передбачає не лише впровадження нових інструментів, але й зміну підходу до взаємодії між державами*. Основною метою є створення механізмів багатостороннього співробітництва, які дозволяють обмінюватися податковою інформацією у режимі реального часу. У цьому контексті важливу роль відіграють стандарти автоматичного обміну інформацією, які мінімізують ризики подвійного оподаткування та забезпечують доступ податкових органів до релевантних даних.

Однак інституціоналізація податкової прозорості стикається з низкою викликів, серед яких особливе місце посідає питання конфіденційності даних. У багатьох випадках транснаціональні корпорації висловлюють занепокоєння щодо можливого витоку комерційної інформації, що може негативно вплинути на їх конкурентоспроможність. Крім того, рівень технологічної та інституційної готовності різних країн до інтеграції в глобальну систему обміну податковою інформацією є нерівномірним, що створює ризики для ефективного функціонування цієї системи.

Податкова прозорість також має значний вплив на процес трансфертного ціноутворення. В умовах посилення вимог до звітності корпорації змушені більш ретельно підходити до обґрунтування своїх трансфертних цін, що сприяє зниженню можливостей для маніпуляцій із ціноутворенням. З іншого боку, податкові органи отримують можливість більш глибокого аналізу економічної сутності операцій, що дає змогу мінімізувати ризики ухилення від оподаткування.

1.3. Трансграничні трансфертні кореляції в адаптації локальних систем до глобалізованих стандартів

У сучасному глобалізованому економічному просторі трансфертне ціноутворення є одним із ключових механізмів регулювання транснаціональних трансакцій. Проте інтеграція локальних податкових систем у глобальні стандарти трансфертного ціноутворення, такі як принцип "витягнутої руки", нерідко супроводжується суттєвими трансграничними кореляціями, які формують нові виклики та можливості для національних економік.

Трансграничні трансфертні кореляції проявляються у взаємозв'язку між економічними, правовими й адміністративними аспектами, які впливають на адаптацію локальних систем до глобалізованих стандартів. Наприклад, застосування рекомендацій ОЕСР у межах *BEPS*-ініціатив потребує синхронізації нормативно-правових баз різних юрисдикцій для забезпечення ефективного функціонування трансфертного ціноутворення (Федорченко & Стащенко, 2020). Це, своєю чергою, створює напруженість між необхідністю дотримання універсальних стандартів та збереженням специфіки локальних економічних умов.

Одним із ключових елементів трансграничних кореляцій є питання функціонального аналізу та розподілу ризиків між пов'язаними сторонами. У багатьох випадках *адаптація локальних систем до глобальних стандартів трансфертного ціноутворення стикається з проблемою визначення економічної суті операцій*, зокрема у випадках, коли локальні бізнес-моделі суттєво відрізняються від міжнародної практики (Barker et al., 2017). Наприклад, у країнах, що розвиваються, як-от Бразилія чи Індія, традиційно переважають універсальні підходи до трансфертного ціноутворення, які базуються на фіксованих ставках рентабельності та значно спрощують адміністрування. Проте ці підходи часто вступають у протиріччя з принципом "витягнутої руки", що створює додаткові бар'єри для інтеграції у глобальну систему.

Ще одним важливим аспектом є вплив трансграничних кореляцій на транснаціональні корпорації. З одного боку, глобалізовані стандарти трансфертного ціноутворення забезпечують передбачуваність і стабільність податкового середовища, що сприяє міжнародному інвестуванню. З іншого – адаптація до цих стандартів може створювати додаткове адміністративне навантаження, особливо у випадках, коли різні юрисдикції встановлюють суперечливі вимоги (Collier & Andrus, 2017).

Така ситуація призводить до виникнення ризиків подвійного оподаткування, які потребують складних процедур для врегулювання через механізми багатосторонніх угод.

Крім того, трансграничні кореляції мають значний вплив на процеси визначення економічної рентабельності й обґрунтування трансфертних цін. Умови, що є типовими для однієї юрисдикції, можуть виявитися нерелевантними для іншої, що створює додаткові складнощі у процесі порівняльного аналізу. Наприклад, у галузях, де велике значення мають нематеріальні активи, такі як інтелектуальна власність, глобалізовані стандарти часто постають перед труднощами у визначенні адекватної методології для оцінки трансфертних операцій.

2. Аналітичні контроверсії у реалізації рекомендацій *BEPS* щодо трансфертного ціноутворення

Реалізація рекомендацій *BEPS* щодо трансфертного ціноутворення стала визначним етапом у глобальній боротьбі з ерозією податкової бази та переміщенням прибутків. Натомість на практиці цей процес виявив низку аналітичних контроверсій, що впливають із різноманітності економічних систем, правових традицій і рівня інституційної розвиненості юрисдикцій. Введення уніфікованих стандартів, хоча й спрямоване на досягнення прозорості та передбачуваності, спричиняє складнощі, які суттєво впливають на ефективність їх імплементації. Ці контроверсії виявляються на різних рівнях: від нормативного дизайну стандартів ОЕСР, що нерідко вступає у конфлікт із національними податковими системами, до труднощів у визначенні економічної рентабельності транснаціональних трансакцій та аналізі їх економічної суті. Вони не лише підривають досягнення заявлених цілей *BEPS*-ініціатив, але й створюють додаткові ризики для бізнесу і держав, які прагнуть справедливого розподілу податкових надходжень.

2.1. Колізії нормативного дизайну: межі імплементації стандартів ОЕСР у різних юрисдикціях

Імплементація стандартів ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення в межах *BEPS*-ініціатив зіткнулася з численними колізіями нормативного дизайну, які виявляють межі їх адаптації до національних податкових систем. Ці стандарти, розроблені як універсальний підхід до боротьби з ерозією податкової бази, мають забезпечити узгодженість підходів у різних юрисдикціях. Однак значна різноманітність економічних умов, правових систем і адміністративних можливостей країн створює перешкоди для їх ефективного впровадження.

Однією з головних колізій є проблема розбіжностей між міжнародними рекомендаціями та локальними нормативними вимогами. Стандарти ОЕСР спираються на універсальні принципи, зокрема принцип "витягнутої руки", що часто вступає в конфлікт з особливостями

національного податкового законодавства. Наприклад, у країнах із розвинутою економікою, таких як Німеччина чи Японія, існує високий рівень відповідності рекомендаціям ОЕСР завдяки інституційній стабільності й економічній структурі (Collier & Andrus, 2017). Натомість у країнах, що розвиваються, наприклад в Індії чи Бразилії, нормативний дизайн трансфертного ціноутворення суттєво відрізняється, що ускладнює гармонізацію із загальними стандартами (Devereux et al., 2020).

Ще одним важливим аспектом є розбіжності в адміністративному потенціалі податкових органів різних країн. Впровадження стандартів ОЕСР потребує високого рівня компетенцій і технічного забезпечення для аналізу складних транснаціональних операцій. У країнах із розвинутою інституційною інфраструктурою податкові органи здатні забезпечувати ефективно застосування рекомендацій *BEPS*, тоді як у країнах з обмеженими ресурсами цей процес часто супроводжується помилками, недостатнім моніторингом або навіть маніпуляціями (Kraievskyi et al., 2024). Це створює ситуацію нерівномірності, коли країни із сильнішими адміністративними системами отримують значні переваги у зборі податкових надходжень, тоді як слабкі юрисдикції втрачають частину свого потенційного доходу.

Додатково, колізії виникають у процесі застосування механізмів двосторонніх і багатосторонніх угод для уникнення подвійного оподаткування. Стандарти ОЕСР передбачають використання таких механізмів, однак їх реалізація ускладнюється через різну інтерпретацію норм і процедур у різних юрисдикціях (Пирога, 2024). Наприклад, угоди про уникнення подвійного оподаткування часто містять положення, які вступають у конфлікт із положеннями *BEPS*, особливо в частині розподілу прибутків і врахування нематеріальних активів.

Крім того, у багатьох юрисдикціях існує проблема невідповідності між фактичним економічним змістом операцій та їх нормативним трактуванням. Наприклад, країни, що розвиваються, часто використовують фіксовані ставки рентабельності чи інші спрощені методи оцінки трансфертного ціноутворення, які не відповідають вимогам принципу "витагнутої руки". Це призводить до ситуацій, коли міжнародні стандарти не можуть бути застосовані через надмірну складність або відсутність релевантних ринкових даних.

Варто зазначити, що впровадження стандартів ОЕСР часто стикається з політичними й економічними викликами. Уряди багатьох країн прагнуть захистити свої економічні інтереси, що нерідко вступає у протиріччя із загальними принципами *BEPS*. Наприклад, деякі юрисдикції активно використовують податкові стимули для залучення транснаціональних корпорацій, що може створювати перешкоди для повноцінного впровадження рекомендацій ОЕСР.

Для більш глибокого розуміння меж імплементації стандартів ОЕСР у різних юрисдикціях важливо систематизувати основні аспекти нормативного дизайну, враховуючи специфіку економічного, правового й

адміністративного середовища. Дані *табл. 1* дозволяють проаналізувати ключові відмінності в підходах до впровадження рекомендацій ОЕСР, їх вплив на локальні системи та потенційні наслідки для глобального податкового середовища.

Таблиця 1

Нормативно-правові диспропорції імплементації стандартів ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення у різних юрисдикціях

Група країн	Аспекти нормативно-правових диспропорцій та їх прояви			
	нормативний підхід	адміністративний потенціал	колізії в застосуванні	економічні наслідки
Розвинені країни	Стандарти ОЕСР інтегровані в національне законодавство, що забезпечує високу відповідність міжнародним стандартам	Висока кваліфікація податкових органів, наявність аналітичних інструментів для моніторингу й оцінки транснаціональних операцій	Проблеми з багатосторонніми угодами через розбіжності в трактуванні нематеріальних активів та ризиків	Забезпечення прозорості трансфертних операцій, але ризики зменшення конкурентоспроможності через надмірне регулювання
Країни, що розвиваються	Часткова адаптація стандартів через спрощені методи, такі як фіксовані ставки рентабельності, що відображають локальну специфіку	Обмежений доступ до сучасних аналітичних інструментів, що призводить до низької точності перевірок і залежності від зовнішніх експертів	Конфлікти між локальними спрощеннями (наприклад обмеження методів) і універсальними вимогами ОЕСР	Обмежені податкові надходження через складнощі з імплементацією, високі ризики подвійного оподаткування
Юрисдикції з високим рівнем залежності від іноземного капіталу	Формальне впровадження стандартів ОЕСР з акцентом на податкові пільги для залучення корпорацій	Потужна технічна база для контролю, але часто використовується як інструмент конкурентної переваги, а не забезпечення прозорості	Використання стандартів для підтримки низьких податкових ставок, що часто сприймається іншими країнами як прояв шкідливої податкової конкуренції	Активне залучення транснаціональних корпорацій, але ризик репутаційних втрат через звинувачення в податкових маніпуляціях
Юрисдикції з мінімальним рівнем регулювання	Відсутність чітких норм трансфертного ціноутворення; переважно використання мінімального регулювання як привабливого фактора	Відсутність інституційної спроможності для аналізу трансфертних операцій, що ускладнює боротьбу з податковими зловживаннями	Відсутність необхідності імплементації стандартів через ліберальний підхід до податкового регулювання	Привертання уваги до юрисдикції як "податкового раю", що призводить до міжнародного тиску щодо гармонізації з глобальними стандартами

Джерело: складено автором за *Kraievskiy et al. (2024)*.

Тож імплементація стандартів ОЕСР у різних юрисдикціях стикається з численними викликами, зумовленими різноманітністю локальних економічних і правових умов. У розвинених країнах стандарти ОЕСР успішно інтегровані завдяки високому адміністративному потенціалу, проте це може супроводжуватися ризиком зниження

конкурентоспроможності через жорсткість регулювання. Натомість у країнах, що розвиваються, існує тенденція до спрощення процедур і використання універсальних підходів, що, хоча й відповідає локальним реаліям, обмежує можливості гармонізації з глобальними стандартами. Юрисдикції з високою залежністю від іноземного капіталу, як-от Ірландія, використовують стандарти ОЕСР для створення сприятливих умов для залучення корпорацій, однак це нерідко викликає міжнародну критику через ризики шкідливої податкової конкуренції. У юрисдикціях із мінімальним рівнем регулювання стандарти *BEPS* практично не впроваджуються, що підкреслює дисбаланс між країнами, готовими до гармонізації, і тими, що уникають суворого регулювання. Відповідно, глобальна гармонізація трансфертного ціноутворення потребує більшої гнучкості стандартів ОЕСР, адаптованих до локальних умов, а також інституційної підтримки для країн з обмеженим адміністративним потенціалом. Лише так можна забезпечити ефективність нормативного дизайну та справедливість у глобальному податковому регулюванні.

2.2. Парадоксальність економічної рентабельності в контексті міжкорпоративних трансакцій

Колізії нормативного дизайну, що виникають у процесі імплементації стандартів ОЕСР, є лише однією зі складових аналітичних контроверсій трансфертного ціноутворення. Не менш важливим аспектом є питання економічної рентабельності, яке в контексті міжкорпоративних трансакцій набуває парадоксального характеру. З одного боку, принцип "витагнутої руки" потребує забезпечення економічної відповідності умов трансакцій ринковим стандартам. З іншого – складність глобальних бізнес-моделей, розподілу ризиків і врахування нематеріальних активів породжує значні виклики у визначенні економічної рентабельності.

Економічна рентабельність у контексті трансфертного ціноутворення є одним із найбільш суперечливих і складних аспектів. Вона визначає, чи відповідають умови міжкорпоративних трансакцій ринковим стандартам, що є основоположною вимогою принципу "витагнутої руки". Проте на практиці цей показник стикається з численними викликами, які ускладнюють його обґрунтування, перевірку та застосування в різних юрисдикціях.

Одним з основних парадоксів є те, що *економічна рентабельність часто залежить від внутрішніх чинників компанії*, таких як розподіл ризиків, рівень синергії між підрозділами чи унікальність нематеріальних активів, які не мають аналогів у незалежних операціях. Це ускладнює застосування методів порівняльного аналізу, оскільки незалежні ринкові дані не завжди є доступними або релевантними (Красевський & Муравський, 2023, травень). Наприклад, трансакції, пов'язані з розподілом прибутку від нематеріальних активів, таких як

патенти чи ноу-хау, часто не мають чітких ринкових аналогів, що робить неможливим визначення справедливої рентабельності за стандартними методами.

Зокрема, слід вказати на вплив регуляторних вимог на визначення рентабельності. У різних країнах встановлюються різні підходи до обґрунтування економічної рентабельності, що може створювати ситуації подвійного оподаткування або податкових спорів (*Clausing, 2016*). Наприклад, у деяких юрисдикціях податкові органи вимагають врахування не лише традиційних фінансових показників, але й таких елементів, як репутаційна вартість бренду чи внесок у глобальну інноваційну систему. Це значно ускладнює визначення справедливої рентабельності для транснаціональних корпорацій, які мають складні бізнес-моделі.

Особливу увагу варто приділити парадоксу "штучного заниження" або "завищення" рентабельності внаслідок внутрішньогрупових стратегій. Деякі корпорації навмисно оптимізують свої трансакції, використовуючи можливості різних підходів до оцінки рентабельності в різних країнах. Наприклад, внутрішньогрупові трансакції можуть структуруватися так, щоб максимально знижувати податкову базу в країнах із високим рівнем оподаткування та переносити прибутки в юрисдикції з мінімальними податковими ставками. Це створює ситуацію, коли економічна рентабельність стає інструментом податкового планування, а не об'єктивним показником ефективності.

Проблема також у тому, що економічна рентабельність залежить від методів трансфертного ціноутворення, які використовуються для її визначення. Застосування методу порівняльної неконтрольованої ціни, методу вартості чи методу розподілу прибутків може давати різні результати для тієї самої операції. Це ускладнює досягнення єдиного підходу, особливо коли податкові органи різних країн мають суперечливі позиції щодо застосування певного методу.

Парадоксальність економічної рентабельності також підсилюється у випадках трансакцій із високим рівнем невизначеності, наприклад у сфері інновацій чи високотехнологічних галузей. Тут оцінка ризиків і потенційного доходу є настільки суб'єктивною, що різні сторони можуть інтерпретувати її абсолютно по-різному. У таких випадках навіть чіткі рекомендації ОЕСР не дають змоги досягти консенсусу, що призводить до додаткових спорів і ускладнює процес регулювання.

Отже, парадоксальність економічної рентабельності в контексті міжкорпоративних трансакцій полягає у неможливості універсального підходу до її визначення, що зумовлено як складністю глобальних бізнес-моделей, так і нормативними розбіжностями між юрисдикціями. Це потребує постійного вдосконалення методологій трансфертного ціноутворення, посилення координації між податковими органами та врахування специфіки галузевих і регіональних умов для забезпечення справедливого й ефективного податкового регулювання.

2.3. Практичні аномалії у функціональному аналізі трансфертних операцій

Парадоксальність економічної рентабельності у транснаціональних трансакціях виявляє необхідність детального дослідження її основи – функціонального аналізу, який визначає внесок кожної сторони у створення вартості. Проте практична реалізація цього аналізу стикається зі значними викликами, що породжують аномалії в оцінці функцій, ризиків та активів, особливо у складних і глобально інтегрованих бізнес-моделях. Аналіз цих аномалій є ключовим для розуміння практичних труднощів у регулюванні трансфертного ціноутворення.

Функціональний аналіз є фундаментальним елементом методології трансфертного ціноутворення, який спрямований на ідентифікацію та розподіл функцій, ризиків і активів між учасниками трансакцій. Цей аналіз дозволяє податковим органам оцінити відповідність умов операцій між пов'язаними сторонами принципу "витагнутої руки". Проте практичне застосування функціонального аналізу нерідко супроводжується аномаліями, що ускладнюють його реалізацію і викликають значні труднощі як для бізнесу, так і для регуляторів.

Однією з ключових аномалій є надмірна суб'єктивність у визначенні внеску кожної сторони у створення економічної вартості. В умовах високої інтеграції бізнесу, коли функції й активи часто розподіляються між різними підрозділами у різних юрисдикціях, чітке визначення ролі кожної сторони стає складним завданням. Наприклад, у глобальних виробничих ланцюгах окремі етапи створення вартості – від досліджень і розробок до маркетингу та дистрибуції – настільки взаємопов'язані, що їх економічна оцінка може суттєво варіюватися залежно від обраного підходу.

Додатковою проблемою є оцінка ризиків, які несуть учасники трансакцій. У реальних умовах функціональний аналіз нерідко не враховує розподіл непередбачених ризиків, пов'язаних із нестабільністю ринків, регуляторними змінами чи глобальними економічними кризами. Наприклад, у фінансових трансакціях між пов'язаними сторонами часто складно обґрунтувати, який підрозділ фактично несе ризик ліквідності чи валютних коливань, що створює підґрунтя для податкових спорів.

Ще однією практичною аномалією є проблематика оцінки нематеріальних активів, які мають значний вплив на економічну сутність трансакцій. У багатьох випадках нематеріальні активи, такі як інтелектуальна власність, бренди чи патенти, створюються спільними зусиллями кількох підрозділів. Це ускладнює визначення їх справедливої вартості та відповідного внеску кожної сторони у створення цих активів. Наприклад, трансакції, що стосуються роялті чи ліцензійних платежів, часто є об'єктом суперечок через різні підходи до оцінки їх економічної суті.

Крім того, функціональний аналіз постає перед труднощами у випадках, коли трансакції мають нестандартний або інноваційний характер. Наприклад, у сфері цифрових послуг чи технологічних платформ багато бізнес-моделей не мають ринкових аналогів, що унеможлиблює використання традиційних методів порівняння. Це породжує ситуації, коли економічна суть операції залишається невизначеною, а податкові органи та компанії мають різні погляди на її оцінку.

Практичні аномалії також виникають через різний рівень підготовки податкових органів до проведення функціонального аналізу. У юрисдикціях з обмеженим адміністративним потенціалом податкові органи часто не мають достатніх ресурсів для належного аналізу складних трансакцій, що призводить до спрощеного підходу або навіть до ігнорування ключових аспектів операції. Це створює нерівність у застосуванні стандартів ОЕСР та знижує ефективність глобальної гармонізації трансфертного ціноутворення.

3. Перспективи вирішення парадоксів трансфертного ціноутворення у пост-*BEPS* контексті

У пост-*BEPS* періоді трансфертне ціноутворення постає не лише як механізм справедливого розподілу податкових надходжень, але і як стратегічний інструмент для забезпечення стабільності глобального податкового середовища. Висхідна інтеграція економік, цифровізація бізнес-процесів та підвищені вимоги до прозорості операцій підкреслюють необхідність пошуку нових підходів до вирішення проблем, що виникають у сфері трансфертного ціноутворення. Ці підходи мають враховувати як глобальні стандарти, так і локальні економічні реалії, забезпечуючи баланс між ефективністю регулювання й інтересами бізнесу.

Гармонізація національних підходів із глобальними стандартами є одним із ключових викликів у сфері трансфертного ціноутворення. Рекомендації ОЕСР, які стали основою *BEPS*-ініціатив, покликані забезпечити узгодженість між податковими системами різних країн. Проте різноманітність економічних умов, рівнів інституційної розвинутоності та політичних пріоритетів ускладнює цей процес.

Одним із перспективних механізмів гармонізації є розробка *універсальних методологій, адаптованих до специфіки регіональних і локальних економік*. Наприклад, використання фіксованих діапазонів рентабельності для окремих типів операцій, які враховують галузеву специфіку й економічні реалії юрисдикції, може значно полегшити імплементацію глобальних стандартів. Це дозволить країнам, що розвиваються, уникнути складнощів із застосуванням порівняльного аналізу через брак доступних ринкових даних.

Іншим напрямом є посилення багатосторонньої співпраці через автоматизацію обміну податковою інформацією. Розширення механізмів обміну, таких як *Country-by-Country Reporting*, дає змогу підвищити

рівень прозорості транснаціональних операцій і мінімізувати ризики подвійного оподаткування. Крім того, створення єдиних платформ для аналізу трансфертних цін, які можуть бути використані податковими органами різних країн, сприятиме уніфікації підходів і зниженню адміністративного навантаження.

Важливим елементом гармонізації є також розвиток навчальних програм для підвищення кваліфікації податкових органів. Підготовка кадрів, здатних проводити якісний функціональний аналіз і адаптувати методології до специфічних умов, є критичною для ефективного впровадження стандартів *BEPS*.

Гармонізація національних підходів формує основу для забезпечення прозорості та справедливості трансфертного ціноутворення. Проте в умовах глобальної нестабільності важливо враховувати здатність економічних систем реагувати на виклики й адаптувати трансфертні стратегії. У цьому контексті концепція "антикрихкості" (відповідний англiцизм – "антифрагільності") пропонує новий підхід до оптимізації трансфертного ціноутворення, який забезпечує не лише стійкість, але й розвиток у нестабільних умовах.

Концепція "антикрихкості", запропонована Насімом Талемом (*Taleb, 2012*), визначає здатність систем не лише витримувати зовнішні виклики, але й адаптуватися та зміцнюватися під впливом стресових факторів. У контексті трансфертного ціноутворення антикрихкість може бути застосована як інноваційний підхід до розробки стратегій, що дозволяють корпораціям та юрисдикціям ефективно функціонувати у нестабільних глобальних умовах.

Одним із ключових аспектів антикрихкості є управління ризиками. Для трансфертного ціноутворення це означає створення гнучких механізмів розподілу ризиків між підрозділами корпорацій із врахуванням глобальних економічних реалій. Наприклад, стратегічне використання внутрішньогрупових операцій для перенесення ризиків у юрисдикції з високою податковою прозорістю сприяє підвищенню стійкості компанії та зниженню ймовірності податкових спорів. Ще одним важливим фактором є адаптивність до регуляторних змін. У пост-*BEPS* умовах, коли стандарти трансфертного ціноутворення постійно оновлюються, здатність компаній оперативної змінювати свої підходи до трансфертних цін є критичною. Це може включати використання автоматизованих систем для аналізу ризиків, перегляд функціонального аналізу та застосування альтернативних методів оцінки рентабельності, таких як метод розподілу прибутку.

Крім того, антикрихкість передбачає врахування глобальних тенденцій, як-от цифровізація економіки та зростання ролі нематеріальних активів. У цьому контексті трансфертне ціноутворення має розглядатися як стратегічний інструмент для забезпечення конкурентоспроможності, що дає змогу компаніям адаптуватися до швидких змін і використовувати їх для підвищення своєї ефективності.

Антикрихкість забезпечує основу для стійкості трансфертних стратегій у мінливих умовах. Однак у світі, де технології й інформація відіграють ключову роль, наступним кроком має стати "інтелектуалізація" підходів до трансфертного ціноутворення. Пропонуємо під "інтелектуалізацією" розуміти інтеграцію новітніх інструментів і методологій для підвищення точності, швидкості й адаптивності в регулюванні трансфертних операцій.

Інтелектуалізація підходів до трансфертного ціноутворення в сучасному глобальному середовищі означає більш глибоке теоретичне обґрунтування, вдосконалення методологій і створення адаптивних механізмів регулювання, які враховують специфіку галузей, регіонів і економічних систем. В умовах постійної еволюції бізнес-моделей, посилення регуляторного контролю та зростання обсягів міжнародної торгівлі трансфертні операції потребують більш гнучких, точних і науково обґрунтованих підходів.

Одним із ключових напрямів інтелектуалізації підходів до трансфертного ціноутворення є розробка динамічних методологій для оцінки трансфертних операцій. Традиційні підходи, такі як метод порівняльної неконтрольованої ціни чи метод розподілу прибутку, часто не враховують багатовимірності сучасних трансакцій, зокрема в умовах цифрової економіки. Тому розробка комбінованих методів, які інтегрують елементи функціонального аналізу, оцінки ризиків і розподілу активів, є актуальним завданням.

Іншим важливим елементом інтелектуалізації є посилення науково-дослідної складової у розробці регуляторних стандартів. Наприклад, залучення економічних моделей, які враховують регіональну специфіку, дозволить розробляти більш реалістичні діапазони рентабельності та підвищити точність оцінок. Це забезпечить можливість врахування унікальних економічних реалій конкретних країн чи галузей, знижуючи кількість податкових спорів.

Не менш важливим є розвиток професійної підготовки податкових органів, що уможливило підвищити якість аналізу складних транснаціональних операцій. Функціональний аналіз, оцінка нематеріальних активів та розподіл ризиків потребують високої кваліфікації, оскільки саме ці аспекти часто є причиною суперечок. Інтелектуалізація трансфертного ціноутворення передбачає також створення нових підходів до навчання, які містять практичні кейси, дослідження сучасних бізнес-моделей і глибоке розуміння міжнародних стандартів. Ключовим також є впровадження механізмів прозорості та звітності, які відповідають сучасним викликам. Наприклад, уніфікація процедур звітності через використання детальних інструкцій для підготовки документації, пов'язаної з трансфертним ціноутворенням, сприятиме підвищенню довіри між податковими органами та бізнесом.

Отже, інтелектуалізація підходів до трансфертного ціноутворення базується на розвитку більш адаптивних методологій, вдосконаленні

професійної підготовки та створенні інструментів для зниження адміністративного навантаження. Це забезпечує здатність системи трансфертного ціноутворення відповідати сучасним викликам, зберігаючи її справедливість та ефективність.

Висновки

Дослідження трансфертного ціноутворення у пост-*BEPS* контексті виявило багатомірність викликів та можливостей, які виникають у процесі адаптації міжнародних стандартів до локальних умов. Результати дослідження підтвердили основну гіпотезу про те, що адаптація глобальних стандартів до локальних економічних реалій через впровадження гнучких і прозорих механізмів трансфертного регулювання підвищує ефективність податкового контролю та знижує ризики податкових спорів. Принцип "витагнутої руки", як центральний елемент трансфертного ціноутворення, зазнав значних трансформацій, зумовлених необхідністю врахування економічної складності, зростання ролі нематеріальних активів та посилення глобального регуляторного контролю.

Колізії нормативного дизайну та розбіжності між глобальними стандартами й локальними економічними реаліями вказують на потребу гармонізації підходів. Це може бути досягнуто через адаптацію стандартів ОЕСР, врахування специфіки юрисдикцій і вдосконалення механізмів обміну податковою інформацією. Зниження регуляторних конфліктів дозволить забезпечити більш ефективне впровадження рекомендацій *BEPS* і підвищить прозорість транснаціональних трансакцій.

Парадокси економічної рентабельності й аномалії функціонального аналізу виявили ключові слабкі місця у процесі регулювання трансфертного ціноутворення. Розбіжності у методології, труднощі в оцінці нематеріальних активів і суб'єктивність розподілу функцій та ризиків підкреслюють необхідність удосконалення наявних підходів. Розробка нових методів оцінки, більш тісна співпраця між юрисдикціями та підвищення кваліфікації податкових органів є критичними для мінімізації спорів та забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень. Перспективи вирішення цих проблем включають гармонізацію національних підходів із глобальними стандартами, впровадження принципів "антикрихкості" й інтелектуалізацію трансфертного ціноутворення. Створення адаптивних, прозорих і гнучких механізмів дасть змогу не лише вирішити поточні парадокси, але й забезпечити довгострокову стабільність у сфері трансфертного регулювання. У підсумку, трансфертне ціноутворення в пост-*BEPS* контексті стає стратегічним інструментом глобального податкового регулювання. Його подальший розвиток залежить від комплексного підходу до вирішення наявних проблем, що передбачає гармонізацію стандартів, адаптацію до динамічних умов економіки та впровадження інноваційних підходів до регулювання. Лише у такий спосіб можливо забезпечити ефективність, прозорість і справедливість у глобальному податковому середовищі.

Перспективи подальших досліджень передбачають глибший аналіз впливу цифрової трансформації на методологію трансфертного ціноутворення, зокрема оцінку цифрових і нематеріальних активів у межах транснаціональних компаній. Окрему увагу слід приділити розробці алгоритмізованих підходів, які дозволять автоматизувати функціональний аналіз, зменшити суб'єктивність рішень і підвищити прозорість процесів. Іншим напрямом є розробка адаптивних моделей регулювання, які враховують економічну та правову специфіку різних юрисдикцій, і дослідження можливостей інтеграції трансфертного ціноутворення з концепцією *ESG* (екологічного, соціального й управлінського впливу). Лише через розвиток цих напрямів можливо забезпечити ефективність, прозорість і справедливість у глобальному податковому середовищі, яке динамічно змінюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Barker, J., Asare, K., & Brickman, S. (2017). Transfer pricing as a vehicle in corporate tax avoidance. *Journal of Applied Business Research*, 33(1), 9–16. <https://doi.org/10.19030/jabr.v33i1.9863>

Clausing, K. (2016). The Effect of Profit Shifting on the Corporate Tax Base in the United States and Beyond. *National Tax Journal*, 69(4), 905–934.

Collier, R., & Andrus, J. (2017). *Transfer Pricing and the Arm's Length Principle After BEPS*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/law/9780198802914.001.0001>

De Mooij, R., Liu, L., & Prihardini, D. (2019). An Assessment of Global Formula Apportionment. *Working Paper*, (213). <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2019/wpiea2019213-printpdf.ashx>

Devereux, M. P., Bares, F., Clifford, S. et al. (2020). *The OECD Global Anti-Base Erosion Proposal*. Oxford University Centre for Business Taxation.

Fuest, C., Hugger, F., & Neumeier, F. (2022). Corporate profit shifting and the role of tax havens: Evidence from German country-by-country reporting data. *Journal of Economic Behavior & Organization*, (194), 454–477. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.11.016>

Kraievskiy, V. M., Smirnova, O. M., & Muravskiy, O. Yu. (2024). Comparative analysis of transfer pricing legislation in the regulatory framework of EU member states. *Economics of Systems Development*, 6(2), 10–16. <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-2-2>

Taleb, N. N. (2012). *Antifragile: Things That Gain from Disorder*. Random House.

Греца, Я. (2023). Правова характеристика агресивного податкового планування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (75). <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.37>

Gretsa, Ya. (2023). Legal characteristics of aggressive tax planning. *Scientific bulletin of the Uzhhorod National University*, (75). <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.37>

Красвський, В., & Муравський, О. (2023, 22 червня). Звітність із трансфертного ціноутворення: виникнення та розвиток. *Інвестиції: практика та досвід*, (12). <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.12.46>

Kraievskiy, V., & Muravskiy, O. (2023, June 22). Transfer pricing reporting: emergence and development. *Investments: practice and experience*, (12). <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.12.46>

Красевський, В., & Муравський, О. (2023, травень). Обліково-податкова природа трансфертного ціноутворення. <i>Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"</i> . Серія: "Економічні науки", 5(73). https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-5-8906	Kraievskiy, V., & Muravskiy, O. (2023, May). Accounting and tax nature of transfer pricing. <i>International scientific journal "Internauka"</i> . Series: "Economic Sciences", 5(73). https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-5-8906
Красевський, В., & Муравський, О. (2023, 30 червня). Ризикоорієнтований підхід в системі податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. <i>Український економічний часопис</i> , (1). https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-1-4	Kraievskiy, V., & Muravskiy, O. (2023, June 30). Risk-oriented approach in the system of tax control over transfer pricing. <i>Ukrainian Economic Journal</i> , (1). https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-1-4
Красовський, В. (2019). План BEPS як переломний момент міжнародної податкової співпраці: стан та перспективи втілення. <i>Право та інноваційне суспільство</i> , 1(12). https://doi.org/10.31359/2309-9275-2019-12-1-37	Krasovskiy, V. (2019). The BEPS plan as a turning point in international tax cooperation: the state and prospects of implementation. <i>Law and Innovative Society</i> , 1(12). https://doi.org/10.31359/2309-9275-2019-12-1-37
Пасічний, М. (2024). Трансфертне ціноутворення у системі пріоритетів податкової політики. <i>Економіка та суспільство</i> , (65). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126	Pasichnyi, M. (2024). Transfer pricing in the system of tax policy priorities. <i>Economy and Society</i> , (65). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126
Пирога, С. (2024). Реформи трансфертного ціноутворення в контексті BEPS: проблеми залишаються. <i>Право і безпека</i> , 1(92). https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.15	Pyroga, S. (2024). Transfer pricing reforms in the context of BEPS: problems remain. <i>Law and security</i> , 1(92). https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.15
Скорик, М., & Мискін, Ю. (2024). Ризикоорієнтоване управління в системі контролю трансфертного ціноутворення компанії. <i>Механізм регулювання економіки</i> , 1(103). https://doi.org/10.32782/mer.2024.103.07	Skoryk, M., & Myskin, Yu. (2024). Risk-based management in the company's transfer pricing control system. <i>Mechanism of an economic regulation</i> , 1(103). https://doi.org/10.32782/mer.2024.103.07
Фарат, О., Косовська, В., & Козак, І. (2022). Дослідження законодавчих змін трансфертного ціноутворення в Україні. <i>Економіка та суспільство</i> , (44). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-77	Farat, O., Kosovska, V., & Kozak, I. (2022). Study of legislative changes of the transfer pricing in Ukraine. <i>Economy and Society</i> , (44). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-77
Федорченко, О., & Стащенко, Ю. (2020). План дій BEPS: ключові напрями імплементації. <i>Наукові праці НДФІ</i> , (4). https://doi.org/10.33763/npndfi2020.04.119	Fedorchenko, O., & Stashenko, Yu. (2020). BEPS action plan: key areas of implementation. <i>Scientific papers of RFI</i> , (4). https://doi.org/10.33763/npndfi2020.04.119

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Поліщук С. Парадокси трансфертного ціноутворення у пост-BEPS епоху. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2025. № 1. С. 75–93. Серія: Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)0](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)0)

Надійшла до редакції 25.12.2025.

Прийнято до друку 20.01.2025.

Публікація онлайн 12.03.2025.

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

DOI: 10.31617/3.2025(138)06

УДК 339.5:338.432

СТЕПАНЕНКО Сергій,

д. е. н., доцент,
доцент кафедри економічної
кібернетики та управління економічною
безпекою
Харківського національного університету
радіоелектроніки
пр. Науки, 14, м. Харків, 61166, Україна
sergii.stepanenko@nure.ua

STEPANENKO Sergii,

Doctor of Sciences (Economics),
Associate Professor, Associate Professor
at the Department of Economic Cybernetics
and Economic Security Management
Kharkiv National University of Radio
Electronics
14, Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6132-328X

ЛАРИНА Тетяна,

д. е. н., професор,
професор кафедри економіки та бізнесу
Державного біотехнологічного
університету
вул. Алчевських, 44, м. Харків, 61002, Україна
lrf-2010@ukr.net

LARINA Tetiana,

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor at the Department of Economics
and Business
State Biotechnological University
44, Alchevskikh St., Kharkiv, 61002, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3149-8430

НЕПРАН Андрій,

к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки
і підприємництва
Харківського національного автомобільно-
дорожнього університету
вул. Ярослава Мудрого, 25, м. Харків,
61002, Україна
nepran@gmail.com

NEPRAN Andrii,

PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Economics and Entrepreneurship
Kharkiv National Automobile and Highway
University
25, Yaroslav Mudryi St., Kharkiv, 61002,
Ukraine
ORCID: 0000-0002-8329-7123

ЦІНОВІ ТРЕНДИ У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДУКЦІЄЮ

Здійснено оцінку впливу цінового фактора на динаміку зовнішньої торгівлі агропродукцією України. Висунуто гіпотезу, що ціновий фактор протидіє нарощуванню фізичного експорту аграрної продукції, наслідком чого є уповільнення зростання доходів від зовнішньої торгівлі агропродукцією. Доведено, що одним із ключових наслідків погіршення умов торгівлі стало зниження купівельної

PRICE TRENDS IN WORLD AGRICULTURAL TRADE

The impact of the price factor on the dynamics of foreign trade in the agricultural products of Ukraine is evaluated. The hypothesis is put forward that the price factor counteracts the increase in physical exports of agricultural products, resulting in a slowdown in the growth of revenues from foreign trade in agricultural products. It is proved that one of the key consequences of the deterioration

Copyright © Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

спроможності експортованої продукції, що спричинило значні фінансові втрати товаровиробників. Зокрема, протягом останніх років спостерігається стійка тенденція до зниження світових цін на основні види української агропродукції, що є одним із визначальних факторів погіршення торговельних умов. Кількісна оцінка впливу змін у структурі та динаміці торгівлі на доходи аграрного сектору засвідчила, що у 2023 р. загальні втрати від несприятливих умов торгівлі становили 4.4 млрд дол. США, лише за експортом зернових культур втрати сягнули 2.9 млрд дол. США. На основі факторного аналізу встановлено, що навіть нарощування фізичних обсягів експорту не змогло компенсувати втрати торговельного доходу, зумовлені зниженням цін. Більше того, результати дослідження торговельного балансу сільськогосподарської продукції свідчать, що зростання експорту супроводжується ще більш стрімким збільшенням обсягів імпорту, що призводить до погіршення загальної динаміки зовнішньоторговельного сальдо галузі. Результати дослідження ставлять під сумнів ефективність державної стратегії, орієнтованої на нарощування фізичних обсягів експорту як основного механізму розвитку аграрного сектору. Такий підхід не враховує необхідності підвищення доданої вартості продукції та диверсифікації ринків збуту, що є критично важливим в умовах посилення глобальної конкуренції. Натомість стратегія розвитку галузі має передбачати стимулювання виробництва високотехнологічної продукції, розширення переробної промисловості та формування ефективних механізмів захисту національного виробника на зовнішніх ринках. Отже, проведене дослідження підтверджує необхідність переосмислення підходів до формування зовнішньоекономічної політики України у сфері аграрного експорту, що має базуватися не лише на кількісному збільшенні постачання, а й на якісних змінах у структурі виробництва та торгівлі.

Ключові слова: аграрний сектор, експорт, імпорт, умови торгівлі, сальдо торговельного балансу, зернові й олійні культури.

JEL Classification: F47, O18, O19, R58.

Вступ

Однією з проблем розвитку аграрного сектору економіки України є розширення експортного потенціалу галузі. Стратегічною ціллю, визначеною Національною економічною стратегією на період до 2030 р., є збільшення обсягів експорту аграрної продукції до 40 млрд дол. США. Проте зростання фізичного обсягу експорту сільськогосподарської продукції не забезпечує відповідного збільшення надходжень. Більше того, за багатьма видами сільськогосподарської продукції Україна має від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, особливо за продукцією тваринництва. Попри спроби державних органів влади змінити цю тенденцію, ситуація залишається незадовільною. Серед причин може бути ціновий

of trade conditions was the decline in the purchasing power of exported products, which caused significant financial losses for producers. In particular, in recent years, there has been a steady downward trend in world prices for the main types of Ukrainian agricultural products, which is one of the determining factors in the deterioration of trade conditions. The quantitative assessment of the impact of changes in the structure and dynamics of trade on agricultural sector revenues showed that in 2023 the total losses from unfavourable terms of trade amounted to USD 4.4 billion, including USD 2.9 billion in grain exports alone. Based on the factor analysis, it was found that even the increase in physical export volumes could not compensate for the losses of trade income caused by the decline in prices. Moreover, the results of the study of the trade balance of agricultural products show that export growth is accompanied by an even more rapid increase in imports, which leads to a deterioration in the overall dynamics of the industry's foreign trade balance. The study results call into question the effectiveness of the state strategy focused on increasing physical exports as the main mechanism for developing the agricultural sector. This approach does not take into account the need to increase the added value of products and diversify markets, which is critical in the face of increasing global competition. Instead, the sector's development strategy should include stimulating the production of high-tech products, expansion of the processing industry, and the formation of effective mechanisms to protect domestic producers in foreign markets. Thus, the study confirms the need to rethink approaches to the formation of Ukraine's foreign economic policy in the field of agricultural exports, which should be based not only on a quantitative increase in supply but also on qualitative changes in the structure of production and trade.

Keywords: agricultural sector, exports, imports, terms of trade, trade balance, grains and oilseeds.

фактор, який суттєво впливає на торговельні доходи від експорту й імпорту. Зміна цін може суттєво вплинути на доходи від зовнішньої торгівлі, а з огляду на високу залежність українського експорту від декількох видів продукції – може бути вирішальним фактором виникнення торговельного дефіциту за продукцією сільського господарства. Актуальність цієї проблеми зростає у зв'язку з масштабними інвестиціями в аграрний сектор економіки України та збільшенням від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами, яке у 2023 р. становило 29.1 млрд дол. США. Відтак, оцінка впливу цінового чинника на динаміку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору набуває особливої важливості.

Основою наукових поглядів, які спрямовані на стійке економічне зростання країни, є положення про пріоритетний розвиток експорту сільськогосподарської продукції (Федулова, 2024; Наконечна, 2019; Гуменюк, 2023; Дяченко та ін., 2022). Ця точка зору, без урахування міжгалузевих зв'язків у зовнішній торгівлі, є дуже небезпечною та помилковою, несе значні ризики для розвитку національної економіки. На наш погляд, це твердження стало економічною догмою, без подолання якої неможливий дійсний аналіз стратегії економічного розвитку. Дуже небезпечною вона є й у суто практичному вимірі.

Проблемам зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки України присвячені праці багатьох економістів, зокрема Духницького та Пугачова (2024), Могильного (2024), Тімченко (2023), Наконечної (2019), Лисак та Андреєвої (2017), Вдовенко та ін. (2023), Гуменюка (2023), Дяченка та ін. (2022), Скопенко (2023) та ін. Так, у праці Духницького та Пугачова (2024) здійснено оцінку ефективності експорту з України сільськогосподарської продукції (груп 1–24 УКТЗЕД). Як зауважили автори, основними товарними групами в експорті продовольства до Азії є зернові (1701 млн дол. США), рослинні олії та тваринні жири (1338 млн дол. США), олійні культури (221 млн дол. США).

Досліджуючи зовнішню торгівлю аграрного експорту за 2000–2020 рр., Могильний (2024) зазначав: "У структурі експорту аграрної продукції (групи 1–24 УКТЗЕД) на продукти підгрупи "Рослинного походження" припадає від 50.7% до 53.6%", при цьому спостерігається значне відставання від експорту сировини за групою "Готові харчові продукти".

За останні роки ситуація суттєво не змінилася. За дослідженнями Тімченко (2023), у 2022 р. на продукцію рослинного походження припадало 9.23 млрд дол. США, або ж 38.9 % загального експорту продукції АПК. Водночас експорт продукції тваринництва був значно меншим, і у 2023 р. він становив лише 0.7 млрд дол. США. Як зауважив Таршин (2023), за п'ять років (2017–2022 рр.) 19 країн світу збільшили свій ВВП в аграрному секторі в 1.5 раза, а Гвінея та Ангола – вдвічі. Україна ж отримала лише 15% зростання. Проблемам нарощування експорту продукції тваринництва присвячено працю Тулуш та ін. (2022).

У процесі дослідження динаміки зовнішньої торгівлі продукцією АПК багато економістів зазначали негативний вплив цінового фактора на динаміку зовнішньої торгівлі. Незбалансованість зовнішньої торгівлі проявляється у невідповідності показників експортної та імпоротної квот оптимальним рівням, наявності негативного сальдо зовнішньої торгівлі, сировинній орієнтації експорту та високотехнологічній орієнтації імпорту товарів (Миценко та ін., 2021). Аналізуючи динаміку зовнішньої торгівлі продукцією АПК, Федулова (2024) визначає, що загалом для України коефіцієнт покриття імпорту експортом у 2022 р. становив 0.8, тобто обсяги експорту – менші за імпорт, що є негативною тенденцією. Зважаючи на динаміку факторів впливу на зовнішню торгівлю продукцією аграрного сектору, дослідниця вказує, що для 7 із 24 товарних груп продовольчих товарів та сировини для їх виробництва відповідно до *Harmonized System (HS)* відбулося покращання цінових умов торгівлі порівняно з 2021 р. – ці продукти увійшли до першої і третьої груп; ще для 10 помітне покращання кількісних умов торгівлі – вони увійшли до першої і другої груп. Зі свого боку, здійснюючи аналіз динаміки цін, Патики (2021) робить висновок: "Ціновий індекс умов торгівлі засвідчує ще гіршу ситуацію – ціни на експортні товари зростали темпами повільнішими, ніж на імпортні".

У своїй праці, присвяченій аналізу динаміки зовнішньої торгівлі аграрного сектору, *Dukhnytskyi & Pugachov* (2024) доходять висновку, що загальний баланс зовнішньої торгівлі є позитивним, експорт значно перевищує імпорт (на 14 899 млн дол. США у 2023 р.), але результат є вже протилежним для більшості товарних груп. Розглядаючи структурні зрушення в експорті аграрної продукції, *Leshchenko* (2023) зазначала, що вартість експорту через країни Європейського Союзу зросла до 50–60%, що значною мірою зумовлено втратою доступу до морських портів, через які відвантажувалися провідні товари українського експорту. Низка авторів (*Mostova & Hutorov*, 2023; *Kasperska et al.*, 2025), досліджуючи рівень продовольчої безпеки, встановили, що військові дії в Україні порушили стабільне функціонування агропродовольчих ринків і поставили під загрозу постачання до країн ЄС. На основі авторегресійної моделі *Goyal et al.* (2024) довели, що через військові дії зросла ціна на нафту, і опосередковано – на аграрну продукцію.

Дослідженню імпоротної залежності країн ЄС від українського експорту аграрної продукції приділено увагу у праці *Nifatova et al.* (2024). Проводячи аналіз впливу експорту агропродовольчої продукції на грошово-кредитну сферу України, *Kovalenko et al.* (2024) роблять висновок, що експорт продуктів харчування та сировини для їх виробництва може суттєво укріпити національну валюту в довгостроковій перспективі. *Feenstra & Hanson* (1996), які одними з перших виявили феномен вертикальної спеціалізації (аутсорсингу), запропонували як її

кількісний індикатор імпорту складову експорту. Зв'язок між цінами на внутрішньому ринку та ринках основних торговельних партнерів досліджувався у працях *Fackler & Goodwin* (2001).

Аналізуючи фактори, які впливають на динаміку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією, більшість авторів обмежувалися порівнянням індексів цін експорту та імпорту. Роблячи висновок про погіршення умов торгівлі, економісти формують свої висновки переважно саме на підставі порівняння індексів цін. Це, безумовно, важливі показники, на основі яких встановлюють зміну умов зовнішньої торгівлі. Але ці індекси, взяті самі по собі, не дозволяють встановити масштаби торговельного прибутку (або збитку) від погіршення умов торгівлі. Проте у дослідженнях Духницького та Пугачова (2024), Могильного (2024), Тімченко (2023), Наконечної (2019), Лисак та Андрєєвої (2017), Вдовенко та ін. (2023), Гуменюка (2023), Дяченка та ін. (2022), Скопенко (2023), Тулуш (2022) та ін., присвячених зовнішньоекономічній діяльності аграрного сектору, зроблено недостатньою мірою ґрунтовний аналіз цієї проблеми. Натомість кількісна оцінка фінансових результатів від зовнішньоторговельної діяльності є важливим елементом, на основі якого можна визначити помилки у державній стратегії розвитку аграрного сектору та ввести до стратегії певні корективи.

На жаль, рішення державних органів управління щодо пріоритетності нарощування експортного потенціалу аграрного сектору, які не базуються на економічних розрахунках і обґрунтуваннях, дуже "дорого коштують" національній економіці, призводять до масштабних втрат, зростання ризиків у зовнішньоекономічній діяльності. Зокрема, у Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р. зазначається: "Виробництво та експорт сировинних товарів (зернових та олійних культур і рослинної олії) не повинні скорочуватися, оскільки вони є висококонкурентними видами продукції та важливими джерелами надходження іноземної валюти" (Постанова Кабінету Міністрів України № 1163-р, 2024, 15 листопада). Проте слід констатувати, що такий висновок є недостатньо обґрунтованим і дещо поверхневим, оскільки не базується на ґрунтовних економічних розрахунках. Крім того, у розділі "Стимулювання торгівлі та диверсифікація експорту" вказаного документа взагалі відсутня стратегія розвитку експорту та переходу від зовнішньої торгівлі сировинними товарами на товари промислової переробки.

Мета статті – здійснити кількісну оцінку зміни торговельних доходів від експорту та імпорту продукції аграрного сектору за рахунок цінового фактора, а також довести, що переваги у нарощуванні фізичного експорту сировинних видів аграрної продукції втрачаються через погіршення умов торгівлі, зменшення внутрішнього виробництва продукції тваринництва та зростання її імпорту.

Відповідно до поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

- оцінити сальдо зовнішньої торгівлі за основними видами сільськогосподарської продукції;
- визначити зміни умов торгівлі за останній період;
- розрахувати економічний ефект для України від зміни цінової кон'юнктури у зовнішній торгівлі продукцією сільського господарства;
- визначити вигаш або умовні втрати від зміни умов торгівлі за окремими групами продукції сільського господарства;
- оцінити співвідношення між експортом і загальним обсягом імпорту, включно з імпортом продукції, що споживається сільським господарством.

Окреслена мета спонукає до формулювання гіпотези щодо можливості кількісно визначити вплив цінового фактора на динаміку зовнішньоторговельних доходів, що дасть змогу оцінити перспективи нарощування експорту сільськогосподарської продукції.

У процесі досягнення мети досліджень використано наукові методи: системний аналіз (при визначенні впливу умов торгівлі на стан торговельного балансу); класифікація та узагальнення (при характеристиці цінового фактора у зовнішньоторговельній діяльності), індексний метод (при оцінці торговельного доходу або втрат національної економіки від погіршення умов торгівлі), економічний аналіз – при розрахунку торговельних втрат (доходів) від зміни цінового фактора.

Матеріалами дослідження слугували статистичні дані Державної служби статистики України за 2019–2023 рр.

В основній частині статті розглянуто такі питання: у першому розділі проведено аналіз динаміки зовнішньоторговельного сальдо та умов торгівлі за основними групами сільськогосподарської продукції; у другому – здійснено кількісну оцінку впливу цінового фактора на зовнішньоторговельні доходи від експорту та імпорту, а також визначено співвідношення між експортом та імпортом сільського господарства з урахуванням міжгалузевих зв'язків.

1. Стан зовнішньої торгівлі та зміна умов торгівлі продукцією сільського господарства

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль у розвитку сільського господарства України. Участь аграрного сектору в зовнішньоторговельній діяльності сприяє посиленню міжнародних економічних зв'язків, розширює сферу національного капіталу, збільшує його потенційні можливості до концентрації, виступає важливим фактором формування доходів суб'єктів аграрного бізнесу. В сучасних умовах зовнішня торгівля розширює межі національних ринків збуту і водночас є важливим фактором нагромадження грошового капіталу.

Роль зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією значною мірою визначається тим, що саме аграрний сектор довгий період розвивається на експортно орієнтованій моделі розвитку. Значна частина продукції сільського господарства, передусім рослинництва, реалізується за межами країни. Так, за даними Державної служби статистики України (б. д.), основними експортними культурами залишаються зернові та олійні культури, частка яких у загальному обсязі експорту аграрної продукції за 2019–2023 рр. становила близько 90% від загального обсягу експорту.

В Україні внаслідок експортно орієнтованого розвитку сільського господарства протягом тривалого часу зберігається позитивна динаміка у співвідношенні між експортом та імпортом (*табл. 1*).

Таблиця 1

Сальдо в торгівлі товарами аграрного сектору економіки України за 2019–2023 рр., млн дол. США

Товар за УКТЗЕД	2019	2020	2021	2022	2023
Живі тварини	-14.1	-29.4	-50.5	-23.7	-50.0
М'ясо та їстівні субпродукти	+553.3	+487.1	+631.0	+713.8	+751.2
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	+284.4	+118.1	-6.1	+203.9	+113.3
Інші продукти тваринного походження	-7.1	-7.4	-5.4	-12.2	-13.2
Овочі	-27.9	-94.4	-53.8	-249.8	-260.2
Їстівні плоди та горіхи	-413.0	-557.2	-467.5	-349.8	-555.4
Зернові культури	+9452.5	+9231.8	+12 177.7	+8954.5	+8187.4
Насіння і плоди олійних рослин	+2162.4	+1454.3	+1985.8	+3398.5	+2408.4
Рослинні матеріали для виготовлення	+51.5	+46.7	+16.8	+31.6	+44.3
Разом	12 042.0	10 649.6	14 228.1	12 666.6	10 625.8

Джерело: побудовано автором за даними Держстату (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

Аналіз даних *табл. 1* свідчить, що в цілому за основними видами сільськогосподарської продукції позитивне сальдо зовнішньої торгівлі за 2019–2023 рр. коливалося в межах 10.6–14.2 млрд дол. США. Позитивне сальдо у зовнішній торгівлі аграрною продукцією формується переважно за рахунок двох основних експортних груп товарів: зернові культури та насіння олійних рослин. Попри значний обсяг позитивного сальдо, його абсолютна величина за зерновими культурами скоротилася у 2021 р. порівняно з 2023 р. на 4 млрд дол. США (або на 67.2%). Негативною є тенденція до зростання від'ємного сальдо за багатьма

групами товарів. Зокрема, за 2019–2023 рр. від’ємне сальдо у торгівлі живими тваринами зросло у 3.5 раза, іншими продуктами тваринного походження – в 1.9 раза. Особливо загрозливою стала тенденція до стрімкого зростання від’ємного сальдо у торгівлі овочами, яке за досліджуваний період зросло у 9.3 раза.

На перший погляд, ситуація виглядає обнадійливою, оскільки позитивне сальдо в зовнішній торгівлі основними видами аграрної продукції є досить значним і дозволяє компенсувати від’ємне сальдо за деякими групами товарів. Однак це лише на перший погляд.

Важливу роль у формуванні торговельних доходів від зовнішньої торгівлі відіграє ціновий фактор, або умови торгівлі. Якщо ціни на експортні товари зростають швидше, ніж на імпортні, то країна отримує торговельний прибуток і має можливість менше експортувати для оплати такого ж обсягу імпорту. Випередження зростання цін на імпортовані товари порівняно з цінами на експортовані товари та послуги веде до протилежного результату. В Україні для вимірювання умов торгівлі розраховують індекс умов торгівлі. Свого часу один із патріархів сучасної теорії міжнародної торгівлі Дж. Бхагваті окреслив умови, за яких потенційно може формуватися так зване збіднююче зростання в умовах міжнародної торгівлі. Серед них – погіршення умов торгівлі (*Bhagwati, 1958*).

Умови торгівлі кількісно визначаються на підставі розрахунку індексу умов торгівлі. Цей індекс обчислюється як співвідношення динаміки експортних та імпортних цін на товари за певний період часу. В Україні порядок розрахунку індексів цін зовнішньої торгівлі встановлено Методичним положенням (Наказ Держкомстату № 419, 2005, 9 грудня).

Динаміку індексів фізичного обсягу та цін експорту й імпорту основних видів аграрної продукції наведено в *табл. 2*.

Аналіз даних *табл. 2* дає змогу зробити висновок, що у 2023 р. спостерігалось різке падіння експортних цін, особливо за основними експортними групами товарів. Так, ціни на зернові культури знизилися на 25.9%, на насіння олійних рослин – на 26.2%. Деяко меншими темпами знижувалися ціни на продукцію тваринництва. Водночас відбувалося форсоване нарощування фізичного обсягу товарів. Зокрема, обсяг експорту зернових культур зріс на 23%, насіння олійних культур – на 1.7%. Суттєво збільшився обсяг овочів та рослинних матеріалів. У 2022 р. саме цінова кон’юнктура на зовнішніх ринках була для українських експортерів значно кращою, на відміну від проблем логістичної кон’юнктури, викликаних збройною агресією проти України.

Протилежним чином змінювалися ціни на імпортні товари аграрного сектору. Зростання цін відбувалося практично за всіма групами товарів (за винятком зернових культур). Аналогічна ситуація спостерігалась і в попередніх періодах із деякими відмінностями.

Таблиця 2
Індекси фізичного обсягу та середніх цін у зовнішній торгівлі аграрною продукцією в Україні за 2021–2023 рр., %

Товар за УКТЗЕД	Експорт						Імпорт					
	2021		2022		2023		2021		2022		2023	
	Індекс фізичного обсягу	Індекс цін	Індекс фізичного обсягу	Індекс цін	Індекс фізичного обсягу	Індекс цін	Індекс фізичного обсягу	Індекс цін	Індекс фізичного обсягу	Індекс цін	Індекс фізичного обсягу	Індекс цін
Живі тварини	67.2	118.1	93.3	101.8	86.8	90.8	108.3	114.3	80.0	85.7	114.8	112.2
М'ясо та їстівні субпродукти	103.6	125.1	81.9	133.3	102.8	93.9	122.4	105.3	82.7	118.4	60.9	110.4
Молоко та молочна продукція, яйця птиці; натуральний мед	69.7	127.3	96.4	124.0	103.8	86.0	118.0	105.7	56.7	113.7	106.7	109.6
Інші продукти тваринного походження	109.7	133.2	51.7	124.2	85.9	102.5	110.4	111.4	59.6	158.1	63.5	153.3
Овочі	90.9	128.6	51.4	101.6	120.6	91.7	95.7	99.6	108.3	129.9	84.3	125.6
Їстівні плоди та горіхи	115.4	133.9	86.0	98.9	102.9	79.7	104.0	101.0	62.7	126.5	107.3	114.2
Зернові культури	99.3	132.1	73.5	100.4	123.0	74.1	95.7	108.4	69.5	133.0	81.7	95.1
Насіння і плоди олійних рослин	88.3	149.8	173.6	88.9	101.7	73.8	110.2	105.0	73.4	108.9	107.2	107.6
Рослинні матеріали для виготовлення	25.2	153.1	97.9	187.2	153.1	88.8	177.2	122.7	77.7	160.1	64.9	100.7

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

У результаті протилежної динаміки експортних та імпортних цін значно погіршилися умови торгівлі, особливо за основними експортними товарними групами (табл. 3).

Таблиця 3

Індекси умов торгівлі у зовнішній торгівлі продукцією аграрного сектору України за 2019–2023 рр., %

Товар за УКТЗЕД	2019	2020	2021	2022	2023	Загалом
Живі тварини	98.8	101.3	113.2	118.8	81.0	101.7
М'ясо та їстівні субпродукти	88.9	91.2	118.8	112.7	85.0	98.4
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	106.7	111.2	120.4	109.1	78.4	104.1
Інші продукти тваринного походження	92.6	83.8	119.5	78.5	66.9	86.6
Овочі	99.9	99.3	129.2	78.2	73.0	93.9
Їстівні плоди та горіхи	94.3	108.3	132.6	78.2	69.8	94.1
Зернові культури	98.7	99.6	121.9	75.5	78.0	93.3
Насіння і плоди олійних рослин	87.3	105.9	142.6	81.7	69.2	94.3
Рослинні матеріали для виготовлення	133.6	73.0	124.8	116.9	88.2	104.6

Джерело: побудовано автором за даними Держстату (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

В Україні в 2019–2023 рр. (за винятком 2021 р.) за більшістю товарних груп простежується погіршення умов торгівлі. Підтвердженням цього є значення індексу умов торгівлі, величина якого менше ніж 100. Це означає, що практично за усіма видами продукції аграрного сектору спостерігається негативна динаміка цін зовнішньої торгівлі.

Але однієї констатації факту погіршення умов торгівлі недостатньо. Вагомого значення набуває кількісна оцінка втрат суб'єктів аграрного бізнесу від погіршення умов торгівлі.

2. Розрахувати економічний ефект для України від зміни цінової кон'юнктури у зовнішній торгівлі продукцією сільського господарства

Розрахунок торговельного виграшу (або втрат) від зміни умов торгівлі здійснюється на підставі індексного аналізу. Оцінка торговельного виграшу від зміни цін ґрунтується на розрахунках індексів фізичного обсягу (I_q) й індексу цін (I_p) та взаємозв'язку між ними.

Індекс фізичного обсягу розраховується за формулою Лайспейреса:

$$I_q = \frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0}, \quad (1)$$

де p_0 і p_1 – середні ціни експорту та імпорту базисного і звітного періоду;

q_0 – кількість товарів у базисному періоді.

Індекс цін розраховується за формулою Пааше з вагами звітнього періоду:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \quad (2)$$

де q_1 – кількість товарів у звітному періоді.

Отже, вартість фіксованого обсягу продукції в цінах поточного періоду становитиме $\sum q_1 p_0 = I_q \sum q_0 p_0$. Звідси приріст вартості продукції за рахунок зміни фізичного обсягу ΔW_q можна визначити так:

$$\Delta W_q = I_q \sum q_0 p_0 - \sum q_0 p_0.$$

На основі індексу цін можна обчислити вплив цінового фактора на зміну вартості продукції. Покажемо порядок розрахунку. Індекс цін визначається як

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \text{ то } \sum p_0 q_1 = I_p \sum q_1 p_1.$$

Звідси приріст вартості продукції за рахунок цінового фактора ΔW_p становитиме $\Delta W_p = \sum p_1 q_1 - I_p \sum p_0 q_1$. У загальному вигляді приріст продукції буде $\Delta W_{qp} = \Delta W_q + W_p$.

Взаємозв'язок між індексами фізичного обсягу та цін можна визначити так:

$$I_{qp} = I_q \cdot I_p, \text{ або}$$

$$\frac{\sum q_1 p_0}{\sum q_0 p_0} \cdot \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0}. \quad (3)$$

Наведемо приклад розрахунку впливу зміни фізичного обсягу та середніх цін на зміну вартості експорту за овочами. Загальний приріст вартості експорту за 2023 р. становив 10864.5 тис. дол. США (113532.5 – 102670.7). Приріст вартості експорту становитиме:

- за рахунок зміни фізичного обсягу продукції:
 $\Delta W_q = 102670.7 \cdot 1.206 - 102670.7 = 21150.2$ тис. дол. США;
- за рахунок зміни середніх цін:
 $\Delta W_p = 113532.5 - \frac{113532.5}{0.917} = -10285.7$ тис. дол. США

Зробимо перевірку розрахунків: $21150.2 + (-10285.7) = +10864.5$ тис. дол. США. Отже, розрахунки приросту за окремими факторами відповідають величині загального приросту, що підтверджує правильність їх обчислення. З метою більш точного розрахунку приріст вартості експорту (імпорту) за рахунок цін можна визначити шляхом віднімання від загального приросту вартості експорту величини

приросту за рахунок фізичного обсягу експорту (імпорту), тобто $\Delta W_p = \Delta W_{qp} - \Delta W_q$.

Аналогічні розрахунки торговельного виграшу або втрат від зміни умов торгівлі більш детально визначено в одній з попередніх робіт (Гурова & Непран, 2017).

Результати розрахунків економічного ефекту для України від зміни цінової кон'юнктури зовнішньої торгівлі за основним експортним товаром – зерновими культурами наведено в *табл. 4*.

Таблиця 4

Економічний ефект для України від зміни цінової кон'юнктури
у зовнішній торгівлі сільськогосподарськими культурами

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Експорт товарів у поточних цінах, млн дол. США	9633.3	9410.7	12343.8	9108.2	8306.7
Імпорт товарів у поточних цінах, млн дол. США	180.8	178.9	166.1	153.7	119.3
Сальдо експорту та імпорту (в поточних цінах)	9452.5	9231.8	12177.7	8954.5	8187.4
Індекс цін (у %):					
експорту	99.5	108.3	132.1	100.4	74.1
імпорту	100.9	112.1	108.4	133	95.1
Експорт у цінах попереднього року, млн дол. США	9681.7	8689.4	9344.3	9071.9	11 210.1
Імпорт у цінах попереднього року, млн дол. США	179.2	159.6	153.2	115.5	125.4
Ціновий виграш (+) або програш (-) від зміни умов торгівлі, млн дол. США					
експорту	-48.4	+721.2	+2999.5	+36.3	-2903.4
імпорту	+1.6	+19.3	+12.9	+38.1	-6.1
Загальний ефект від зміни умов торгівлі (торговельний прибуток), млн дол. США	-50.0	+701.9	+2986.7	-1.8	-2897.3
Торговельний прибуток у % до сальдо балансу товарів	-0.5	7.6	24.5	-	-35.4

Джерело: побудовано автором за даними Держстату (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

Втрати від зниження цін на експорт основних груп аграрної продукції посилювалися через зростання цін на імпорт. Особливо яскраво це спостерігалось у 2023 р. У 2020–2021 рр. завдяки сприятливій ціновій кон'юнктурі зростання торговельного доходу за рахунок підвищення експортних цін відбувалося через відносно зниження цін на імпорт аграрної продукції. Ціновий дохід був отриманий за рахунок зростання цін.

Зниження цін на імпорт зернових культур за своїм абсолютним значенням було невеликим і практично не мало суттєвого впливу на кінцевий результат.

Аналогічно здійснювався розрахунок за іншими товарними групами (табл. 5).

Таблиця 5

Виграш (+) та умовні втрати (–) від зміни умов торгівлі за окремими групами сільськогосподарських товарів у 2022–2023 рр. (млн дол. США)

Товар за УКТЗЕД	2022			2023		
	експорт	імпорт	всього	експорт	імпорт	всього
Живі тварини	+0.7	–10.7	+11.1	–3.1	+8.8	–11.9
М'ясо та їстівні субпродукти	+230.8	+32.6	+198.2	–58.0	+13.3	–71.3
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	+87.5	+29.9	+57.6	–65.7	+25.4	–91.1
Інші продукти тваринного походження	+2.9	+9.9	–7.0	+0.3	+9.1	–8.8
Овочі	+1.6	+81.1	–79.5	–10.3	+76.2	–86.5
Їстівні плоди та горіхи	–3.5	+138.8	–142.3	–65.4	+110.0	–166.4
Зернові культури	+36.3	+38.1	–1.8	–2903.4	–6.1	–2897.3
Насіння і плоди олійних рослин	–469.2	+29.4	–498.5	–1001.0	+25.8	–1026.8
Рослинні матеріали для виготовлення	+15.6	+0.7	+14.9	–5.7	–	–5.7
Разом	–97.3	+349.8	–447.3	–4112.3	+262.5	–4365.8

Джерело: побудовано автором за даними Держстату (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

Ціновий фактор став причиною стрімкого зростання втрат торговельного доходу суб'єктами бізнесу за продукцією аграрного сектору. Загальна величина втрат торговельного доходу в результаті погіршення умов торгівлі зросла більш ніж у 10 разів. Найбільша частка втрат припадала на дві основні групи українського експорту аграрної продукції – зернові культури та насіння олійних рослин (89.9% від загального обсягу торговельних втрат). Варто зазначити, що внаслідок погіршення умов торгівлі втрати в абсолютному значенні спостерігалися практично за усіма групами товарів. У 2022 р. ситуація мала деякі відмінності: за зерновими культурами та насінням олійних рослин обсяг втрат торговельного доходу був значно меншим. Крім того, за продукцією тваринництва зафіксовано торговельний прибуток.

При оцінці величини торговельного виграшу (втрат) важливого значення набуває факторний аналіз приросту доходів від зовнішньої торгівлі. Факторний аналіз впливу фізичного обсягу та цін на величину торговельного доходу в зовнішній торгівлі наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Факторний аналіз приросту експорту та імпорту основних груп товарів у 2022–2023 рр., (млн дол. США)

Товар за УКТЗЕД	2022			2023		
	Всього	У тому числі за рахунок		Всього	У тому числі за рахунок	
		обсягу виробництва	цін		обсягу виробництва	цін
<i>Експорт</i>						
Живі тварини	-2.0	-2.7	+0.7	-8.2	-5.1	-3.1
М'ясо та їстівні субпродукти	+78.2	-153.0	+231.2	-31.5	+25.9	-57.3
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	73.6	-20.4	+94.0	-48.6	+17.2	-5.7
Інші продукти тваринного походження	-8.3	-11.2	+2.9	-1.8	-2.1	0.3
Овочі	-93.9	-95.6	+1.6	10.9	+21.2	-10.3
Їстівні плоди та горіхи	-55.2	-51.5	-3.7	-56.3	+9.1	-65.4
Зернові культури	-3235.7	-3271.1	35.4	-801.5	+2094.9	-2896.4
Насіння і плоди олійних рослин	+1322.5	+1792.3	-469.7	-938.2	+63.9	-1002.1
Рослинні матеріали для виготовлення	+15.2	-0.4	+15.6	+12.0	+17.8	-5.8
<i>Імпорт</i>						
Живі тварини	-28.8	-18.3	-10.5	+18.0	+9.3	+8.7
М'ясо та їстівні субпродукти	-4.6	-37.1	+32.5	-68.8	-82.1	+13.3
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	-73.6	-163.9	+237.5	-48.6	+30.3	-78.8
Інші продукти тваринного походження	-1.5	-11.5	+10.0	-0.7	-9.8	+9.1
Овочі	-102.1	+20.8	+81.3	+21.2	-55.3	76.6
Їстівні плоди та горіхи	-172.9	-311.7	+138.8	+149.3	+48.4	+100.9
Зернові культури	-12.4	-50.7	+38.2	-34.4	-28.1	-6.3
Насіння і плоди олійних рослин	-90.1	-119.5	+29.4	+51.9	+25.9	+26.0
Рослинні матеріали для виготовлення	+0.4	-0.3	+0.7	-0.7	-0.7	-

Джерело: побудовано автором за даними Держстату (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

Дані табл. 6 свідчать, що втрати від цінового фактора не змогли компенсуватися нарощуванням фізичного обсягу експорту за основними сільськогосподарськими культурами. Так, наприклад, у 2023 р. нарощування фізичного обсягу забезпечило отримання додатково трохи більше ніж 2 млрд дол. США, проте втрати від зниження цін були значно вищими, що призвело до втрат української економіки за групою "зернові культури" в обсязі 801.5 млн дол. США. Аналогічна ситуація спостерігалася за групами "насіння і плоди олійних рослин", "м'ясо та їстівні субпродукти", "їстівні плоди та горіхи". У 2022 р. ситуація була дещо іншою – за зерновими культурами скорочення фізичного обсягу експорту виступило визначальним фактором зменшення доходів, за групою "насіння і плоди олійних культур" зростання фізичного обсягу дало можливість компенсувати частину втрат від зниження цін.

Отже, можна зробити висновок, що подальше нарощування фізичного обсягу сировинного експорту основних груп товарів через

вплив цінового фактора не забезпечує отримання відповідного обсягу грошових надходжень. Це підтверджує помилковість стратегії аграрної політики, спрямованої на подальше нарощування експортного потенціалу галузі.

Спростуємо ще одним доказом помилковість стратегії нарощування експортного потенціалу сільського господарства, що визначена державними органами як один із пріоритетів. Цей висновок робиться на дещо поверхневому аналізі даних про обсяг експорту основних видів аграрної продукції та порівнянні із їх імпортом. Натомість більш глибокий економічний аналіз спростовує це твердження або робить його сумнівним. Річ у тому, що при визначенні експорту сільськогосподарської продукції як одного із основних джерел валютних надходжень необхідно врахувати, що зростання експорту сировинних видів аграрної продукції супроводжується нарощуванням імпорту техніки, добрив, паливно-мастильних матеріалів, насіння та інших видів ресурсів, які споживаються галуззю. Тому при оцінці експортного потенціалу галузі необхідно враховувати імпорт продукції, що споживається у виробничому процесі, тобто непрямий імпорт.

На підставі статистичних даних здійснено оцінку співвідношення експорту та імпорту з урахуванням виробничого споживання продукції сільським господарством (табл. 7).

Таблиця 7

Співвідношення між експортом та імпортом продукції сільським, лісовим та рибним господарством (з урахуванням непрямого імпорту)

Показник	2018	2019	2020	2021
Експорт, млн грн	267 614	329 968	315 305	432 494
Імпорт, млн грн	53 431	58 407	63 314	69 072
Сальдо зовнішньої торгівлі (+, -), млн грн	+214 183	+271 561	+251 991	+363 422
Обсяг імпорту з урахуванням усіх видів продукції, млн грн	144 397	150 449	129 059	216 235
у тому числі:				
продуктів нафтопереробки	37 437	31 206	18 046	30 768
хімічних речовин і хімічної продукції	69 648	75 855	51 896	102 476
машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	9923	10 337	21 965	28 232
автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	8992	15 362	20 355	30 853
Сальдо зовнішньої торгівлі з урахуванням усього обсягу імпорту (+, -), млн грн	+123 217	+179 519	+186 246	+216 259
Приріст імпорту, що припадає на 1 грн приросту експорту, коп.	-	10	146	74

Джерело: побудовано автором за даними Держстату (б. д., Товарна структура зовнішньої торгівлі за відповідні роки).

На основі простого порівняння експорту та імпорту сільським, лісовим та рибним господарством можна попередньо зробити висновок про високий експортний потенціал цієї галузі, про що свідчить аналіз торговельного сальдо у зовнішній торгівлі, величина якого за 2018–2021 рр. становила 214.2–363.4 млрд грн. Однак цей дещо поверхневий

висновок спростовується при більш глибокому аналізі. При врахуванні загального обсягу імпорту сальдо торговельного балансу скорочується майже вдвічі. Так, наприклад, у 2023 р. торговельне сальдо галузі становило 363.4 млрд грн, тоді як з урахуванням усієї імпортової продукції, яка була спожита галуззю, воно скоротилося до 216.3 млрд грн, або на 39.5%. Показовими є дані про приріст імпорту, який припадає на 1 грн експорту. У 2021 р. додаткове зростання експорту на 1 грн потребувало збільшення на 0.74 грн імпорту, а в 2020 р. – на 1.46 грн.

Експорт зернових та олійних культур призвів до катастрофічних наслідків в аграрній сфері, у т. ч. у тваринництві. За рахунок збільшення площ зернових і технічних культур різко скоротилися посівні площі під кормовими культурами та овочевими. Так, за даними Державної служби статистики України (б. д.), посівні площі технічних культур у 2023 р. становили 8 001.1 тис. га проти 4 187 тис. га у 2000 р. Зокрема, площі під соняшник збільшилися майже у 2 рази. Водночас площі кормових культур скоротилися із 7 063 тис. га до 1 272 тис. га, тобто майже у 6 (!) разів. Переорієнтація сільськогосподарських підприємств стала одним із факторів, що спричинив різке скорочення виробництва продукції тваринництва. Так, чисельність великої рогатої худоби скоротилася за цей період з 10 626.5 тис. голів до 2 156.2 тис. голів і продовжує скорочуватися. Виробництво молока зменшилося в 1.7 раза, вовни – у 2.9 раза. В результаті різко зменшується рівень споживання продукції тваринництва, яка становить основу раціону людини.

Формування галузевої структури сільськогосподарських підприємств за рахунок двох основних експортних культур – зернових та олійних зумовило різке скорочення потреби в робочій силі та підвищило сезонність. Значні площі під соняшником виснажують українські чорноземи та спричиняють втрату найціннішого – ґрунтів. Необхідно зазначити, що і нині ситуація не покращується. Водночас Україна стає провідним імпортером сільськогосподарської продукції – м'ясних та молочних виробів, овочів та фруктів. Висока залежність експорту аграрної продукції від цін на дві основні групи культур несе високі ризики для товаровиробників та загрожує економічній безпеці країни. Це ще раз доводить, що необґрунтовані та поверхневі висновки, які не підтверджуються глибоким економічним аналізом, призводять до помилок та масштабних втрат національної економіки.

Висновки

У дослідженні зроблено оцінку впливу умов торгівлі на величину торговельних доходів від зовнішньоекономічної діяльності за основними групами аграрної продукції. Визначено, що нарощування експорту основних груп товарів аграрного сектору економіки супроводжується погіршенням умов торгівлі, особливо за провідними товарами українського експорту – зерновими та олійними культурами. Загалом за 2019–2023 рр. співвідношення між зростанням цін на експорт

порівняно із зростанням цін на імпорт за зерновими культурами становило 93.3%, за насінням олійних культур – 93.4%. Розраховано обсяг втрат торговельного доходу від цінового фактора. Доведено гіпотезу, що переваги в нарощуванні фізичного експорту сировинних видів аграрної продукції значною мірою втрачаються від погіршення умов торгівлі. Підтвердилося твердження, що збільшення фізичного обсягу експорту не змогло компенсувати втрати торговельного доходу від цінового фактора.

На підставі порівняння аналізу міжгалузевих зв'язків спростовано твердження, що подальше нарощування експорту продукції сільського господарства є основою підвищення експортного потенціалу країни. Встановлено, що зростання масштабів експорту продукції сільського господарства відбувається одночасно зі збільшенням імпорту добрив, сільськогосподарської техніки, засобів захисту. Обґрунтовано, що з урахуванням повного імпорту зовнішньоторгівельне сальдо сільського господарства скоротилося майже вдвічі. Наведені розрахунки доводять помилковість напряму державної стратегії щодо подальшого нарощування фізичного обсягу експорту як головного фактора розвитку аграрного сектору економіки. Підсумовуючи результати дослідження, можемо констатувати, що Україні необхідна зміна стратегії розвитку, яка буде спрямована на обмеження обсягів зростання експорту аграрної продукції.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на економічній оцінці переорієнтації частини українського експорту сировинних товарів на їх переробку на внутрішньому ринку, а також зернових культур – на розвиток тваринництва. Потребує детального економічного аналізу необхідність обмеження експорту насіння олійних культур та експорт продукції його переробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Bhagwati, J. N. (1958). Immiserizing Growth: A Geometrical Note. *Review of Economic Studies*, (3), 201–205. <https://doi.org/10.2307/2295990>

Dukhnytskyi, B., & Pugachov, V. (2024). Import of agri-food products to Ukraine. *Ekonomika APK*, 31(6), 27–35. <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/6.2024.27>

Fackler, P., & Goodwin, B. (2001). Spatial price analysis. In L. Gardner & G. C. Rausser (Eds.), *Handbook of Agricultural Economics*, Chapter 17, (1), Part 2, 971–1024 from Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1574-0072\(01\)10029-0](https://doi.org/10.1016/S1574-0072(01)10029-0)

Feenstra, R. C., & Hanson, G. H. (1996). *Globalization, outsourcing, and wage inequality*. <https://core.ac.uk/download/pdf/6690935.pdf>

Goyal, Raghav, Mensah, Edouard, & Steinbach, Sandro. (2024). The Interplay of Geopolitics and Agricultural Commodity Prices. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 46(4), 1533–1562. <https://doi.org/10.1002/aep.13481>

Kasperska, E. M., Łukasiewicz, K., Skrzypczyk, M., & Stefańczyk, J. (2025). Price Volatility in the European Wheat and Corn Market in the Black Sea Agreement Context. *Agriculture*, 15(1), 91. <https://doi.org/10.3390/agriculture15010091>

Kovalenko, V., Sheludko, S., Aranchyi, V., Chumak, V., & Doroshenko, O. (2024). Export of agricultural products as a determinant of currency security of Ukrainian economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 10(3), 56–79. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.03.03>

Nifatova, O., Danko, Yu., Petrychuk, S., Baležentis, T., & Štreimikienė, D. (2024). Import dependence of the European organic market and the role of Ukrainian exports. <i>Technological and Economic Development of Economy</i> , 30(6), 1950–1971. https://doi.org/10.3846/tede.2024.22840	Vdovenko, N., Koval, V., & Zos-Kior, M. (2023). Regulation of rural development for import substitution of agricultural products taking into account decentralization and influence of international trade. <i>Acta Academiae Beregsasiensis. Economics</i> , (3), 13–24. https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-13-24
Вдовенко, Н., Коваль, В., & Зось-Кіор, М. (2023). Регулювання сільського розвитку для імпорто-заміщення аграрної продукції з урахуванням децентралізації та впливу міжнародної торгівлі. <i>Acta Academiae Beregsasiensis. Economics</i> , (3), 13–24. https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-13-24	Gurova, K. D., & Nepran, A. V. (2017). Foreign trade activities in the structure of state income. <i>Foreign trade: economics, finance, law</i> , (2), 31–49. https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/389/326
Гурова, К. Д., & Непран, А. В. (2017). Зовнішньоторговельна діяльність у структурі доходів держави. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , (2), 31–49. https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/389/326	Gumenuk, Ya. (2023). Agrarian exports of Ukraine: analysis and strategic planning. <i>Economy and society</i> , (53). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-93
Гуменюк, Я. (2023). Аграрний експорт України: аналіз та стратегічне планування. <i>Економіка та суспільство</i> , (53). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-93	Державна служба статистики України. (б. д.). https://www.ukrstat.gov.ua
Державна служба статистики України. (б. д.). https://www.ukrstat.gov.ua	Dukhnytskyi, B. V., & Pugachov, M. I. (2024). Prospects for the export of agricultural and food products from Ukraine to Asian countries. NSC "IAE". http://www.iae.org.ua/
Духницький, Б. В., & Пугачов, М. І. (2024). Перспективи експорту агропродовольчої продукції України до країн Азії. ННЦ "ІАЕ". http://www.iae.org.ua/	Diachenko, O., Galytsky, O., & Khylenko, Yu. (2022). Export potential of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of martial law. <i>Economic bulletin of the Black Sea region</i> , (3), 18–32. https://ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/33
Дяченко, О., Галицький, О., & Хиленко, Ю. (2022). Експортний потенціал аграрної галузі України в умовах воєнного стану. <i>Економічний вісник Причорномор'я</i> , (3), 18–32. https://ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/33	Levchenko, K. (2023). Current challenges of agricultural trade liberalisation between Ukraine and the EU. <i>Economy of the AIC</i> , 30(3), 10–17. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202303010
Левченко, К. А. (2023). Актуальні виклики лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та ЄС. <i>Економіка АПК</i> , 30(3), 10–17. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202303010	Lysak, O., & Andreieva, L. (2017). Problems and prospects of the export of agricultural products of Ukraine. <i>Agricultural and resource economics: international scientific e-journal</i> , 3(1), 139–151. http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2017_3_1_13
Лисак, О., & Андрєєва, Л. (2017). Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. <i>Agricultural and resource economics: international scientific e-journal</i> , 3(1), 139–151. http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2017_3_1_13	Mitsenko, N. G., Kabatsi, B. I., & Fedorenko, A. O. (2021). The dependence of the Ukrainian economy on foreign trade: trends in changes of indicators. <i>Bulletin of Lviv University of Trade and Economics. Series: Economic sciences</i> , (62), 12–21. https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-62-02
Мищенко, Н. Г., Кабаци, Б. І., & Федоренко, А. О. (2021). Залежність економіки України від зовнішньої торгівлі: тенденції зміни індикаторів. <i>Вісник Львівського торговельно-економічного університету</i> . Серія: Економічні науки, (62), 12–21. https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-62-02	Mogilny, O. M. (2024). <i>Agrarian sector of Ukraine: raw trap</i> . Part II. NSC "IAE".
Могильний, О. М. (2024). <i>Аграрний сектор України: сировинна пастка</i> . Ч. II. ННЦ "ІАЕ".	Mostova, A., & Hutorov, A. (2023). Food safety in the countries of Central and Eastern Europe: state and strategic directions of provision. <i>Economy of the AIC</i> , 30(1), 20–29. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202301020
Мостова, А. Д., & Гуроров, А. О. (2023). Продовольча безпека в країнах Центрально-Східної Європи: стан і стратегічні напрями забезпечення. <i>Економіка АПК</i> , 30(1), 20–29. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202301020	Order of the State Statistics Committee "Methodological provisions of calculation of average price indices, physical volume and conditions in foreign trade in goods" No. 419 (2005, December 9). https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2005/419/metod.htm
Наказ Держкомстату "Методологічні положення розрахунку індексів середніх цін, фізичного обсягу та умов торгівлі у зовнішній торгівлі товарами" № 419 (2005, 9 грудня). https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2005/419/metod.htm	

Наконечна, К. В. (2019). Експортний потенціал аграрної продукції України: перспективи розвитку. <i>Ефективна економіка</i> , (10). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_10_32 ; https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.50	Nakonechna, K. V. (2019). Export potential of Ukrainian agricultural products: development prospects. <i>Effective economy</i> , (10). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_10_32 ; https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.50
Патика, Н. І. (2021). Зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією України в умовах поширення пандемії COVID-19. <i>Економіка АПК</i> , (9), 52–65. https://doi.org/10.32317/2221-1055.2-02109052	Patyka, N. I. (2021). Foreign trade in agricultural and food products in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic. <i>Economy of the AIC</i> , (9), 52–65. https://doi.org/10.32317/2221-1055.2-02109052
Постанова Кабінету Міністрів України "Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року" № 1163-р (2024, 15 листопада). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text	Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Strategy for agricultural development and rural territories in Ukraine for the period until 2030" No. 1163-r (2024, November 15). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text
Скопенко, Н. С. (2023). Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. <i>Ефективна економіка</i> , (3). https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/39813	Skopenko, N. S. (2023). Problems and prospects for the development of foreign economic activity of Ukraine in the conditions of war. <i>Effective economy</i> , (3). https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/39813
Таршин, І. (2023). <i>Переробна промисловість: коли час інвестувати?</i> https://epravda.com.ua/columns/2023/10/09/705232/	Tarshyn, I. (2023). <i>Processing industry: when is it time to invest?</i> https://epravda.com.ua/columns/2023/10/09/705232/
Тімченко, О. Л. (2023). Вплив воєнного стану на експорт аграрної продукції з України. <i>Ефективна економіка</i> , (9). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_9_34 ; http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.32	Timchenko, O. L. (2023). Impact of martial law on the export of agricultural products from Ukraine. <i>Effective economy</i> , (9). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_9_34 ; http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.32
Тулуш, Л. Д., Грищенко, О. Ю., & Стріховський, Д. М. (2022). <i>Експорт української молочної продукції до країн ЄС: науково-аналітичне видання</i> . ННЦ "ІАЕ".	Tulush, L. D., Gryshchenko, O. Yu., & Strikhovskiy, D. M. (2022). <i>Exports of Ukrainian dairy products to the EU countries: scientific and analytical edition</i> . NSC "IAE".
Федулова, І. (2024). Зовнішня торгівля України продукцією АПК. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , (4), 86–107. https://doi.org/10.31617/3.2024(135)06	Fedulova, I. (2024). Foreign trade of Ukraine in agricultural products. <i>Foreign trade: economics, finance, law</i> , (4), 86–107. https://doi.org/10.31617/3.2024(135)06

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Степаненко С., Ларіна Т., Непран А. Цінові тренди у світовій торгівлі агропродукцією. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2025. № 1. С. 94–112. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)06](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)06)

Надійшла до редакції 10.02.2025.

Прийнято до друку 26.02.2025.

Публікація онлайн 12.03.2025.

ВЛАСЕНКО Ірина,

д. мед. н., професор, професор кафедри
товарознавства, експертизи
та торговельного підприємництва
Вінницького торговельно-економічного
інституту ДТЕУ
i.vlasenko@vtei.edu.ua

VLASENKO Iryna,

Doctor of Sciences (Medical), Professor,
Professor at the Department of Commodity Studies,
Expertise and Trade Entrepreneurship
Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
SUTE
ORCID: 0000-0001-9995-2025

ТЕРНОВА Алла,

к. т. н., доцент, завідувач
кафедри товарознавства, експертизи
та торговельного підприємництва
Вінницького торговельно-економічного
інституту ДТЕУ
a.ternova@vtei.edu.ua

TERNOVA Alla,

PhD (Technical), Associate Professor,
Head of the Department of Commodity Studies,
Expertise and Trade Entrepreneurship
Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
SUTE
ORCID: 0000-0002-7447-137X

**РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Зовнішньоторговельна діяльність – вагомий чинник розвитку економіки країни. Актуальним питанням є дослідження особливостей виробничої та зовнішньоторговельної діяльності регіонів України для окреслення їх можливостей і перспектив розвитку. Мета статті – визначення особливостей зовнішньої торгівлі Вінницької області та перспектив її розвитку. Висунуто гіпотезу, що продукція Вінницької області є конкурентоспроможною на міжнародному ринку, динаміка експорту залишається позитивною навіть під час війни, в області наявні резерви для збільшення виробництва й експорту продукції. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи: спостереження, індукції та дедукції, причинно-наслідкового зв'язку, таблично-графічний. Проаналізовано стан торгівлі товарами Вінницької області в сучасних умовах. Розглянуто перспективи розвитку пріоритетних галузей господарства Вінницької області. Показано, що промисловість Вінниччини в основному представлена підприємствами харчової, хімічної, деревообробної й легкої промисловості. Вінниччина є переважно сільськогосподарським регіоном. Область виробляє достатньо продовольства не лише для забезпечення власних потреб, але й для експорту продукції. Це стосується як традиційних сільськогосподарських культур, так і перспективних нішевих культур та органічної продукції. Позитивна динаміка встановлення підприємствами Вінницької області активних зовнішньоторговельних зв'язків, зростання обсягів експорту свідчать про високу конкурентоспроможність продукції регіону на міжнародному ринку. Значна

**REGIONAL PRIORITIES
OF FOREIGN TRADE
ACTIVITY**

Foreign trade activity is an important factor in the development of the country's economy. An urgent issue is the study of the peculiarities of the production and foreign trade activities of the regions of Ukraine in order to outline their opportunities and prospects for development. The purpose of the article is to determine the peculiarities of foreign trade of the Vinnytsia region and the prospects for its development. It is hypothesized that the products of the Vinnytsia region are competitive on the international market, the export dynamics remain positive even during the war, the region has reserves for increasing production and export of products. In the research process, general scientific methods were used: observation, induction and deduction, cause-and-effect relationship, tabular and graphic. The state of trade in goods of the Vinnytsia region in modern conditions has been analyzed. The prospects for the development of priority sectors of the economy of the Vinnytsia region were considered. It is shown that the industry of Vinnytsia region is mainly represented by food, chemical, woodworking and light industry enterprises. Vinnytsia is mainly an agricultural region. The region produces enough food not only to meet its own needs, but also to export products. This applies to both traditional agricultural crops and promising niche crops and organic products. The positive dynamics of the establishment of active foreign trade relations by enterprises of the Vinnytsia region, the growth of export volumes indicates the high competitiveness of the region's products on the international market. A significant share in the structure of exports belongs to raw materials and goods with low added

частка в структурі експорту належить сировині та товарам з низькою доданою вартістю. У зв'язку з цим варто зосередити увагу на розвитку галузей, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю. Реалізувати це завдання можна через розвиток індустріальних парків, які відіграють важливу роль у створенні нових робочих місць, впровадженні інновацій, сприяють залученню інвестицій, зміцненню економіки регіону. На Вінниччині в індустріальних парках вагоме місце займає переробна промисловість, зокрема переробка сільськогосподарської продукції. Це забезпечує якісне зростання валового регіонального продукту, а також ринки збуту для сільгоспвиробників.

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, експорт товарів, імпорту товарів, структура експорту, структура імпорту.

value. In this regard, it is worth focusing attention on the development of industries that produce products with high added value. This task can be achieved through the development of industrial parks, which play an important role in creating new jobs, introducing innovations, contributing to attracting investments, and strengthening the economy of the region. In Vinnytsia, the processing industry, in particular the processing of agricultural products, occupies a significant place in industrial parks. This ensures qualitative growth of the gross regional product, as well as sales markets for agricultural producers.

Keywords: foreign trade activity, export of goods, import of goods, export structure, import structure.

JEL Classification: F47, O18, O19, R58.

Вступ

Успішний розвиток зовнішньоторговельних зв'язків позитивно впливає на економіку регіону та країни в цілому. В сучасних умовах, коли суттєво поглиблюються міжнародні зв'язки, наша держава висловила бажання реалізовувати курс на євроінтеграцію. Все це, безперечно, знаходить своє відображення і в зовнішньоторговельній діяльності.

Територія Вінниччини не зазнала окупації після початку повномасштабного вторгнення. Саме це дало змогу області ефективно працювати та, попри труднощі воєнного стану, утримувати тенденцію до нарощування виробництва продукції.

У Вінницькому регіоні виробництвом продукції загалом успішно займається більш як 1 200 великих, середніх і малих підприємств з кількістю працівників близько 60 тис. осіб. З цієї кількості найбільша частка, а саме понад 22 тис. осіб, зайняті у харчовому виробництві, ще близько 10 тис. осіб – в енергетичній галузі. Окрім того, через початок повномасштабного вторгнення з окупованих областей (Донецької, Херсонської, Харківської, Запорізької, Луганської та Миколаївської) на територію Вінницької було переміщено 369 суб'єктів господарювання (233 ФОП та 136 юридичних осіб), які створили 1 839 робочих місць (Опора, 2024, 10 травня).

У регіоні виробляють 12% обсягу валової продукції сільськогосподарства України. Вінниччина посідає перше місце з виробництва картоплі, молока, м'яса, цукрових буряків, за чисельністю поголів'я корів, птиці, за обсягами виробництва валової продукції сільськогосподарства на 1 особу (Головне управління статистики у Вінницькій області, б. д.).

Україна визначила євроінтеграцію як шлях до свого подальшого розвитку. Саме тому поглиблення торговельних зв'язків з країнами ЄС є вкрай важливим для нашої держави. Добробут країни забезпечується її регіональними економіками. Розвиток зовнішньоторговельних

зв'язків Вінницького регіону з країнами ЄС не лише дасть можливість збільшити наповнення бюджету, а й позитивно вплине на якість та конкурентоспроможність продукції, сприятиме розвитку підприємництва загалом. Навіть в умовах воєнного стану Вінницька область не лише утримує обсяги виробництва продукції, які задовольняють її потреби, забезпечує продукцією інші регіони держави, а й нарощує експорт, у т. ч. до Європейського Союзу. Зовнішньоекономічна діяльність області, зокрема її експортний потенціал, залежить від виробничих можливостей регіону, його спрямованості та перспектив зростання. Відтак, аналіз виробничого потенціалу Вінницької області дасть змогу розкрити перспективи в зовнішньоекономічній діяльності.

В умовах війни та післявоєнної відбудови важливо зосередити увагу на особливостях регіонів України, максимально ефективно використати ресурси кожного регіону і спрямувати зусилля на розвиток тих галузей, які дадуть найбільший прогрес регіону й Україні в цілому. Саме тому розгляд стану економіки Вінницької області не лише дозволить скоригувати зусилля на підвищення ефективності її функціонування, а й дасть можливість прогнозувати перспективи розвитку.

Торгівля відіграє важливу роль у розвитку економіки країни. Питання розширення зовнішньоторговельних зв'язків України цікавлять багатьох вітчизняних вчених. З початком повномасштабної агресії РФ відбулися значні зміни в зовнішньоекономічній діяльності нашої країни. Глобальні питання світового господарства у зв'язку з викликами російсько-української війни досліджено в праці Мазаракі та Мельник (2022), де розглянуто світові економічні тренди, що сформувалися як в ретроспективі, так і останнім часом. У статті проаналізовано вплив цієї війни на економіку європейських країн та світу в цілому.

Миценко та ін. (2021) розглянуто залежність економіки України від зовнішньої торгівлі. Авторами досліджено показники залежності її економіки від зовнішньої торгівлі, виявлено загрози економічній безпеці країни – внаслідок як зовнішньоторговельної відкритості її економіки, так і її імпортозалежності.

Багато науковців зосередили свою увагу на дослідженні впливу глобальної економічної нестабільності на стан зовнішньої торгівлі України. Зокрема, у статті Батракової та Фоменко (2023) проведено оцінку сучасного стану ринку зовнішньої торгівлі України, досліджено обіг товарного експорту й імпорту, розглянуто ринок міжнародної торгівлі та формування господарсько-виробничих відносин з провідними країнами світу.

У праці Дуляби та Далика (2020) вивчено розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. За підсумками дослідження авторами зроблено висновок, що заходи підвищення української економіки мають бути спрямовані на стимулювання розвитку переробних галузей, підтримку експорту вітчизняної продукції з високою доданою вартістю.

Вітчизняні науковці особливу увагу приділяють розвитку економічних відносин України та країн Європейського Союзу. Так, у праці Мельник та Туніцької (2024) проаналізовано зовнішньоторговельні зв'язки України і Польщі протягом 2022–2024 рр. Авторами зроблено висновки про необхідність в умовах прискорення євроінтеграції України удосконалення спільного з Польщею механізму співпраці щодо запобігання руйнівному впливу на ринки продукції АПК та створення умов для чесної конкурентної боротьби на Єдиному європейському ринку.

У статті Шайди та ін. (2022) досліджено особливості зовнішньоторговельної співпраці України і Німеччини. Авторами охарактеризовано динаміку розвитку основних галузей економіки Німеччини та зовнішньоторговельних операцій між Україною та цією країною. Проаналізовано вплив війни з росією на розвиток зовнішньоторговельних відносин України.

У праці Тоцької (2022) розглянуто перспективи зовнішньої торгівлі товарами України з Польщею, Румунією, Словаччиною та Молдовою; проведено комплексний аналіз і прогнозування експортно-імпортних операцій з товарами між Україною та сусідніми країнами. Згідно з прогнозними моделями автором висунуто передбачення зростання експортно-імпортних операцій України з усіма аналізованими країнами.

Особливо цікавими виглядають дослідження особливостей зовнішньої торгівлі окремих регіонів. У публікації Соколовської (2020) розглянуто проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи. У статті здійснено аналіз стану й динаміки зовнішньої торгівлі України і її регіонів, виявлено негативні тенденції та визначено загрози, що виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності регіонів. Автором обґрунтовано необхідність, умови та напрями диверсифікації й нарощування експортного потенціалу регіонів.

Окремі аспекти розвитку сучасного виробництва та міжнародної торгівлі розглянуто в низці праць зарубіжних науковців. Цікавим напрямом досліджень є проблематика змін у секторальній економічній структурі в контексті сталого розвитку. Так, у праці *Savona and Ciarli* (2019) зауважено на проблемах екологічно чистого виробництва у світі та його впливі на міжнародну торгівлю. Автори розглядають екологічну політику в контексті інновацій і розвитку.

Вплив міжнародної торгівлі на економічне зростання досліджено у праці *Bardi and Hfaiedh* (2021); значення відкритості торгівлі, прямих іноземних і внутрішніх інвестицій для економічного зростання азійських країн розглядається в публікації *Bakari and Tiba* (2019); вплив торгівлі на економічне зростання досліджено у статті *Farahane and Heshmati* (2020), де, зокрема, розглянуто теорії та докази цього впливу на прикладі Південної Африки.

У праці *Ji et al.* (2022) проаналізовано, як міжнародна торгівля сприяє економічній стійкості, та доведено, що експорт стимулює зростання ВВП і прискорює покращення можливостей імпорту в

довгостроковій перспективі. Причинно-наслідковий зв'язок між ВВП та експортом вказує на те, що експорт є визначальним фактором сталого економічного зростання. Зроблено висновок, що імпорт сприяє експортному виробництву, а зростання експорту розширює можливості для імпорту.

Нині відбуваються швидкі зміни в економічній діяльності регіонів. Ті з них, що не зазнали окупації, не лише повинні спрямувати свою виробничу діяльність на забезпечення своїх потреб, а й зосередити увагу на нарощуванні виробництва продукції для підтримки інших регіонів країни та збільшення ВВП держави. Саме тому дослідження особливостей виробничої та зовнішньоторговельної діяльності Вінницької області дасть змогу окреслити перспективи регіону в цьому напрямі, допоможе зосередити увагу на тих можливостях, які має регіон.

Метою статті є визначення особливостей зовнішньої торгівлі Вінницької області та перспектив її розвитку з урахуванням спрямованості регіону.

Висунуто гіпотезу, що продукція, яка виробляється Вінницькою областю, є конкурентоспроможною на міжнародному ринку, динаміка експорту залишається позитивною навіть під час війни, також в області наявні резерви для збільшення виробництва й експорту продукції.

Застосовано загальнонаукові методи: спостереження, індукції та дедукції, причинно-наслідкового зв'язку, таблично-графічний. Для досягнення мети дослідження в основній частині статті висвітлено результати аналізу стану торгівлі товарами Вінницької області в умовах сучасних змін. Розглянуто перспективні напрями розвитку пріоритетних галузей господарства Вінницької області. Дослідження виконано на основі матеріалів Державного комітету статистики України та Головного управління статистики Вінницької області.

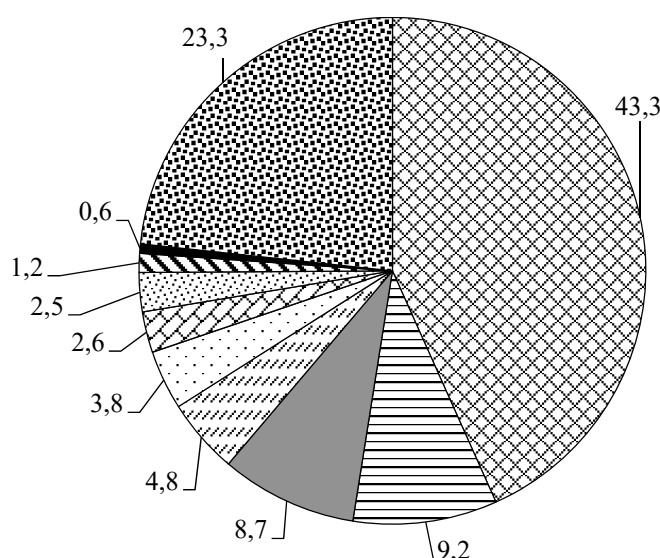
Структура основної частини статті має три розділи. У першому охарактеризовано виробництво продукції у Вінницькій області; проаналізовано обсяги виробництва промислової та сільськогосподарської продукції та їхню частку в торговельному балансі країни. Другий розділ присвячено особливостям зовнішньоторговельної діяльності Вінницької області та структурі експорту й імпорту товарів. У третьому розділі проаналізовано зовнішньоторговельні зв'язки Вінницької області з країнами ЄС, визначено основні товарні групи, в яких область має перевагу.

1. Характеристика виробництва продукції Вінницької області

Промисловість Вінниччини в основному представлена підприємствами харчової, хімічної, деревообробної та легкої промисловості, а також машинобудування. Одним з найбільших в Україні підприємств переробної промисловості є "Вінницька птахофабрика" з оборотом 39.25 млрд грн. У сільськогосподарському секторі це дві компанії: ПрАТ "Поділля" з оборотом 6.04 млрд грн та ТОВ "Птахокомплекс "Зоря Поділля" з оборотом 5.3 млрд грн. (*ILikeNews*, 2024, 18 березня).

Серед найбільших підприємств Вінниччини – "Агрона Фрут Україна" (виробництво продукції з ягід та фруктів), "Барлінек Інвест" (паркетна дошка), "Kness Україна" (об'єкти альтернативної енергетики та розподільчих мереж), "Roshen" (солодощі), "Вінницька харчосмакова фабрика" (плодоовочева консервація), "Грін Кул Україна" (холодильне обладнання), "Сперко Україна" (лікарські препарати), "Вінницький олійно-жировий комбінат" (мас 4% світового виробництва соняшникової олії), *HEAD* (спорттовари), "Еко-Снек" (солодощі "Равлик Боб") (Чудновський, 2025, 6 січня).

За обсягами виробництва промислової продукції Вінницької області у 2023 р. перше місце належить харчовим продуктам (43.3%) (рисунк).

- ☒ Харчові продукти, напої
- ☐ Продукція машинобудування
- Вироби з деревини
- ☐ Продукція металургійного виробництва, готові металеві вироби
- ☐ Гумові, пластмасові вироби, інша мінеральна продукція
- ☒ Фармацевтичні продукти і препарати
- ☒ Меблі, інша продукція, ремонт і монтаж машин і устаткування
- ☒ Хімічна продукція

Обсяги виробництва промислової продукції Вінницької області у 2023 р., %
Джерело: складено авторами за матеріалами Вінницької міської ради (2024, 14 листопада).

У 2023 р. загальний обсяг реалізації продукції по Вінницькій області становив 37.8 млрд грн, натомість за січень – червень 2024 р. – 21.5 млрд грн.

Вінницька область виробляє близько 10% сільськогосподарської продукції України і може забезпечити харчовими продуктами як свій, так і інші регіони України, включно з тими, де відбуваються воєнні дії.

У Вінницькій області вирощуються зернові, овочеві та технічні культури (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги виробництва основних сільськогосподарських культур
Вінницької області у 2022 р.

Сільськогосподарська культура	Вироблено у Вінницькій області, млн т	% від загального виробництва по Україні
Зернові, з них:	2.7	10
– пшениця	1.2	4
Технічні культури, з них:	2.8	11
– цукрові буряки	1.5	10
Овочеві культури, з них:	1.4	6
– картопля	0.8	4

Джерело: складено авторами за матеріалами сайту "Моя Вінниця" (2023, 25 грудня).

Україна протягом тривалого часу має репутацію експортера недорогої сировини. Саме тому сучасний агробізнес, зокрема у Вінницькій області, збільшує площі під нішевими культурами. Актуальність роботи із цими культурами в умовах воєнного стану зростає, оскільки ціни на традиційні бізнес-культури суттєво знизилися. Вирощування та переробка нішевих культур може стати для Вінниччини кроком до збільшення обсягів експорту. Довгий час вирощування нішевих культур було справою переважно малих фермерських господарств і домогосподарств. В останні ж роки все більше великих виробників шукають альтернативи традиційним культурам.

На Вінниччині підвищилася зацікавленість виробників до нішевих культур, таких як льон, боби, горох, нут, сочевиця, мак, гірчиця, лікарські рослини. Головними перевагами вирощування цих культур є низька конкуренція, висока ціна реалізації, великий ринок збуту, висока рентабельність бізнесу, можливість побудови ефективної сівозміни. Проте варто врахувати й певні ризики, як-от: відсутність прозорих стандартів якості, вища собівартість виробництва порівняно з олійними та зерновими, низький рівень державної підтримки тощо (*Agroapp*, 2023, 29 грудня).

Ще однією помітною тенденцією розвитку аграрної сфери Вінницької області є нарощення обсягів виробництва органічної продукції. Це набуває особливої актуальності через погіршення екологічної ситуації у світі, а також зростання поінформованості населення про негативні наслідки споживання продуктів з високим вмістом пестицидів, мінеральних добрив та інших хімічних речовин. Окрім того, у значній частині населення існують побоювання щодо споживання генетично модифікованих продуктів. Покупці дедалі більше віддають перевагу органічним продуктам, у світі зростає попит на них, отже, їх

виробництво набуває популярності. У 2022 р. найбільше було реалізовано таких категорій органічної продукції:

- молочна (43%);
- фреш-група, що містить овочі, фрукти та культивовані гриби (39%);
- зернові та продукти зернопереробки – крупи, пластівці та борошно (9%).

Зростають обсяги виробництва органічного яйця (4%), соків та напоїв (3%).

Останніми роками Україна стабільно входить до п'ятірки імпортерів органічної продукції до ЄС, інколи посідаючи друге та третє місце. Основні позиції – кукурудза, пшениця, соя, насіння та продукти переробки соняшнику, ягоди. Україна посіла восьме місце серед імпортерів продуктів тваринництва до ЄС завдяки меду і молочній продукції й друге – по кормових зернових. Конкурентна перевага органічної продукції є важливою складовою конкурентоспроможності економіки України (*AgroPortal*, 2024, 27 вересня). Таким чином, саме виробництво органічної продукції може стати перспективним напрямом аграрного сектору Вінниччини.

Отже, Вінниччина є переважно сільськогосподарським регіоном. Область виробляє достатню кількість продовольства, щоб забезпечити власні потреби, постачати продукцію на внутрішній ринок, а також експортувати. Це стосується не лише традиційних сільськогосподарських культур, але й перспективних в цьому плані нішевих культур та органічної продукції, на яку зростає попит не лише в Європі, а й загалом у світі.

2. Особливості зовнішньоторговельної діяльності Вінницької області

Експорт виступає ключовим чинником формування ВВП, зростання сукупного попиту та показників соціально-економічного розвитку. Стабільно високі показники експорту регіону свідчать про його конкурентоспроможність, стабільність економічної ситуації. Експортна діяльність відображає рівень забезпеченості необхідними ресурсами та здатність ефективно їх використовувати.

Зовнішня торгівля Вінницької області характеризується зростанням експорту та позитивним сальдо зовнішньоторговельного обороту (*табл. 2*).

Якщо розглянути динаміку експорту з Вінницької області, то варто зазначити, що протягом 2020–2021 рр. обсяги експорту дещо зменшилися. Проте вже у 2022 р. простежується позитивна динаміка зростання. Щодо імпорту, то спостерігаються різкі коливання його обсягів протягом досліджуваного періоду. З початком повномасштабного вторгнення відбулася девальвація національної валюти, зросли ціни на імпортні товари; внаслідок зниження купівельної спроможності населення впав попит на імпортні товари, скоротились обсяги

промислового виробництва в Україні, а відповідно, зменшилися потреби у матеріалах і комплектуючих.

Таблиця 2

Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами Вінницької області

Рік	Експорт			Імпорт			Сальдо
	обсяг, млн дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	обсяг, млн дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	
2020	1377.76	94.7	2.8	554.51	87.8	1.0	823.25
2021	1309.32	95.0	1.9	699.07	126.1	1.0	610.25
2022	1600.46	122.2	3.6	622.80	89.1	1.1	1600.46
2023	1698.85	106.1	4.7	899.66	144.5	1.4	1698.85
9 місяців 2024	1480.96	116.3	4.8	619.81	91.1	1.2	861.15

Джерело: складено авторами за даними статистики зовнішньоекономічної діяльності Вінницької області (Головне управління статистики у Вінницькій області, б. д.).

Однак Вінницька область протягом досліджуваного періоду експортувала товарів більше, ніж імпортувала, на що вказує позитивне сальдо її зовнішньої торгівлі. Суб'єктами господарювання області за 9 місяців 2024 р. експортовано товарів майже у 2.4 раза більше, ніж імпортовано (Бараболя, 2024, 25 серпня).

Підприємства Вінниччини активно здійснюють зовнішньоторговельні операції. Так, у 2020 р. було встановлено зв'язки зі 145, у 2021 – зі 135, у 2023 – 142 країнами світу. При цьому у 2023 р. найбільше експортувалося товарів, млн дол. США, до Польщі – 107.3 (20.3% від усього обсягу експорту), Іспанії – 87.8 (8.7%), Саудівської Аравії – 76.4 (7.6%), Нідерландів – 70.8 (4.5%), Тунісу – 70.3 (4.1%), Туреччини – 59.7 (3.4%), Китаю – 48.5 (7.4%), Єгипту – 38.8 (3.8%), Угорщини – 32.4 (3.4%), Іраку – 31.7 (3.2%). Крім того, значна частка в експорті припадає на Румунію – 30.7 млн дол. США, Угорщину, Казахстан (Бараболя, 2024, 25 серпня).

Найбільші поставки імпортних товарів, млн дол. США, здійснювалися з Китаю – 67.6 (17.8%), Польщі – 63.8 (11.2%), США – 37.2 (10.6%), Німеччини – 37 (9.6%), Туреччини – 24.3 (7.5%), Греції – 17.9 (5.2%) та Румунії – (5.5%). Значну частку в обсягах імпорту мають Італія, Сербія, Алжир, Франція.

Якщо розглянути загальну товарну структуру експорту Вінницької області, то можна відмітити, що протягом 2022–2024 рр. основна частка припадає на харчові продукти та продовольчу сировину. Тільки ці позиції дають майже 90% всього обсягу експорту. Така тенденція спостерігається протягом всього досліджуваного періоду (табл. 3).

Зважаючи на товарну структуру імпорту Вінницької області, можна стверджувати, що основні позиції займають мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби; полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – на ці товари припадає 73.7% у структурі імпорту (табл. 4).

Таблиця 3

Динаміка товарної структури експорту Вінницької області

Товарна група	2022 р.			2023 р.			9 місяців 2024 р.		
	обсяг, млн дол. США	у % до 2021 р.	у % до загального обсягу	обсяг, млн дол. США	у % до 2022 р.	у % до загального обсягу	обсяг, млн дол. США	у % до 9 місяців 2023 р.	у % до загального обсягу
Усього	1600.46	122.2	100	1698.85	106.1	100	1480.96	116.3	100
Живі тварини; продукти тваринного походження	258.83	308.0	16.2	139.30	53.8	8.2	407.86	330.9	27.5
Продукти рослинного походження	550.92	112.5	34.4	554.19	100.6	32.6	465.89	119.0	31.5
Жири та олії тваринного або рослинного походження	324.81	165.6	20.3	509.03	156.7	30.0	215.64	54.0	14.6
Готові харчові продукти	183.34	119.5	11.5	288.48	157.3	17.0	204.17	104.9	13.8
Мінеральні продукти	17.50	51.9	1.1	14.07	80.4	0.8	12.71	129.1	0.9
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	21.84	66.6	1.4	19.61	89.8	1.2	10.96	69.6	0.7
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	7.06	126.2	0.4	4.83	68.4	0.3	4.57	116.1	0.3
Шкури необроблені, шкіра вичищена	0.70	40.7	0	0.55	77.8	0	0.55	144.8	0.0
Деревина і вироби з деревини	125.17	89.3	7.8	95.37	76.2	5.6	75.86	100.4	5.1
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1.09	74.0	0.1	0.97	88.6	0.1	0.95	128.8	0.1
Текстильні матеріали та текстильні вироби	19.29	124.4	1.2	1.64	8.5	0.1	14.05	975.5	0.9
Взуття, головні убори, парасольки	0.23	138.7	0	0.16	68.7	0	0.08	71.0	0.0
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	1.19	86.3	0.1	2.11	176.8	0.1	0.60	31.9	0.0
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напідорогоцінне каміння	0.45	65.4	0	0.28	62.2	0	0.73	258.0	0.0
Недорогоцінні метали та вироби з них	17.70	60.0	1.1	14.95	84.5	0.9	11.34	94.0	0.8
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	54.68	51.5	3.4	37.28	68.2	2.2	43.1	137.3	2.9
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1.04	63.6	0.1	0.67	64.7	0	0.56	118.3	0
Прилади й апарати оптичні, фотографічні	2.20	131.1	0.1	0.63	28.8	0	0.47	79.7	0
Різні промислові товари	11.85	90.5	0.7	14.50	122.4	0.9	10.71	110.4	0.7

Джерело: складено авторами за даними статистики зовнішньоекономічної діяльності Вінницької області (Головне управління статистики у Вінницькій області, б. д.).

Таблиця 4

Динаміка товарної структури імпорту Вінницької області

Товарна група	2022 р.			2023 р.			9 місяців 2024 р.		
	млн дол. США	у % до 2021 р.	у % до загального обсягу	млн дол. США	у % до 2022 р.	у % до загального обсягу	млн дол. США	у % до 9 місяців 2023 р.	у % до загального обсягу
Усього	622797.4	89.1	100	899.66	144.5	100	61.98	91.1	100
Живі тварини; продукти тваринного походження	3.46	153.1	0.6	2.86	82.5	0.3	4.81	227.3	0.8
Продукти рослинного походження	17.82	130.8	2.9	15.00	84.2	1.7	13.52	114.5	2.2
Живи та олії тваринного або рослинного походження	2.32	71.0	0.4	0.79	33.9	0.1	0.55	97.0	0.1
Готові харчові продукти	37.69	129.3	6.1	31.60	83.8	3.5	23.20	102.4	3.7
Мінеральні продукти	46.14	293.0	7.4	153.94	333.6	17.1	85.62	68.5	13.8
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	109.19	90.5	17.5	153.75	140.8	17.1	114.88	93.2	18.5
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	42.32	77.1	6.8	78.42	185.3	8.7	37.87	88.1	6.1
Шкури необроблені, шкіра вищипана	0.38	58.4	0.1	0.45	119.6	0.1	0.58	165.7	0.1
Деревина і вироби з деревини	36.67	78.7	5.9	33.83	92.2	3.8	27.17	104.9	4.4
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	124.1	86.5	2.0	11.51	92.7	1.3	10.16	114.4	1.6
Текстильні матеріали та текстильні вироби	25.35	103.2	4.1	44.42	175.2	4.9	13.72	34.5	2.2
Вуття; головні убори; парасольки	2.71	80.0	0.4	6.42	236.3	0.7	3.08	58.9	0.5
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	4.87	53.2	0.8	10.73	220.2	1.2	7.64	85.8	1.2
Перли природні або культивовані; дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0.37	111.1	0.1	1.48	395.4	0.2	0.75	76.1	0.1
Недорогоцінні метали та вироби з них	36239.8	54.0	5.8	46.88	129.4	5.2	39.04	105.7	6.3
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	109.78	63.7	17.6	142.28	129.6	15.8	138.08	132.3	22.3
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	117.16	120.7	18.8	134.72	115.0	15.0	87.22	87.9	14.1
Прилади й апарати оптичні, фотографічні	10.67	65.3	1.7	23.20	217.4	2.6	6.09	38.5	1.0
Товари, придбані в портах	0.05	103.8	0	0.043	92.1	0	0.030	101.4	0
Різне	0.55	73.3	0.1	7.29	112.9	0.8	5.68	105.1	0.9

Джерело: складено авторами за даними статистики зовнішньоекономічної діяльності Вінницької області (Головне управління статистики у Вінницькій області, б. д.).

Вагома частка імпорту припадає також на недорогочінні метали та вироби з них, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, деревину і вироби з деревини, продукти рослинного походження.

Отже, продукція Вінницької області зарекомендувала себе конкурентоспроможною на міжнародному ринку, про що свідчить позитивна динаміка встановлення підприємствами активних зовнішньоторговельних зв'язків, а також зростання експорту. Проте варто зазначити, що вагома частка в структурі експорту належить сировині та товарам з низькою доданою вартістю.

3. Зовнішньоторговельні зв'язки Вінницької області з країнами ЄС

Розглядаючи торговельно-економічні відносини Вінницької області з країнами ЄС, можна констатувати, що ці зв'язки поглиблюються з кожним роком (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами Вінницької області з країнами ЄС

Рік	Експорт		Імпорт		Сальдо
	обсяг, млн дол. США	у % до попереднього року	обсяг, млн дол. США	у % до попереднього року	
2017	445.4	137.5	211.4	139.0	234.0
2018	499.1	112.1	270.5	127.9	228.6
2019	542.9	108.8	309.0	114.2	233.9
2020	546.1	100.6	295.0	95.4	251.1
2021	538.2	98.6	378.9	131.2	159.3
2022	963.6	179.1	348.6	92.0	615.0
2023	974.6	101.1	464.1	133.2	510.4
9 місяців 2024	692.1	95.6	330.5	93.1	361.6

Джерело: складено авторами за даними статистики зовнішньоекономічної діяльності Вінницької області (Головне управління статистики у Вінницькій області, б. д.).

Для порівняння ми розглянули динаміку зовнішньої торгівлі товарами Вінницької області з країнами ЄС протягом п'яти довоєнних років. Порівняно з цим періодом у 2022–2024 рр. показники експорту товарів не зменшилися. Сальдо залишилося позитивним і навіть значно зросло, що свідчить про високу конкурентоспроможність вінницьких товарів на європейському ринку.

У структурі експорту області переважають харчові продукти та продовольча сировина, хоча вагоме місце займають і машини та механізми, електротехнічне обладнання (табл. 6).

Таблиця 6

Структура зовнішньої торгівлі товарами Вінницької області з країнами ЄС у 2021 р.

Експорт		Імпорт	
Товарна група	млн дол. США	Товарна група	млн дол. США
Продукти рослинного походження	141.9	Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	112.1
Деревина і вироби з деревини	107.3	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	75.6
Жири та олії тваринного або рослинного походження	84.6	Засоби наземного транспорту, крім залізничного	48.6
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	79.3	Деревина і вироби з деревини	31.8
Готові харчові продукти	58.2	Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	29.3
Текстильні матеріали та текстильні вироби	15.2	Недорогоцінні метали та вироби з них	22.1
Живі тварини, продукти тваринного походження	14.9	Готові харчові продукти	18.2
Різні промислові товари	10.7	Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	11.9
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	9.8	Текстильні матеріали та текстильні вироби	11.8

Джерело: складено авторами за матеріалами Вінницької обласної військової адміністрації (2021, 30 серпня).

Варто зазначити, що у загальній структурі зовнішньої торгівлі з країнами ЄС більш як 90% належить товарам і лише 10% – послугам.

Для успішної співпраці вітчизняних підприємств з країнами ЄС слід багато зробити: це і модернізація обладнання підприємств, і гармонізація стандартів продукції з вимогами європейських країн, і виробництво інноваційної продукції, здатної зацікавити європейських споживачів. Однією з проблем українського експорту в цілому і вінницького зокрема є те, що значна частка в його структурі представлена сировиною та напівфабрикатами, тобто продукцією з низькою доданою вартістю. З поглибленням інтеграції України в економіку ЄС малий і середній бізнес отримає додатковий стимул для свого розвитку, а отже, зростатиме частка продукції з високою доданою вартістю.

Відтак, важливим завданням для області, та й загалом усієї країни, є розвиток галузей, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю. Реалізувати це завдання можна через створення промислових (індустріальних) парків, які відіграють важливу роль у створенні нових робочих місць, впровадженні інновацій, сприяють залученню інвестицій, зміцненню економіки регіону.

На Вінниччині в індустріальних парках вагоме місце займає переробна промисловість, у т. ч. переробка сільськогосподарської продукції. Це забезпечує якісне зростання валового регіонального

продукту, а також ринки збуту для сільгоспвиробників. Так, у Вінниці наразі функціонують чотири індустріальні парки.

Вінницький індустріальний парк (загальною площею 35.7 га), концепцією якого є створення єдиного в Україні центра синергії проривних технологій у сфері агро- і харчової промисловості. Він є центром генерації ідей з розробки нових типів харчових продуктів та організації серійного виробництва, його продукція буде гідно конкурувати на українському, європейському та світовому ринках.

Індустріальний парк "Вінницький кластер холодильного машинобудування" (19.3 га) – метою заснування є забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності території міста, створення нових робочих місць та виготовлення конкурентоспроможної продукції. Його концепція передбачає побудову повноцінного комплексу з виробництва холодильного обладнання.

Індустріальний парк "Вінтер Спорт" (25 га). Основне призначення цього парку – виробництво товарів для зимових видів спорту й обладнання для підводного плавання, а також інших комплектуючих.

Індустріальний парк "ВінІндастрі" (13.1 га). На його території працюють підприємства переробної промисловості. До парку залучено компанії з новітніми технологіями переробки, підприємства, що працюють у сферах переробки відходів, інформації й електронних комунікацій, науково-технічної діяльності. Основна мета – розвиток виробництв з високим рівнем доданої вартості та створення нових робочих місць з високим рівнем заробітної плати (Пресслужба Апарату Верховної Ради України, 2023, 3 березня).

П'ятим має стати *"Інтеграл"*. Його загальна площа буде становити майже 18 га. За умови сприятливої безпекової ситуації, першу промислову продукцію індустріальний парк почне виробляти у 2025 р. і планово вийде на повну потужність у 2030 р. За прогнозом на той момент у парку буде створено 930 робочих місць. Територія індустріального парку розподілена на такі сфери діяльності: переробна промисловість (12.908 га), науково-технічна діяльність (0.5 га), діяльність у сфері інформації й електронних комунікацій (0.5 га), інше та логістика (4 га). Діяльність індустріального парку не лише дасть можливість подальшого розвитку переробки продукції із залученням інноваційних технологій, а й активізує супутню інфраструктуру (Вінницька міська рада, 2024, 14 листопада).

Загалом розвиток індустріальних парків уможливить виконати низку завдань, як-от:

- розвиток середнього та малого підприємництва через створення нових підприємств;
- створення сучасних, екологічно чистих промислових підприємств;
- впровадження новітніх інноваційних рішень у виробництві продукції;
- впровадження енергоощадних технологій;

- насичення ринку конкурентоспроможною продукцією вітчизняного виробництва;
- збільшення експортного потенціалу місцевих підприємств.

Отже, індустриальні парки мають стати каталізаторами економічного зростання на регіональному рівні, створюючи умови для розвитку підприємництва.

Висновки

Аналіз структури експорту й імпорту Вінницької області свідчить, що область спеціалізується на виробництві та реалізації продовольчої сировини і харчових продуктів. Досвід та ресурси області дозволяють не лише нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції, але й розширювати її асортимент. Так, важливо звернути увагу на вирощування "нішевих" культур та органічної продукції, попит на які зростає не лише в Україні та країнах ЄС, а й у світі загалом. Для цього слід розробити механізми залучення інвестицій у реконструкцію наявних та створення нових підприємств з переробки і зберігання продукції, виробництва напівфабрикатів та готових харчових продуктів. Це не лише надасть підтримку малому і середньому бізнесу, а й допоможе збільшити в структурі експорту частки товарів з високою доданою вартістю, що, своєю чергою, дасть змогу Україні перейти від експорту сировини до виробництва високоякісної та безпечної продукції. В перспективі суб'єкти господарювання, що виробляють таку продукцію, можуть залучатися до участі в міжнародних проєктах і відкривати спільні підприємства.

Заснування сучасних індустриальних парків сприятиме розвитку підприємств, які відповідають європейській промисловій політиці щодо автоматизації процесів, енерго- та ресурсоефективності, екологічності виробництва, впровадження принципів сталого розвитку та ін. Все це дасть можливість випускати продукцію, сертифіковану за європейськими стандартами, бути долученими до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, налагоджувати співробітництво з європейськими партнерами. Отже, зростуть можливості регіону у виробництві й експорті товарів з високою доданою вартістю. Таким чином, визначення особливостей зовнішньої торгівлі Вінницької області та перспектив її розвитку з урахуванням економічної спрямованості регіону, його специфіки дає змогу окреслити перспективні напрями розвитку.

Гіпотеза щодо конкурентоспроможності продукції Вінницького регіону на міжнародному ринку, позитивної динаміки експорту навіть під час війни, а також наявних в області резервів для збільшення виробництва й експорту продукції знайшла своє підтвердження в процесі дослідження. Показано, що навіть в умовах воєнного стану Вінницька область не лише утримує обсяги виробництва продукції, які задовольняють її потреби, забезпечує продукцією інші регіони держави, а й нарощує експорт, зокрема й до країн Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

<p>Agroapp. (2023, 29 грудня). <i>Нішеві культури в 2024 році: вирощування, перспективи, експорт</i>. https://agroapp.com.ua/uk/blog/nishevi-kulturi-v-2024-roci-viroshchuvannya-perspektivi-ekспорт/</p>	<p>Agroapp. (2023, December 29). <i>Niche crops in 2024: cultivation, prospects, export</i>. https://agroapp.com.ua/uk/blog/nishevi-kulturi-v-2024-roci-viroshchuvannya-perspektivi-ekспорт/</p>
<p>AgroPortal. (2024, 27 вересня). <i>Куди прямує додана вартість: яку органічну продукцію експортують, а що реалізують удома</i>. https://agroportal.ua/publishing/analitika/kudi-pryamuye-dodana-vartist-yaku-organichnu-produkciyu-ekспортuyut-a-shcho-realizuyut-udoma</p>	<p>AgroPortal. (2024, September 27). <i>Where does the added value go: which organic products are exported and which are sold at home</i>. https://agroportal.ua/publishing/analitika/kudi-pryamuye-dodana-vartist-yaku-organichnu-produkciyu-ekспортuyut-a-shcho-realizuyut-udoma</p>
<p>Bakari, S., & Tiba, S. (2019). The Impact of Trade Openness, Foreign Direct Investment and Domestic Investment on Economic Growth: New Evidence from Asian Developing Countries. <i>Economic Research Guardian</i>, 9(1), 46–54. https://www.ecrg.ro/files/p2019.9(1)2y3.pdf</p>	
<p>Bardi, W., & Hfaiedh, M. A. (2021). International trade and economic growth: evidence from a panel ARDL-PMG approach. <i>International Economics and Economic Policy</i>, (18), 847–868. https://doi.org/10.1007/s10368-021-00507-4</p>	
<p>Farahane, M. J., & Heshmati, A. (2020). <i>Trade and Economic Growth: Theories and Evidence from the Southern African Development Community</i>. IZA DP No. 13679. Institute of Labor Economics. https://doi.org/10.2139/ssrn.3691392</p>	
<p>ILikeNews. (2024, 18 березня). <i>Вінницькі компанії в ТОП-10 найкращих підприємств України: переробка, сільгоспвиробництво та будівництво на перших ролях</i>. https://www.ilikenews.com/news/rehioniy/novyny-vinnychchyny/vinnytski-kompaniyi-v-top-10-naykrashchykh-pidpryyemstv-ukrayiny</p>	<p>ILikeNews. (2024, March 18). <i>Vinnitsia companies in the TOP-10 best enterprises of Ukraine: processing, agricultural production and construction in the first roles</i>. https://www.ilikenews.com/news/rehioniy/novyny-vinnychchyny/vinnytski-kompaniyi-v-top-10-naykrashchykh-pidpryyemstv-ukrayiny</p>
<p>Ji, X., Dong, F., Zheng, C., & Bu, N. (2022). The Influences of International Trade on Sustainable Economic Growth: An Economic Policy Perspective. <i>Sustainability</i>, 14(5), 2781. https://doi.org/10.3390/su14052781</p>	
<p>Savona, M., & Ciarli, T. (2019). Structural changes and sustainability. A selected review of the empirical evidence. <i>Ecological economics</i>, (159), 244–260.</p>	
<p>Бараболя, Ю. (2024, 25 серпня). <i>Вінниччина наростила експорт: яку продукцію відправляли за кордон та до яких країн</i>. https://suspilne.media/vinnytsia/819079-vinniccina-narostila-ekспорт-aku-produkciu-vidpravlali-za-kordon-ta-do-akih-krain/</p>	<p>Barabolia, Yu. (2024, August 25). <i>Vinnitsia region increased exports: what products were sent abroad and to which countries</i>. https://suspilne.media/vinnytsia/819079-vinniccina-narostila-ekспорт-aku-produkciu-vidpravlali-za-kordon-ta-do-akih-krain/</p>
<p>Батракова, Т., & Фоменко, С. (2023). Сучасний стан зовнішньої торгівлі України в умовах економічної нестабільності. <i>Цифрова економіка та економічна безпека</i>, 4(04), 56–62. https://doi.org/10.32782/dees.4-10</p>	<p>Batrakova, T., & Fomenko, S. (2023). Current state of foreign trade of Ukraine in conditions of economic instability. <i>Digital Economy and Economic Security</i>, 4(04), 56–62. https://doi.org/10.32782/dees.4-10</p>
<p>Вінницька міська рада. Виконавчий комітет. (2024, 14 листопада). Рішення № 2720 Про проєкт рішення міської ради "Про погодження Концепції індустріального парку "Інтеграл". https://2021.vmr.gov.ua/Docs/ExecutiveCommitteeDecisions/2024/№2720%2014-11-2024.pdf</p>	<p>Vinnitsia City Council. Executive Committee. (2024, November 14). Decision No. 2720 On the draft decision of the city council "On approval of the Concept of the "Integral" industrial park". https://2021.vmr.gov.ua/Docs/ExecutiveCommitteeDecisions/2024/№2720%2014-11-2024.pdf</p>
<p>Вінницька обласна військова адміністрація. (2021, 30 серпня). <i>Торговельне співробітництво Вінниччини з країнами Європейського Союзу</i>. https://www.vin.gov.ua/invest/mizhnarodne-spivrobitnytstvo/9158-torhovelnе-spivrobitnytstvo-vinnychchyny-z-krainamy-yevropeiskoho-soiuzu#:~:text=Основними%20статтями%20експ орту%20до%20країн,походження%20(84%2C6%20млн</p>	<p>Vinnitsia Regional Military Administration. (2021, August 30). <i>Trade cooperation of Vinnitsia region with the countries of the European Union</i>. https://www.vin.gov.ua/invest/mizhnarodne-spivrobitnytstvo/9158-torhovelnе-spivrobitnytstvo-vinnychchyny-z-krainamy-yevropeiskoho-soiuzu#:~:text=Основними%20статтями%20експ орту%20до%20країн,походження%20(84%2C6%20млн</p>

Головне управління статистики у Вінницькій області. (б. д.). <i>Статистична інформація / Зовнішньоекономічна діяльність</i> . https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information.html#	Main Department of Statistics in Vinnytsia region. (n. d.). <i>Statistical information / Foreign economic activity</i> . https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information.html#
Дуляба, Н. І., & Далик, В. П. (2020). Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. <i>Ефективна економіка</i> , (11). https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.82	Duliaba, N. I., & Dalyk, V. P. (2020). Development of Ukraine's foreign trade in conditions of global instability. <i>Effective Economy</i> , (11). https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.82
Мазаракі, А., & Мельник, Т. (2022). Світове господарство: виклики російсько-української війни. <i>Scientia fructuosa</i> , 143(3), 4–35. https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/430	Mazaraki, A., & Melnyk, T. (2022). World economy: challenges of the russian-Ukrainian war. <i>Scientia fructuosa</i> , 143(3), 4–35. https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/430
Мельник, Т., & Туницька, Ю. (2024). Зовнішньоторговельні зв'язки України та Польщі: 2022–2024. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , (5), 4–24. Серія: Економічні науки. https://doi.org/10.31617/3.2024(136)01	Melnyk, T., & Tunitska, Yu. (2024). Foreign trade relations of Ukraine and Poland: 2022–2024. <i>Foreign trade: economics, finance, law</i> , (5), 4–24. Series: Economic sciences. https://doi.org/10.31617/3.2024(136)01
Мищенко, Н. Г., Кабачі, Б. І., & Федоренко, А. О. (2021). Залежність економіки України від зовнішньої торгівлі: тенденції зміни індикаторів. <i>Вісник ЛТЕУ. Серія: Економічні науки</i> , (62), 12–21.	Mitsenko, N. G., Kabatsi, B. I., & Fedorenko, A. O. (2021). Dependence of the Ukrainian economy on foreign trade: trends in changes in indicators. <i>Herald of LUTE. Series: Economic sciences</i> , (62), 12–21.
Моя Вінниця. (2023, 25 грудня). <i>Сільське господарство у Вінницькій області: тенденції, виклики та перспективи</i> . https://www.myvin.com.ua/news/24799-silske-hospodarstvo-u-vinnytskii-oblasti-tendentsii-vykylyky-ta-perspektyvy	My Vinnytsia. (2023, December 25). <i>Agriculture in Vinnytsia region: trends, challenges and prospects</i> . https://www.myvin.com.ua/news/24799-silske-hospodarstvo-u-vinnytskii-oblasti-tendentsii-vykylyky-ta-perspektyvy
Опора. (2024, 10 травня). <i>Вінниччина в умовах повномасштабного вторгнення: робота політичних партій та органів місцевого самоврядування</i> . https://www.oporaua.org/viyna/vinnichchina-v-umovah-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-robotopolitichnih-partiy-ta-organiv-miscevogo-samovryaduvannya-25237	Opora. (2024, May 10). <i>Vinnytsia region in the conditions of full-scale invasion: the work of political parties and local self-government bodies</i> . https://www.oporaua.org/viyna/vinnichchina-v-umovah-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-robotopolitichnih-partiy-ta-organiv-miscevogo-samovryaduvannya-25237
Пресслужба Апарату Верховної Ради України. (2023, 3 березня). <i>Комітет з питань економічного розвитку продовжує проведення регіональних нарад щодо розвитку індустріальних парків</i> . https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/233786.html	Press service of the Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, March 3). <i>The Committee on Economic Development continues to hold regional meetings on the development of industrial parks</i> . https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/233786.html
Соколовська, О. М. (2020). Проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи. <i>Вісник економічної науки України</i> , 1(38), 97–102.	Sokolovska, O. M. (2020). Problems of foreign trade of Ukraine and its regions in the context of the world crisis. <i>Bulletin of Economic Science of Ukraine</i> , 1(38), 97–102.
Тоцька, О. (2022). Зовнішня торгівля товарами України з Польщею, Румунією, Словаччиною та Молдовою: аналіз і прогнозування. <i>Економічний часопис ВНУ</i> , (2), 90–98. http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2022_2_13	Totska, O. (2022). Foreign trade of goods of Ukraine with Poland, Romania, Slovakia and Moldova: analysis and forecasting. <i>Economic Journal of VNU</i> , (2), 90–98. http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2022_2_13
Чудновський, В. (2025, 6 січня). <i>Промислова Вінниця. Які товари виробляємо та куди експортуємо?</i> https://vn.20minut.ua/Podii/promislova-vinnitsya-yaki-tovari-viroblyaemo-ta-kudi-eksportuemo-11945916.html	Chudnovskiy, V. (2025, January 6). <i>Industrial Vinnytsia. What goods do we produce and where do we export?</i> https://vn.20minut.ua/Podii/promislova-vinnitsya-yaki-tovari-viroblyaemo-ta-kudi-eksportuemo-11945916.html

Шайда, О., Косовська, В., & Шайда, С. (2022). Особливості зовнішньоторговельної співпраці України та Німеччини. *Економіка та суспільство*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-70>

Shaida, O., Kosovska, V., & Shaida, S. (2022). Features of foreign trade cooperation between Ukraine and Germany. *Economy and Society*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-70>

Конфлікт інтересів: Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка структурно пов'язана з видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Власенко І., Тернова А. Регіональні пріоритети зовнішньоторговельної діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2025. № 1. С. 113–130. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)07](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)07)

Надійшла до редакції 25.12.2024.

Прийнято до друку 08.01.2025.

Публікація онлайн 12.03.2025.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

DOI: 10.31617/3.2025(138)05

УДК 339.972:334.72=111

FOMINA Olena,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Head of the Department
of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
o.fomina@knu.edu.ua

ФОМІНА Олена,
д. е. н., професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0002-4962-3298

SEMENOVA Svitlana,
PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
s.semenova@knu.edu.ua

СЕМЕНОВА Світлана,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0001-7250-7482

KOROL Svitlana,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor at the Department
of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
s.korol@knu.edu.ua

КОРОЛЬ Світлана,
д. е. н., професор, професор кафедри
обліку та оподаткування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0003-0958-8720

CSRD IMPLEMENTATION IN THE UKRAINIAN CORPORATIONS' PRACTICE

The role of the European Union Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) in ensuring transparency and promoting sustainable business development has been studied. An analysis of European reporting practices is conducted, enabling an assessment of the prerequisites for adopting CSRD, its key provisions and requirements, as well as its impact on corporate reporting within EU countries. Particular attention is paid to the opportunities of adapting CSRD in Ukraine: potential challenges,

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ CSRД У ПРАКТИКУ УКРАЇНСЬКИХ КОРПОРАЦІЙ

Досліджено роль Директиви Європейського Союзу про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD) у забезпеченні прозорості та сприяння сталому розвитку бізнесу. Проведено аналіз європейських практик звітування, що дає змогу оцінити передумови прийняття CSRD, її ключові положення та вимоги, а також вплив на корпоративну звітність у країнах ЄС. Особливу увагу приділено можливостям адаптації CSRD в Україні: визначено потенційні

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

opportunities are identified, and recommendations are developed for integrating sustainable development reporting standards into national business practices. The hypothesis is put forward that the implementation of CSRD in Ukraine will contribute to increasing the transparency of the corporate sector, attracting investments, adapting to global sustainable development standards, and integrating into the European economic space. The aim of the article is to outline the consequences of the Corporate Sustainability Reporting Directive implementation within the European Union and to analyze its potential for Ukraine, particularly in the context of opportunities for adaptation to national conditions. The research methods include a systematic approach, analysis, synthesis, comparison, and also special methods are used to evaluate the effectiveness of European practices and recommendations for their implementation in Ukraine. The research results demonstrate that the CSRD implementation will contribute to harmonizing the Ukrainian regulatory framework with European standards, increasing business competitiveness, reporting transparency, modernization of corporate governance, post-war economic recovery, optimization of environmental management, acceleration of European integration, and strengthening of Ukraine's international image. At the same time, the article emphasizes the importance of overcoming key barriers, such as insufficient methodological and institutional framework, the need for resource provision, and the adaptation of national legislation to European standards. The proposed recommendations are aimed at effective cooperation between the government, businesses and scientific institutions for the successful implementation of CSRD. Thus, the CSRD implementation can become a driving force for sustainable development of Ukraine, promoting long-term economic stability, integration into global markets, and the realization of European integration goals.

Keywords: reporting, non-financial reporting, sustainable development, corporate social responsibility (CSR), sustainable development reporting, Global Reporting Initiative (GRI), EU Directive, Environmental, Social and Governance (ESG), EU Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), European Sustainability Reporting Standards (ESRS), Education for Sustainable Development (ESD).

JEL Classification: M14, M41, M49, G38.

Introduction

The formation of a demand for corporate social responsibility and reporting on its contribution to achieving sustainable development goals is extremely relevant today, as it includes the creation of new jobs, strengthening communications between government, business and society, as well as addressing economic, environmental and social challenges. Such efforts are aimed at building an economy focused on people's needs. In addition, in modern conditions, special attention needs to be paid to business reporting on corporate social responsibility in the context of countering military

виклики, можливості, а також розроблено рекомендації щодо впровадження стандартів звітування зі сталого розвитку в національну бізнес-практику. Висунуто гіпотезу, що імплементація CSRD в Україні сприятиме підвищенню прозорості корпоративного сектору, залученню інвестицій, адаптації до глобальних стандартів сталого розвитку й інтеграції до європейського економічного простору. Метою статті є окреслення наслідків впровадження Директиви про корпоративну звітність зі сталого розвитку в Європейському Союзі й аналіз її потенціалу для України, зокрема в контексті можливостей адаптації до національних умов. Методи дослідження включають системний підхід, аналіз, синтез, порівняння, а також застосовано спеціальні методи для оцінки ефективності європейських практик і надання рекомендацій для їх впровадження в Україні. Результати дослідження демонструють, що впровадження CSRD сприятиме гармонізації української нормативно-правової бази з європейськими стандартами, підвищенню конкурентоспроможності бізнесу, транспарентності звітності, модернізації корпоративного управління, відновленню економіки після війни, оптимізації природокористування, прискоренню євроінтеграції та зміцненню міжнародного іміджу України. Водночас стаття підкреслює важливість подолання ключових перешкод, таких як недостатня методологічна та інституційна база, необхідність ресурсного забезпечення й адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Запропоновані рекомендації спрямовані на ефективну співпрацю між урядом, бізнесом та науковими інституціями для успішної імплементації CSRD. Отже, впровадження CSRD може стати рушійною силою сталого розвитку України, сприяючи довгостроковій економічній стабільності, інтеграції до глобальних ринків і реалізації євроінтеграційних цілей.

Ключові слова: звітування, нефінансова звітність, сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність (CSR), звітність про сталий розвиток, Глобальна ініціатива звітності (GRI), Директива ЄС, екологічні, соціальні та управлінські (ESG), Директива ЄС про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD), Європейські стандарти звітності про сталий розвиток (ESRS), освіта для сталого розвитку (ESD).

aggression, maintaining peace and ensuring security. Business should transparently demonstrate its actions in these areas, promoting transparency, stability and fairness.

The implementation of European legislation, in particular the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), is a priority task for Ukraine. The first reports under the CSRD are expected in 2025, covering data for the 2024 financial year. The directive aims to ensure transparency of information on the economic, environmental and social aspects of the activities of large enterprises, especially those of public interest — listed companies, financial institutions, insurance organizations, etc. However, the principles of social responsibility are relevant for all enterprises, regardless of their size or form of ownership. They cover compliance with legislative requirements on reducing negative environmental impact, protecting human rights, ensuring the quality of products and services, supporting communities, and combating corruption. Social responsibility contributes to the growth of capitalization, strengthening partnerships, increasing the investment attractiveness and prestige of companies as employers. It also becomes the basis of business strategy, requiring an integrated approach to assessing performance by financial and non-financial indicators at the highest level of management.

Despite the declared sustainable development guidelines, Ukraine lags significantly behind other countries in the number of integrated and non-financial reports, which negatively affects social responsibility, transparency and investment attractiveness of business. The implementation of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) or Directive 2022/2464/EU (2022) in Ukraine will contribute to the development of socially responsible business and the formation of a modern society, which determines the relevance of this study.

Corporate social responsibility (CSR) is becoming an increasingly important topic in academic and professional circles, especially in the experience of the European Union (EU), where strict regulatory requirements for accountability, transparency and sustainable development are in force. The literature widely discusses the conceptual foundations of CSR, the evolution of regulation, the challenges and benefits of reporting, as well as its impact on various stakeholders.

The literature defines CSR as an approach that integrates social, environmental and economic aspects into business strategy (Cuomo et al., 2022). In the EU context, CSR is often seen as part of a broader sustainable development policy (European Commission, 2024). Research indicates that CSR reporting enhances corporate reputation and contributes to the creation of long-term value for business and society (Phan et al., 2020).

A review of the evolution of business accountability regulation in the EU shows that the Non-Financial Reporting Directive (NFRD) or Directive 2014/95/EU (2014) was the first attempt to standardize reporting on non-financial aspects of companies' activities in EU law. Research shows that the NFRD had limited effectiveness due to the flexibility of the requirements, which allowed companies to avoid detailed reporting (Baumüller & Grbenic, 2021).

The transition to the CSRD, which was adopted in 2021, is the result of an examination of the shortcomings of the NFRD (Zaucha et al., 2024). Research predicts that the CSRD will significantly improve the quality and comparability of reports through the introduction of mandatory European Sustainability Reporting Standards (ESRS) (Kosi & Relard, 2024). Transparency in reporting is a key factor in stakeholder trust. The literature highlights that mandatory CSR reporting standards such as the ESRS help avoid "greenwashing" (Polovyk, 2023). CSR reporting can improve companies' financial performance by attracting sustainability-oriented investments (Bondar et al., 2021). However, the high costs of implementing standards and processing data for preparing sustainability reports (Belimenko, 2024) create an additional burden, especially for small and medium-sized enterprises (SMEs) (Carlyann, 2020). That is, ESRS-based sustainability reporting has both advantages and disadvantages (Bezverkhyi, 2024).

Research shows that clear CSR reporting influences investors' decisions, who are increasingly focusing on Environmental, Social and Governance (ESG) criteria (Saprykina et al., 2021). The impact of CSR reporting on sustainability has the potential to contribute to the achievement of the Global Sustainable Development Goals (SDGs) (United Nations, n. d, the 17 GOALS) in the EU through the requirement to disclose data on carbon emissions, energy efficiency, social impact, and more (Christensen et al., 2021).

Research (Lunkina, 2021) shows that although the number of GRI reports is increasing, Ukrainian legislation needs to be improved, and enterprises do not sufficiently take into account the needs of stakeholders, anti-corruption efforts, and business ethics, so the level of implementation of social reporting is currently quite low. A transition to integrated reporting and the joining of efforts between business, the state, and the community are proposed to implement the UN Sustainable Development Goals and achieve social impact.

Research identifies several challenges: the complexity of data collection and processing in large supply chains (Umantsiv & Kotsupal, 2022), the insufficient level of readiness of small companies to comply with new CSRD standards (Odobasa & Marosevic, 2023), the lack of competencies to integrate sustainable practices into business strategy (Uyar et al., 2023).

Integrated reporting improves on traditional financial reports by emphasizing the value of the information they provide (Zubilevich, 2021). The study by Navarrete-Oyarce et al. (2021) identified three key international journals that dominate publications on integrated reporting: *Journal of Intellectual Capital*, *Accounting Auditing and Accountability Journal*, and *Meditari Accountancy Research*. It is noted that the largest number of publications is by scholars from developed countries compared to developing economies. Therefore, further research should focus on examining the impact of sustainability reporting on company performance in developing countries, where its implementation will have the most tangible impact and improve decision-making. Despite the expected achievements, the impact of the CSRD remains understudied due to its recent implementation. The difference in CSR

practices between companies that are already required to report and those that have recently come under the scope of the directive highlights the challenges in harmonizing reporting processes (Kostiuchenko et al., 2021). The directive has increased the hierarchical importance of CSR communication and highlighted the need for interdisciplinary collaboration within organizations (Herbych et al., 2024). However, the acceleration of digital transformations (Mazaraki et al., 2022), gaps in human resources and CSR experience, especially among future reporting companies, create obstacles that require targeted training initiatives and educational programs (Birkmann et al., 2024).

From a communications perspective, compliance with the CSRD requires disseminating sustainability information beyond formal reporting through accessible channels to engage the wider public. This involves simplifying complex content while preserving important details and defining appropriate formats to increase transparency and reach. The Directive also raises concerns about resource allocation, data collection and increasing transparency of sustainability efforts, which are common challenges for different companies (Birkmann et al., 2024).

The problem that arises when implementing the CSRD in Ukraine is the lack of readiness of national legislation and the business environment for the requirements contained in this Directive. This includes the unpreparedness of Ukrainian companies to report according to European standards, the lack of clear methodological recommendations for implementation and ensuring proper monitoring of compliance with the requirements. In addition, there is the problem of the lack of integrated systems for collecting and publishing data in accordance with the CSRD, as well as a lack of understanding of the importance of such reporting among national enterprises. The article should explore possible ways to overcome these obstacles through the adaptation of Ukrainian practices and the development of appropriate tools to support companies in this process.

Research hypothesis: the implementation of the CSRD in Ukraine will contribute to increased transparency and sustainable development of the corporate sector, which will have a significant positive effect on the country's economic stability, will ensure an improvement in the investment climate, adaptation to global standards of sustainable development and the implementation of European integration processes.

The aim of the article is to highlight the consequences of the implementation of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) within the European Union, to analyze its possibilities for adaptation in Ukraine, and to identify key challenges and benefits of integration into Ukrainian national realities. Particular attention is paid to the potential of the CSRD in promoting sustainable economic development, increasing business transparency, and harmonizing with European standards.

To achieve the goal, formulate the following tasks that correspond to the structure of the study:

- to analyze the practice of reporting on sustainable development in EU member states;

- to study the prerequisites for the adoption of the CSRD;
- to characterize the main provisions and requirements of the CSRD and its impact on EU corporate reporting;
- to assess the status of the implementation of the CSRD in Ukraine, the possibilities of implementing this Directive in national practice, to identify the main obstacles and to develop recommendations for overcoming them.

The methodological basis of the study was general scientific and special methods of cognition, which provided a comprehensive approach to the analysis of European practice of reporting on sustainable development. The hypothetical-deductive method was used to formulate and test the hypothesis, as well as methods of analysis, synthesis and detailing to study the essence of the CSRD, social responsibility of business, reporting principles and assessment of its information potential. Selective observations were used to identify key factors influencing the CSRD, the historical method to analyze the prerequisites and consequences of the CSRD implementation, and methods of comparison and analogy to study national characteristics and European experience. Induction, deduction, abstraction and a systematic approach contributed to the identification of the advantages of the CSRD, obstacles and ways to overcome them for Ukrainian companies, and generalization provided the systematization of results and the formulation of conclusions.

The four sections of the main part of the article consistently examines the practice of reporting on sustainable development in the EU, the prerequisites for the adoption of the Corporate Sustainability Reporting Directive, its key provisions and the status of CSRD implementation in Ukraine.

1. Sustainability reporting practices in the EU

In the global context of sustainability and corporate reporting, there is a wide range of international standards and initiatives that companies use to assess and report on their social, environmental and economic performance. These documents and tools provide a framework for formulating practices and strategies that contribute to achieving sustainable development, as well as for integrating responsible management practices into corporate activities (Umantsiv, 2023). They cover both general global principles and specific guidelines and recommendations for certain sectors. The use of such standards helps companies, governments and organizations meet their obligations to stakeholders, and provides tools to increase transparency and accountability in matters of sustainable development.

The European Commission has already established requirements in the Non-Financial Reporting Directive, according to which companies are obliged to disclose information on which national, European or international frameworks they relied on when preparing reports and ensuring disclosure.

Below are the main documents and initiatives that play an important role in the field of corporate sustainability reporting in EU member states (*Figure 1*).

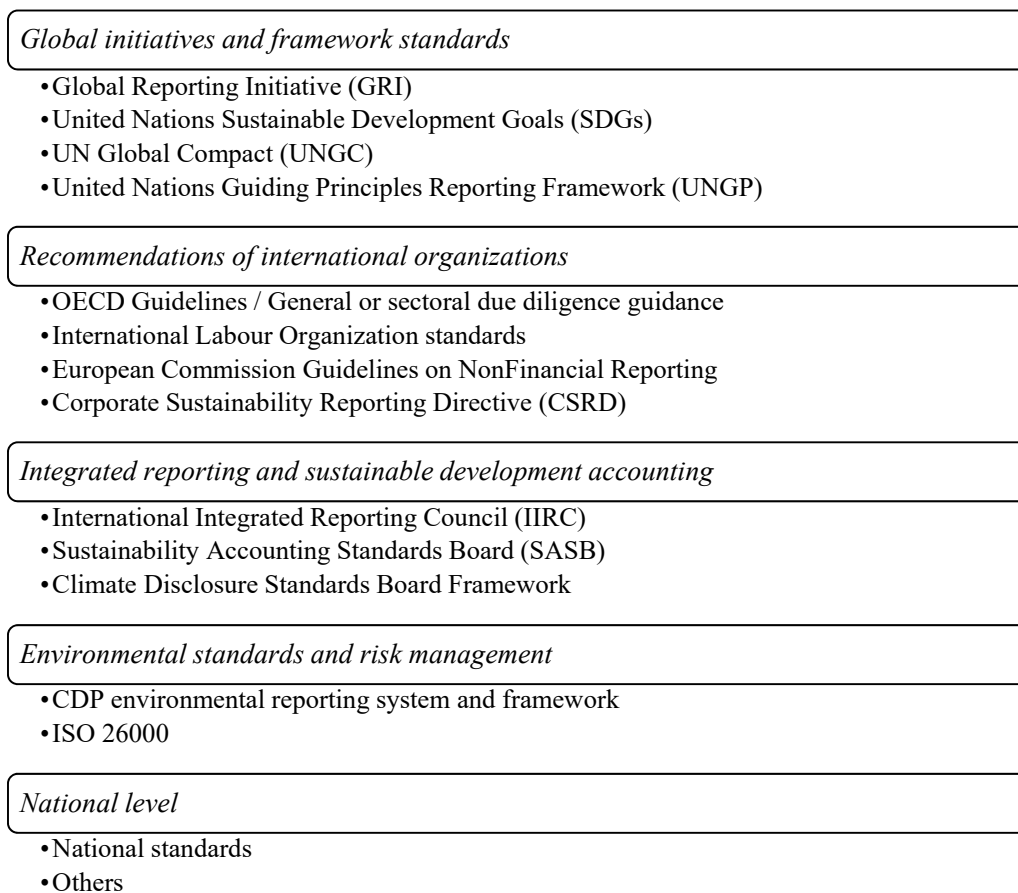

Figure 1. National and international frameworks for sustainable development reporting in the EU

Source: compiled by the authors on the basis of Alliance for Corporate Transparency (2024, pp. 12–13).

However, the above standards are used unevenly in practice. Based on the research of the Alliance for Corporate Transparency (2024), it was determined which standards and frameworks are most widespread among European companies. Thus, it was found that most companies in Europe rely on the Global Reporting Initiative (GRI) standards – 70%, then the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) (United Nations, n. d.) – 34%, National standards – 30%, UN Global Compact (UNGC) – 19.5% (Alliance for Corporate Transparency, 2020) (*Figure 2*). In practice, it turned out that the European Commission Guidelines on NonFinancial Reporting in 2020 had a very low level of distribution. All this indicates low awareness and insufficient knowledge of the application of such standards as: Climate Disclosure Standards Board Framework (2%), United Nations Guiding Principles Reporting Framework (UNGP) (3.3%) and SASB standards.

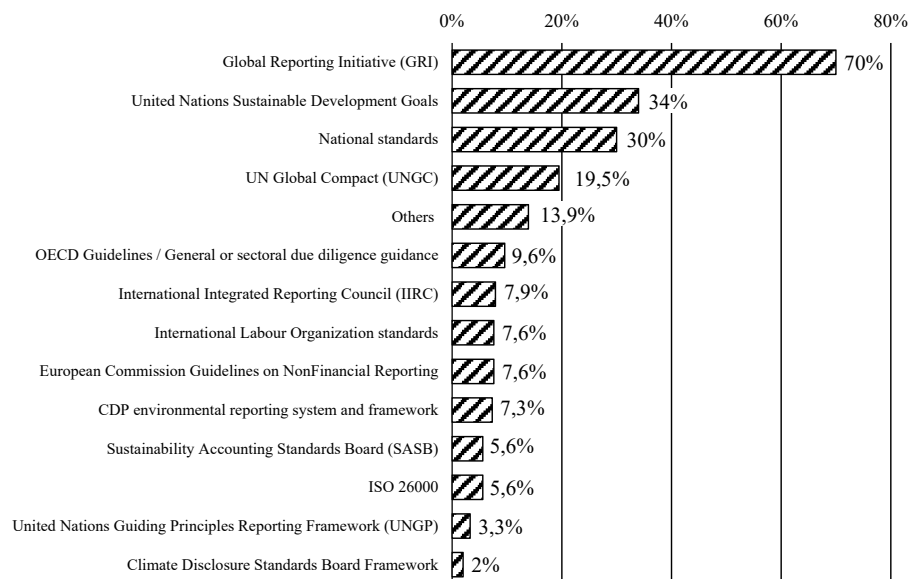

Figure 2. Research on the level of use of National and international frameworks and standards by European enterprises

Source: compiled by the authors on the basis of Alliance for Corporate Transparency (2020, pp. 12–13).

A study conducted on 1000 companies from all EU member states on their sustainability reporting (Alliance for Corporate Transparency Research Report, 2019) allowed to identify the jurisdictions with the largest number of published reports. Thus, among individual countries, the largest number of companies disclosing information in corporate annual reports or sustainability reports are concentrated in: United Kingdom (168), France (128), Germany (108) (Figure 3).

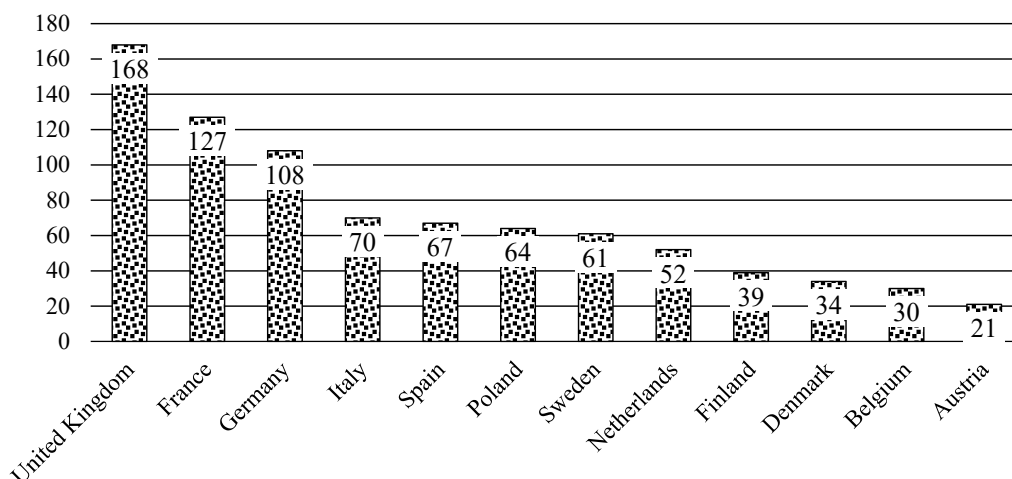

Figure 3. European countries with the largest number of companies publishing sustainability reports

Source: compiled by the authors on the basis of Alliance for Corporate Transparency Research Report (2019, pp. 30–31).

The uneven spread of non-financial sustainability reporting across EU member states is due to differences in economic development, levels of regulation, corporate culture and access to resources. In more developed countries, such as Germany or France, the implementation of sustainability reporting is stimulated by strict national laws, an active role of the public and investors, as well as business support for the implementation of standards. In contrast, in countries with less developed economies or a weaker institutional base, such as Bulgaria or Romania, or with a communist past, such as Lithuania, Latvia and Estonia, the process is complicated by a lack of expert support, insufficient business motivation and limited resources to adapt to the requirements. This highlights the need for harmonization of approaches and additional support at the EU level and is an important experience for implementation in Ukraine.

Companies report on policies, not results (Alliance for Corporate Transparency, 2024). More than 80% of companies describe policies in certain areas in their non-financial reports, but this does not usually include an analysis of the impact of their activities. This lack of emphasis on the actual "impact" of policies requires immediate attention from companies themselves, both in subsequent reporting periods and in the process of reviewing relevant regulatory requirements by regulators. For example, in the area of climate change, 82% of companies have a formally declared policy, but only 35% set specific targets, and even fewer – only 28% – report on the achievement of these targets. A similar situation is observed in the information and communication technology sector, where 84% of companies report on the existence of a data protection policy, but only 8% describe the results of achieving the goals of such policies. Even where targets are set, their significance often remains questionable. The data obtained indicate the need to review approaches to reporting to ensure transparency, measurability and compliance with the real challenges of sustainable development, which forms the prerequisites for the adoption of the Corporate Sustainability Reporting Directive.

2. Prerequisites for adopting the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)

In 2021, the European Parliamentary Research Service identified a number of shortcomings in the data collected under Directive 2014/95/EU on non-financial reporting (NFRD), particularly the lack of consistency and comparability, which made sustainable investment more difficult and increased the costs of data preparation for stakeholders. The CSRD addresses these shortcomings by improving the disclosure process and providing investors and users with a transparent, understandable, and comparable approach to assessing companies' ESG impact. The new directive will promote more informed decision-making based on high-quality sustainability data.

The long-term goal of the CSRD is to reduce climate risks and strengthen the EU's resilience. In the context of climate neutrality by 2050 and the European Green Deal initiatives, the enhanced reporting system will

contribute to building a competitive industry, developing energy-efficient buildings, transitioning to clean energy, and implementing advanced environmental technologies.

The CSRD significantly updates and expands the European sustainability reporting system, replacing the NFRD and introducing a broader range of topics and increasing the volume of reporting. Key changes include the shift from the term "non-financial reporting" to "sustainability reporting", which addresses criticism regarding the vague interpretation of the term. The new terminology aligns with the recommendations from the European Lab's reports on Sustainability Reporting Standards and emphasizes the importance of evaluating corporate impact.

The CSRD also integrates sustainability reporting requirements with other EU regulations. Specifically, the Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) requires financial sector companies to provide detailed information on the sustainability of financial products, while the Taxonomy Regulation establishes criteria for environmental sustainability and disclosure requirements regarding the environmental impact of activities, including the "green asset ratio" (Birkmann et al., 2024). Additionally, the EU Commission's Sustainable Corporate Governance Initiative complements these efforts by strengthening corporate responsibility for sustainability across the value chain. It also integrates sustainability performance indicators into the management incentive system (Semenova & Vicen, 2023). These steps aim to create a transparent and comprehensive sustainability reporting system in the EU, aligning corporate practices with environmental, social, and governance priorities.

3. Key provisions of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)

The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) is the updated version of the Non-Financial Reporting Directive (NFRD) and represents significant progress in expanding the requirements for statutory sustainability reporting. It introduces the European Sustainability Reporting Standards (ESRS), emphasizes the assessment of materiality in building CSRD reporting, and integrates it into European sustainable development regulation (Kirchhoff et al., 2024). The CSRD also stipulates where the report should be published and how it is integrated into European sustainability regulation.

The CSRD, as a legislative initiative of the European Union, came into effect on January 5, 2023 (European Commission, 2024). It requires businesses in the EU, including relevant subsidiaries from outside the EU, to disclose information about their environmental and social impact, as well as how their actions in the areas of environmental, social, and governance (ESG) affect the business itself.

The aim of the CSRD is to provide transparent information for investors, analysts, consumers, and other stakeholders, so they can better assess the performance of EU companies in terms of sustainable development, as well as the associated business risks and opportunities.

In 2022, the European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) published the European Sustainability Reporting Standards (ESRS). These standards define the metrics that companies must disclose and the methodology for their reporting in accordance with the CSRD requirements.

The structure of the ESRS covers 12 standards divided into four categories: (1) cross-cutting: general principles and general disclosures, (2) environmental: climate change, pollution, water and marine resources, biodiversity and ecosystems, resource use and circular economy, (3) social: own workforce, workers in the value chain, affected communities, consumers and users, (4) governance: business conduct (European Commission, 2024).

The universal standards are mandatory for all companies subject to the CSRD, while ESG reporting is provided depending on its materiality. In 2023, the ESRS became legally binding. Additionally, in February 2024, EU institutions agreed to delay the adoption of sector-specific ESRS by two years, with these standards expected by June 2026. This decision does not affect the validity of the CSRD.

The CSRD is being implemented gradually from 2024 to 2029, primarily based on the previous provisions of the NFRD or the size of the company, and covers the following criteria (Figure 4). This phased approach allows organizations of various sizes to gradually adapt their processes to the new sustainability reporting requirements.

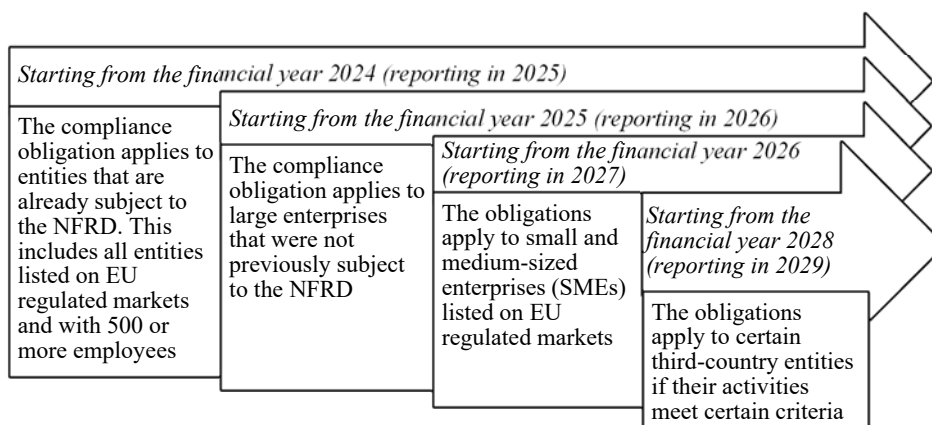

Figure 4. Timeline of the implementation of the Corporate Sustainability Reporting

Source: compiled on the basis of Directive 2022/2464/EU (2022).

A feature of CSRD is the concept of double materiality, which requires disclosure of the following aspects:

impact materiality: the business's impact on sustainability issues (e.g., harmful emissions, equality and diversity, human rights protection);

financial materiality: the impact of sustainability issues on the financial position of the company (e.g., cash flows, risks).

This approach allows consideration of both the company's impact on society and the environment, as well as the effect of external sustainability factors on its financial position.

Companies must provide detailed descriptions of policies related to sustainability and explain the mechanisms for monitoring and ensuring compliance. These policies cover: environmental protection; working conditions and treatment of employees; gender and ethnic diversity in management and the board of directors; social responsibility; human rights protection; combating corruption and bribery; target indicators and transition strategies. Companies must assess and document sustainability-related risks, including climate change and dependence on fossil resources. Reports should include an analysis of the resilience of the business model to these risks and describe their potential impact on stakeholders, shareholders, operations, and financial performance.

All reporting required under the CSRD must be publicly available, and the accuracy and completeness of the disclosed information must be audited by external organizations. This ensures the reliability of the reports and trust in their content. The European Sustainability Reporting Standards (ESRS) align with the recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD), the Global Reporting Initiative (GRI), and the EU Taxonomy Regulation.

In the long term, the CSRD aims to reduce climate risks and improve the overall resilience of the EU. Combined with the goal of achieving climate neutrality in Europe by 2050 and the initiatives of the European Green Deal, enhanced climate-related disclosure will contribute to the creation of a competitive and sustainable industry, the modernization of energy-efficient buildings, the use of clean energy, and the implementation of advanced technologies in environmental innovation.

Along with all the positive expectations, there are several key critical points regarding the implementation of the CSRD. One of the main challenges is the complexity of preparing reports and the significant resource costs that companies, particularly small and medium-sized enterprises, face due to the need to collect and publish large amounts of data. They often encounter difficulties in integrating new reporting standards into existing business processes and lack sufficient preparation to effectively implement new requirements. Additionally, some investors advocate for simplifying reporting requirements, as excessive complexity and a large number of reporting indicators can lead to information overload, reducing the effectiveness of data usage for decision-making. Such an approach could slow down the integration of the CSRD into existing business models and lead to significant additional costs for ensuring compliance with the requirements.

Another issue is the potential high level of administration and verification, which requires significant resources to ensure data accuracy. This raises questions about the feasibility of a rapid and large-scale implementation of the CSRD, especially for small and medium-sized enterprises.

These challenges require flexibility and optimization of standards for their effective implementation.

Overall, the CSRD not only integrates into existing EU initiatives but also strengthens them by making sustainability reporting requirements clearer, more objective, and more transparent for all market participants. This helps create a unified and standardized approach to reporting, which is essential for developing a sustainable economy in the EU.

4. Status of implementation of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) in Ukraine

In Ukraine, the implementation of sustainable development reporting received a significant boost in 2024 with the adoption of the Strategy for the implementation of sustainability reporting by enterprises (Cabinet of Ministers of Ukraine, 2024). One of the key steps in integrating sustainable development standards is adapting to European norms, particularly the CSRD. The Strategy declares that companies, especially large enterprises, are required to report on their activities in the context of environmental, social, and governance aspects, ensuring greater transparency and accountability to society.

This Strategy includes the creation of a regulatory framework and the implementation of a unified electronic reporting format. The first phase of implementation (2024–2025) involves the formation of an interdepartmental working group and the development of relevant legislative acts, as well as preparing platforms for electronic submission of reports. In the following years, auditing of reports according to European standards will be introduced (Cabinet of Ministers of Ukraine, 2024). The goal of these changes is to harmonize Ukrainian legislation with European reporting standards, which will enhance corporate governance transparency in the country and improve the investment attractiveness of Ukrainian companies. It is expected that clear and understandable sustainable development reports will ensure effective control over the social and environmental aspects of business operations. As a result, Ukraine will be able to foster a sustainable economy and adapt to EU requirements.

The main barriers to implementation include insufficient institutional maturity for regulating such reporting, the lack of universal standards for small and medium-sized enterprises, and limited understanding of the importance of reporting by some Ukrainian companies. However, the support of international organizations and donors, such as the UN and the EU, is fostering the development of this initiative, particularly through "green" transformation programs and sustainable financing initiatives. In the long term, the implementation of the CSRD in Ukraine is expected to contribute to the development of a sustainable economy, attract investments, and increase competitiveness in international markets.

An overview of the key benefits of implementing the CSRD in Ukraine is presented in *Table 1*.

Table 1

Advantages of implementing the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) in Ukraine

Advantages	Characteristics
Increasing business transparency	Disclosure of environmental, social and governance (ESG) indicators will provide greater trust in Ukrainian companies both in domestic and international markets
Stimulating investments	Strict compliance with European reporting standards will help Ukrainian companies attract foreign investors focused on sustainable development and environmental projects
Harmonization with European standards	Adaptation to the CSRD requirements will contribute to the integration of Ukrainian business into the European market and facilitate access to international economic initiatives, such as the European Green Deal, and will open access to financial instruments and partnerships for the implementation of sustainable development projects
Supporting innovation	Orientation to sustainable development will stimulate enterprises to implement environmentally friendly technologies, optimize resources and innovative solutions
Reducing environmental and social risks	Detailed analysis of the impact of companies' activities on the environment and society will contribute to better risk management and reduce negative environmental impact
Increasing competitiveness	Ukrainian companies that comply with European reporting standards will gain competitive advantages in the global market
Promoting social responsibility	Reporting according to the CSRD standards will contribute to increasing the level of social responsibility of business towards society
Improving international image	Compliance with European reporting standards will enhance the reputation of Ukrainian companies, making them more attractive to global investors, and will also demonstrate the seriousness of Ukraine's commitments to environmental and social responsibility
Legal predictability	The introduction of clear rules and reporting standards will create transparent conditions for doing business and harmonize Ukrainian legislation with European standards
Modernizing corporate governance	The introduction of new reporting standards will create an incentive for Ukrainian companies to reform management processes, increasing efficiency and accountability
Accelerating European integration	The introduction of the CSRD will allow for faster adaptation of national legislation to EU norms and brings Ukraine closer to European corporate governance standards, which is an important stage on the path to EU membership
Supporting economic recovery after the war	The CSRD can become a tool for attracting international assistance and investments aimed at environmentally friendly and sustainable development of the Ukrainian economy. For foreign partners, transparency and compliance with EU standards will be key indicators
Optimizing environmental management	For Ukraine, which has significant potential in the agricultural sector and the extractive industry, the CSRD can contribute to the implementation of sustainable approaches to the use of natural resources, reducing environmental pressure and ensuring the long-term productivity of these sectors
Possibility of modern infrastructure renewal	The introduction of reporting will facilitate the implementation of infrastructure projects with an emphasis on energy conservation, renewable energy sources and sustainable development, which is important for the country's post-war reconstruction

Source: compiled by the authors on the basis of and processing (Umantsiv, 2023; Korol et al., 2022; Kosi & Relard, 2024; Johnson, 2020; Semenova, 2023a; Fomina, 2023).

It is important to note that at this stage, significant attention in Ukraine is being paid to training companies and government agencies to understand the new requirements, which will allow them to effectively integrate these standards into their practices. At the same time, Ukraine will still have to overcome a number of challenges, particularly regarding infrastructure, technical equipment, and the cultural readiness of businesses for transparent reporting.

The research identified barriers related to socio-economic, institutional, and legislative challenges of implementing the CSRD in Ukraine, and also formulated proposals to overcome them (*Table 2*).

Table 2

Obstacles to the implementation of the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) in Ukraine and possible ways to overcome them

Obstacles	Description of obstacles	Ways to overcome obstacles
Imperfect legislation and regulatory framework	Currently, Ukrainian legislation in the field of sustainability reporting does not fully comply with European standards. It is necessary to adapt regulatory acts and develop national reporting standards based on ESRS (European Sustainability Reporting Standards)	Adaptation of the legislative framework: <ul style="list-style-type: none"> • Develop and adopt regulatory acts that harmonize national legislation with European CSRD requirements. • Introduce clear national reporting standards based on the European Sustainability Reporting Standards (ESRS). • Define the responsibilities of state bodies and companies for the implementation of CSRD requirements
Lack of business experience	Many Ukrainian companies do not have the practice of preparing sustainability reports, especially in the regions and small and medium-sized businesses. The low level of awareness of CSRD requirements complicates its implementation	Raising business awareness: <ul style="list-style-type: none"> • Organize national and international information campaigns to promote the importance of sustainability reporting. • Conduct educational seminars, trainings and webinars for enterprises of all sizes aimed at explaining the benefits and requirements of the CSRD. • Provide advice to companies on the preparation of reporting
Limited financial and technical resources	The implementation of new standards requires additional costs for training personnel, hiring specialists, purchasing software and conducting audits. This is especially difficult for enterprises in the post-war period	Supporting businesses in transition: <ul style="list-style-type: none"> • Introduce financial incentives, such as grants or tax breaks, for businesses that have started implementing the CSRD. • Provide access to concessional financing from international organizations (EU, World Bank, EBRD) to adapt to new requirements. • Provide government support to small and medium-sized enterprises (SMEs), which may be most affected by limited resources
Impact of war	Military actions create economic instability and reduce the ability of businesses to make long-term investments in sustainable development. In addition, some enterprises are forced to direct resources to support core activities or recover from damage	Overcoming the consequences of war for businesses: <ul style="list-style-type: none"> • Provide concessional loans and grants for businesses engaged in reconstruction or implementing sustainable development standards. • Develop technical support programs for business modernization taking into account environmental standards. • Create transition periods and simplified reporting procedures for companies operating in wartime or reconstruction.

Obstacles	Description of obstacles	Ways to overcome obstacles
		<ul style="list-style-type: none"> • Attract international assistance through joint projects aimed at supporting businesses and implementing the CSRD. • Develop specific criteria for assessing the impact of war on business activities in the context of sustainable development. Incorporating sustainable development issues into state economic recovery programs and coordinating efforts between ministries, civil society organizations, and businesses to support the implementation of the Directive
Lack of specialists and knowledge	A shortage of qualified experts in the field of sustainability reporting and auditing limits the ability to quickly implement CSRD standards	Development of professional expertise: <ul style="list-style-type: none"> • Implement educational programs in higher education institutions to train specialists in sustainable development and reporting. • Cooperate with international partners to exchange experience and improve the skills of specialists. • Certify specialists in corporate reporting according to European standards
Low business motivation	Many companies do not realize the benefits of transparent reporting, and the lack of direct incentives, such as access to financing or simplified conditions for exports, reduces their willingness to adapt to new requirements	Stakeholder engagement: <ul style="list-style-type: none"> • Develop mechanisms for interaction between business, government and civil society to form a common vision of sustainable development. • Create platforms for discussing challenges and solutions related to the implementation of the CSRD
High corruption and weak institutions	The lack of effective control over the implementation of legislative norms may lead to a formal approach to the implementation of reporting without real implementation of requirements	Institutional capacity development <ul style="list-style-type: none"> • Create a national center for sustainable development support, which will provide methodological recommendations, tools and technical assistance. • Develop electronic reporting tools that simplify the process of data collection and analysis • Ensure proper monitoring and control of compliance with requirements through the creation of independent audit structures
Difficulty of integration into the global context	The low level of digitalization of many Ukrainian companies and the lack of unified data collection systems make it difficult to comply with international standards	Digitalization of reporting: <ul style="list-style-type: none"> • Invest in the creation of digital platforms that facilitate the collection and analysis of data for reporting. • Provide access to automation tools for small and medium-sized businesses
Impact of the economic crisis	Decreasing purchasing power, high energy costs and limited access to financing distract business attention from sustainable development in favor of short-term economic goals	Minimizing the impact of military and economic crises: <ul style="list-style-type: none"> • Prioritize the implementation of the CSRD for industries less vulnerable to military actions, such as IT or the financial sector. • Create temporary simplified requirements for companies affected by the war, with a gradual transition to full implementation of the CSRD. • Attract international financial assistance for economic recovery and integration with European standards

Source: compiled by the authors on the basis of and processing (Lunkina, 2021; Korol et al., 2022; Semenova, 2023b; Fomina, 2023; Bezverkhyi, 2024).

The implementation of these recommendations will help Ukraine overcome key obstacles to the implementation of the CSRD, which will contribute to sustainable development, strengthening the economy and integration into the European economic space. It should be emphasized that universities play an important role in adapting education and shaping public awareness of sustainable development, thereby implementing the principles of Education for Sustainable Development (ESD). They act as a platform for training specialists, conducting scientific research and exchanging ideas that contribute to understanding the importance of ensuring sustainable development at the societal level. Within the framework of university programs, students gain knowledge about the environmental, social and economic aspects of sustainable development, which allows them to develop critical thinking and take an active part in solving global problems. In addition, universities are often the engine of innovation and the development of new approaches in business, technology and politics that can change social practices to more sustainable ones. They also organize public lectures, conferences and seminars, contributing to the dissemination of knowledge and the formation of sustainable values among the public, which is important for the implementation of the CSRD and other sustainable development initiatives in the European space.

Conclusions

Implementation of the CSRD is an important step to increase transparency and sustainability of business in the European Union, improves access to quality information about the impact of enterprises on the environment, social sphere and corporate governance (ESG). One of the main aspects is a significant expansion of the scope of enterprises and the introduction of new requirements for corporate reporting, including an assessment of environmental and social impact, responsibility and management practices of companies. In Ukraine, the implementation of such requirements is significantly accelerated in connection with the adoption of the Strategy for the implementation of sustainability reporting by enterprises.

Implementation of the CSRD in Ukraine can bring significant benefits. In particular, it will increase business transparency and stimulate investment through harmonization with European standards. The Directive also supports innovation, reduces environmental and social risks, increases the competitiveness of enterprises and stimulates their social responsibility. In addition, the introduction of the CSRD will contribute to improving the international image of Ukraine, provide legal predictability, modernize corporate governance and accelerate European integration processes. Additional benefits include supporting economic recovery after the war, optimizing nature management and creating opportunities for modern infrastructure renewal.

The study identified a number of barriers that impede the effective implementation of the CSRD in Ukraine. The main challenges are imperfect legislation and regulatory framework, lack of business experience in reporting on sustainable development, as well as limited financial and technical resources. The war, economic crisis and low motivation of business to follow the principles of sustainability have a significant impact. In addition, the lack of specialists and knowledge in the field of sustainable development, the complexity of integration into global reporting standards, the high level of corruption and weak institutions complicate the implementation of the CSRD requirements. Overcoming these challenges requires coordinated efforts from the government, business, educational institutions, and international partners. The CSRD can become a powerful tool for engaging business in ensuring sustainable development in Ukraine if the experience of European countries is taken into account, effective cooperation is established between all participants in the process, and legislation is adapted to new standards.

Prospects for the CSRD development in Ukraine require a detailed study of European practices and consideration of national specifics, which will allow adapting the requirements to the realities of the Ukrainian landscape. Universities and scientific institutions should play a key role in shaping public awareness and training specialists in the field of sustainable development, which will become the basis for ensuring a sustainable business environment in Ukraine as part of the European space.

REFERENCE / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Alliance for Corporate Transparency Research Report. (2019). *An analysis of the sustainability reports of 1000 companies pursuant to the EU Non-Financial Reporting Directive*. https://www.allianceforcorporatetransparency.org/assets/2019_Research_Report%20_Alliance_for_Corporate_Transparency.pdf

Alliance for Corporate Transparency Research Report. (2020). *An analysis of the climate-related disclosures of 303 companies from Central, Eastern and Southern Europe pursuant to the EU Non-Financial Reporting Directive*. Improving climate and sustainability corporate disclosure policies to enable sustainable finance. https://www.allianceforcorporatetransparency.org/assets/Research_Report_EUKI_2020.pdf

Alliance for Corporate Transparency. (2024). *A platform for discussion and collaboration to advance practice, standardisation and legal clarity for companies' sustainability reporting*. <https://en.frankbold.org/alliance-for-corporate-transparency>

Baumüller, J., & Grbenic, S. (2021). Moving from non-financial to sustainability reporting: analyzing the EU Commission's proposal for a Corporate sustainability reporting Directive (CSRD). *Economics and Organization*, 18(4), Special Issue, 369–381. <https://doi.org/10.22190/FUEO210817026B>

- Belimenko, O. (2024). Economic stability of the enterprise. *Scientia fructuosa*, 154(2), 63–77. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)04](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)04)
- Беліменко, О. (2024). Економічна стійкість підприємства. *Scientia fructuosa*, 154(2), 63–77. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)04](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)04)
- Bezverkhyi, K. (2024). Implementation of European Standards for Sustainable Development Reporting. *Foreign trade: economics, finance, law*, 133(2), 134–150. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(133\)08](https://doi.org/10.31617/3.2024(133)08)
- Безверхий, К. (2024). Імплементация европейских стандартів звітності про сталый розвиток. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 133(2), 134–150. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(133\)08](https://doi.org/10.31617/3.2024(133)08)
- Birkmann, M., Funke, J., Gulbin, J., Meyer, L.-M., Sauer, M., & Wegmann, L. (2024). CSRD – Burdening Regulation or Opportunity for CSR Communication? A Qualitative Study on the Influence of the Corporate Sustainability Reporting Directive on Large German Companies. In A. Godulla, M. Ehrlinspiel, S. Gulich, V. Leißner, A. Müller, A. Rütth & M. Sauer (Eds.), *Sound or Silence? Current Developments in Organizational Communication* (pp. 10–41). Leipzig <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-91392-9>
- Bondar, M., Iershova, N., Tkachenko, M., Garkusha, V., & Yavorsky, S. (2021). Financial decisions taking into account management reporting of enterprise. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(33), 84–92. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206532>
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, October 18). Order "On approval of the Strategy for the implementation of sustainability reporting by enterprises" No. 1015-r. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-p#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2024, 18 жовтня). Розпорядження "Про схвалення Стратегії запровадження підприємствами звітності із сталого розвитку" № 1015-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-p#Text>
- Carlyann, E. (2020). *The role of stock exchanges in ESG intervention. A Potential Path to Enhanced Corporate Sustainability Disclosure*. <https://cse.unc.edu/wp-content/uploads/2020/12/ESG-Stock-Report-Carlyann-Edwards.pdf>
- Christensen, H., Hail, L., & Leuz, C. (2021). Mandatory CSR and Sustainability Reporting: Economic Analysis and Literature Review. *Review of Accounting Studies*, 26(3), 1176–1248. <https://doi.org/10.1007/s11142-021-09609-5>
- Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). (2022). Directive 2022/2464/EU of the European Parliament. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>
- Cuomo, F., Gaia, S., Girardone, C., & Pisera, S. (2022). The effects of the EU non-financial reporting directive on corporate social responsibility. *The European Journal of Finance*. <https://doi.org/10.1080/1351847X.2022.2113812>
- Directive 2014/95/EU On the disclosure of non-financial and diversity information. Non-Financial Reporting Directive (NFRD). (2014). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095>
- European Commission. (2024). *Corporate Sustainability Reporting (CSR). New rules on corporate sustainability reporting*. https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en

Fomina, O. (2023). Corporate reporting on social responsibility under martial law. *Scientia fructuosa*, 3(149), 44–58. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(149\)04](https://doi.org/10.31617/1.2023(149)04)

<p>Herbych, L., Netrebchuk, L., & Onopriienko, Yu. (2024). Value-oriented banking as a factor of sustainable development. <i>Scientia fructuosa</i>, 5(157), 15–33. https://doi.org/10.31617/1.2024(157)02</p>	<p>Гербич, Л., Нетребчук, Л., & Онопрієнко, Ю. (2024). Ціннісно орієнтований банкінг як чинник сталого розвитку. <i>Scientia fructuosa</i>, 5(157), 15–33. https://doi.org/10.31617/1.2024(157)02</p>
---	--

Johnson, A. (2020, January 23). *Accounting can change the world*. *Accountancy Europe*. Deputy President of the International Federation of Accountants (IFAC). <https://accountancyeurope.eu/stories/accountants-can-change-the-world/>

Kirchhoff, K. R., Niefünd, S., & Von Pressentin, J. (2024). CSRD: The Revision of the Non-Financial Reporting Directive. In *ESG: Sustainability as a Strategic Success Factor*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-45831-7>

<p>Korol, S. Ya., Semenova, S. M., & Courbet, M. A. (2022). Implementation of reporting on sustainable development in Ukraine: state and prospects in the context of European integration. <i>Business Inform</i>, (1), 294–301. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-294-301</p>	<p>Король, С. Я., Семенова, С. М., & Курбет, М. А. (2022). Впровадження звітності про сталий розвиток в Україні: стан та перспективи в умовах євроінтеграції. <i>Бізнес Інформ</i>, (1), 294–301. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-294-301</p>
--	---

Kosi, U., & Relard, P. (2024). Are firms (getting) ready for the corporate sustainability reporting directive? *Sustainability Nexus Forum*, (32), art. 5. <https://doi.org/10.1007/s00550-024-00541-1>

Kostiuchenko, V., Kamil, A., Petrov, P., Kolot, L., & Mykolaichuk, I. (2021). Controlling’s accounting support at trading companies in the context of sustainable development. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 25(4). <https://www.abacademies.org/articles/Controllings-accounting-support-at-trading-companies-in-the-context-of-sustainable-development-1528-2635-25-4-770.pdf>

<p>Lunkina, T. (2021). Main aspects of the formation of social reporting: foreign and domestic experience. <i>Financial and Credit Activity: problems of theory and practice</i>, 2(37), 458–466. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230645</p>	<p>Лункіна, Т. І. (2021). Основні аспекти формування соціальної звітності: іноземний та вітчизняний досвід. <i>Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики</i>, 2(37), 458–466. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230645</p>
---	--

Mazaraki, A., Boiko, M., Bosovska, M., & Kulyk, M. (2022). Revenue Management Data Digital Transformation. In *Modern Electrical and Energy System (MEES)* (pp. 1–5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/MEES58014.2022.10005639>

Navarrete-Oyarce, J., Gallegos, J. A., Moraga-Flores, H., & Gallizo, J. L. (2021). Integrated Reporting as an Academic Research Concept in the Area of Business. *Sustainability*, 13(14), 7741. <https://doi.org/10.3390/su13147741>

Odobasa, R., & Marosevic, K. (2023). Expected contributions of the European corporate sustainability reporting Directive (CSRD) to the sustainable development of the European Union. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, (7), 593–612. <https://doi.org/10.25234/eclic/27463>

Phan, H.-T.-P., De Luca, F., & Iaia, L. (2020). The "Walk" towards the UN Sustainable Development Goals: Does Mandated "Talk" through NonFinancial Disclosure Affect Companies' Financial Performance? *Sustainability*, 12(6), 2324. <https://doi.org/10.3390/su12062324>

Polovyk, Ye. (2023). Non-financial reporting as a guarantee of corporate social responsibility. *Scientia fructuosa*, 149(3), 72–82. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(149\)06](https://doi.org/10.31617/1.2023(149)06)

Польовик, Є. (2023). Нефінансова звітність як гарантія корпоративної соціальної відповідальності. *Scientia fructuosa*, 149(3), 72–82. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(149\)06](https://doi.org/10.31617/1.2023(149)06)

Saprykina, M., Honz, E., & Okuniev, O. (2021). *ESG transparency index of Ukrainian companies 2020 (ESG Transparency Index)*. Professional organization of corporate governance. CSR Ukraine. <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/12/Index-2020.pdf>

Саприкіна, М., Хонц, Е., & Окунєв, О. (2021). *Індекс ESG прозорості українських компаній України 2020 (ESG Transparency Index)*. Професійна організація корпоративного управління. CSR Ukraine. <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/12/Index-2020.pdf>

Semenova, S. (2023a). European principles of integrated reporting of socially responsible business. *Scientia Fructuosa*, 149(3), 83–99. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(149\)07](https://doi.org/10.31617/1.2023(149)07)

Semenova, S. (2023b). Experience of European countries in the preparation of integrated reporting. *Review of transport economics and management*, 9(25), 85–94. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/278124>

Семенова, С. (2023b). Досвід європейських країн у підготовці інтегрованої звітності. *Review of transport economics and management*, 9(25), 85–94. <https://doi.org/10.15802/rtem2023/278124>

Semenova, S., & Vicen, V. (2023). Accounting providing financial and non-financial reporting of enterprises. *Scientific journal "European Science"*, 2(7), 30–39. European Institute of Further Education. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13255264>

Umantsiv, H. (2023). Reporting on sustainable development in the context of corporate social responsibility. *Scientia fructuosa*, 149(3), 59–71. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(149\)05](https://doi.org/10.31617/1.2023(149)05)

Уманців, Г. (2023). Звітність про сталий розвиток у вимірі корпоративної соціальної відповідальності. *Scientia fructuosa*, 149(3), 59–71. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(149\)05](https://doi.org/10.31617/1.2023(149)05)

Umantsiv, H., & Kotsupal, O. (2022). Predictive information in integrated reporting. *Scientia fructuosa*, 146(6), 114–127. [https://doi.org/10.31617/1.2022\(146\)09](https://doi.org/10.31617/1.2022(146)09)

Уманців, Г., & Коцупал, О. (2022). Прогнозна інформація в інтегрованій звітності. *Scientia fructuosa*, 146(6), 114–127. [https://doi.org/10.31617/1.2022\(146\)09](https://doi.org/10.31617/1.2022(146)09)

United Nations. (n. d). *The 17 GOALS (The Sustainable Development Goals)*. Department of Economic and Social Affairs. <https://sdgs.un.org/goals>

Uyar, A., Elbardan, H., Kuzey, C. & Karaman, A. (2023). Audit and CSR committees: are they complements or substitutes in CSR reporting, assurance, and GRI framework adoption? *International Journal of Accounting & Information Management*, 31(1), 1–36. <https://doi.org/10.1108/IJAİM-04-2022-0086>

Zaucha, J., Gee, K., Ramieri, E., Neimane, L. et al. (2024). Implementing the EU MSP Directive: Current status and lessons learned in 22 EU Member States. *Marine Policy*, (171), 106425. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2024.106425>

Zubilevych, S. (2021). Organization of the preparation of an integrated report. In *Intersectoral scientific research: opportunities and implementation options* (pp. 161–164). Nizhyn Gogol State University. http://nati.org.ua/docs/science/2021/Conference_09122021_p001.pdf#page=162

Зубілевич, С. (2021). Організація підготовки інтегрованого звіту. У *Міжгалузеві наукові дослідження: можливості та варіанти впровадження* (с. 161–164). Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. http://nati.org.ua/docs/science/2021/Conference_09122021_p001.pdf#page=162

Conflict of interest. The authors certify that they have no financial or non-financial interest in the subject matter or materials discussed in this manuscript; the authors have no association with state bodies, any organizations or commercial entities having a financial interest in or financial conflict with the subject matter or research presented in the manuscript. Given that the authors are affiliated with the institution that publishes this journal, which may cause potential conflict or suspicion of bias and therefore the final decision to publish this article (including the reviewers and editors) is made by the members of the Editorial Board who are not the employees of this institution.

The authors received no direct funding for this research.

Fomina O., Semenova S., Korol S. *CSRD implementation in the Ukrainian corporations' practice. Foreign trade: economics, finance, law.* 2025. No 1. P. 131–152. Series. Economic Sciences. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(138\)05](https://doi.org/10.31617/3.2025(138)05)

Received by the editorial office 12.12.2024.

Accepted for printing 20.12.2024.

Published online 12.03.2025.